

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KANT'IN EBEDİ BARIŞ FİKRİNİN
TEMELLENDİRİLMESİ**

AYŞE YALÇINÖZ

TEZ DANIŞMANI:

Yrd. Doç. Dr. Can KARABÖCEK

HAZİRAN-2014

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ayşe YALÇINÖZ'ün "Kant'ın Ebedi Barış Fikrinin Temellendirilmesi" başlıklı tezi .../.../..... tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim.Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Cengiz CEYLAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Sadık TÜRKER
Felsefe Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Yrd. Doç. Dr. Can KARABÖCEK
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Mesut AYAR (Kırklareli Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Can KARABÖCEK (Kırklareli Üniversitesi)

Doç. Dr. Nebi MEHDİYEY (Kırklareli Üniversitesi)

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

ÖZ

KANT'IN EBEDİ BARIŞ FİKRİNİN TEMELLENDİRİLMESİ

Yalçınöz, Ayşe

Yüksek Lisans, Felsefe

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Can Karaböcek

Haziran 2014

Aydınlanma düşüncesinin en önemli filozoflarından olan Kant, akla büyük önem vermiştir. Akla olan güveniyle Ebedi Barış'ın gerçekleşebileceğine inanmıştır. Bu düşüncesinin gerçekleşebilmesi için ahlaki ve tarihi ilerlemeyi savunmuştur. Zaten doğanın da bu yönde bireyi desteklediğini belirtmiştir. Devletlerinde ahlaki birer varlık olmalarından dolayı bu idealin bir süreç içerisinde olacağını varsaymıştır. Uluslar arası ilişkiler düşüncesinde, devlette olduğu gibi ahlaki bir ilke olarak bireyi de siyasetin temel tamamlayıcı ilkelerinden görmüştür. Bu nedenle kozmopolitan bir yaklaşım benimsemiştir. Özellikle cumhuriyetçi yönetimlerin artmasıyla bu devletlerden oluşacak federasyon düşüncesini savunmuştur. Bu federasyon anlayışının Ebedi Barış için önemini ifade etmiştir. Bu çalışmada, geçen zaman içinde filozofun öne sürmüş olduğu bazı düşüncelerinin gerçekleşen yönleri ortaya konmuştur. Fakat dünya çapında barış ortamının tesis edilebileceğini ümit etmenin oldukça iyimser bir düşünce olduğu ifade edilmiştir. Dünyanın topyekûn olarak Ebedi Barış ideali üzerinde birleşmesi düşüncesinin günümüz şartları açısından uzak bir ihtimal olduğu belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aydınlanma, Ebedi Barış, Cumhuriyet, Ahlak, Federasyon.

ABSTRACT

KANT'S JUSTIFICATION OF THE IDEA PERPETUAL PEACE

Yalçınöz, Ayşe

Master of Arts, Philosophy

Supervisor: Assistant Professor Can Karaböcek

June 2014

As one of the most important philosophers of Enlightenment Kant, had given great importance to reason. With the confidence to reason he had believed that the Perpetual Peace could happen. He had defended the ethic and historical progress in order this to happen. He had stated that the nature, in fact, supported individuals in this direction. He had assumed that this ideal would have come true in process due to states as being ethical entities. In the idea of international relations, individuals had been seen as a primary complimentary principle of politics as a moral principle similarly to states. Therefore he had accepted a cosmopolitan approach. By considering the increase of the republican governments Kant had defended the idea of federations constituted of such countries. He had referred to the importance of federation for Perpetual Peace. This study is to show the aspects of the ideas of the philosopher that have been actualized in time. However, it also expresses that hoping to build peace globally would be a quite optimistic idea. It justifies that the world united on Perpetual Peace entirely would be a remote possibility under the present day conditions.

Key Words: Enlightenment, Perpetual Piece, Republic, Ethic, Federation.

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZ	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Kant'ın Yaşamı.....	5
1.2. Yaşadığı Dönemde Avrupa'da ki Siyasi Durum.....	8
1.3. Avrupa'da Aydınlanma	13
1.4. Kant ve Aydınlanma Kavramı.....	21
1.5. Kant'ın Etkilendiği Düşünürler.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Kant'ın Düşünce Sisteminde Ahlak- Politika İlişkisi.....	33
2.2. Hukuk ve Cumhuriyet Anlayışı.....	42
2.3. Kant Felsefesinde Özgürlük	53
2.4. Savaşa Bakışı (Savaş ve Aydınlanma)	59
2.5. Uluslar Arası İlişkiler Kuramı	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Ebedi Barış Fikrinin Şekillenmesinde Etkili Olan Düşünürler.....	79
3.2. Ebedi Barış Fikrini Temellendirme Gerekçeleri.....	86

3.3. Ebedi Barış Fikrinin Gerçekleşme İmkânı (Günümüze Etkileri)	93
3.4. Ebedi Barış Fikrine Yapılan İtirazlar	99
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	113

GİRİŞ

Aydınlanma anlayışının önemli düşünürlerinden olan Kant, sadece kendi zamanını değil kendisinden sonraki zamanı da etkilemiştir. Filozofun düşünceleri çağları aşarak günümüze kadar gelmiştir. Halen ortaya koyduğu düşünceler etrafında önemli tartışmalar ve araştırmalar yapılmaktadır. Filozof özellikle kritikleri ile oldukça önemli etkiler bırakmıştır. Biz de bu çalışmamızda Kant'ın yayınlanmış kısa bir makalesi olan *Ebedi Barış*¹'i incelemeye çalışacağız. Ülkemizde bu konuya dair yapılmış çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Ebedi Barış düşüncesi üzerinde yol alırken filozofun bu süreçteki görüşlerine yer vermeye gayret göstereceğiz.

Şüphesiz ki insanların yaşadıkları dönemler yaşamları ve düşünceleri üzerinde etkili olmaktadır. Çünkü yaşanan zamanın anlayışları veya bu zaman içerisinde gerçekleşen olaylar bireyleri ve toplumları etkilemektedir. Bizde bu çalışmamızda öncelikle Kant'ın yaşamına dair kısa bilgiler verdikten sonra filozofun yaşadığı dönemi ortaya koymaya çalışacağız. Yaşadığı dönem içerisinde Avrupa'da mevcut olan siyasi ve sosyal durumları ele almaya gayret göstereceğiz. Bu sayede mevcut şartların filozofun düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olup olmadığı, etkili olmuş ise hangi durumlardan ne ölçüde etkilendiğini ifade etmeye çalışacağız.

Kant'ın yaşamış olduğu dönemde önemli olayların yaşandığı ve bu olayların etkilerinin sadece yaşanan devletle sınırlı kalmadığı görülmektedir. Filozofun bu dönem içerisinde yaşaması ve olayların öncesi ve sonrasında yaşananlara tanıklık etmesi onun düşüncelerinde yeni ufuklar açılmasına neden olmuştur. Kant'ın yaşamış olduğu dönem *Aydınlanma çağı* olarak da bilinmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere Ortaçağın ardından bu dönem aydınlanmanın gerçekleştirilmeye çalışıldığı ve buna dair sadece filozofların değil birçok farklı meslekten olan kişilerin de söyleyecek sözünün olduğu bir dönemdir. Bu nedenden dolayıdır ki

---

* Kant'ın 1795 yılında yazmış olduğu makalesi *Ebedi Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme (Zum Ewigen Frieden Ein Philosophischer Entwurf)* adıyla yayınlanmıştır. Bundan sonra adı geçen makale kısaca *Ebedi Barış* olarak yazılacaktır.

etkileri geniş çapta olmuştur. Böylesi bir anlayışın olduğu bir dönemde hiçbir ulusal kimlik taşımayan aydınlanma düşüncesinin Avrupa'da nasıl geliştiği ve Kant'ı nasıl etkilediğini ortaya koymaya çalışacağız. Aydınlanma Dönemi Kant'ın düşünceleri üzerinde oldukça etkili olmuştur. Aydınlanmanın etkisiyle filozof, metafizik öğelerden kaçınmaya gayret göstererek akli ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Yine filozofun yaşamış olduğu dönemde gerçekleşen ve dünya tarihini olduğu kadar Kant'ın düşüncelerini de etkileyen Fransız Devrimi gerçekleşmiştir. Bu devrimin ardından cumhuriyetçi bir devlet olan Fransa ile monarşiyle yönetilen Prusya arasında imzalanan Basel antlaşması filozofu etkilemiştir. Bu antlaşmayla birlikte Kant da cumhuriyetle yönetilen devletlerin zamanla artacağı ve bu cumhuriyetçi devletlerin dünyayı barışa götüreceği fikri şekillenmiş ve bu durum barış adına filozofa bir umut ışığı sunmuştur. Bu bizim çalışmamızın da önemli aşamalarından birini teşkil etmektedir.

Kant'ın düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olan kişilerin kimler olduğu ve bu kişilerin hangi konularda filozofu etkilediği üzerinde de durulacaktır. Çünkü filozoflar sadece okudukları kişileri anlamakla yetinmezler. Bu düşünceleri kendi süzgeçlerinden geçirerek yepyeni bakış açıları kazandırır. İşte bu nedenden dolayı Kant'ın etkilendiği düşünürler önem kazanmaktadır. Biz de bu konuyu açıklamaya gayret göstereceğiz.

Filozofun belki de en çok konuşulan ve üzerinde araştırmalar yapılan düşüncelerinden biri de ahlak anlayışıdır. Bu anlayış içerisinde Kant, olandan ziyade olması gereken üzerinde durmuştur. Ahlak anlayışı diğer düşüncelerinin şekillenmesinde de adeta çatı görevi görmüştür. Çünkü Kant, hukuku ahlak içerisinde değerlendirmektedir. Yine çalışmamız içerisinde bizi ilgilendiren konulardan biri olan politikanın da ahlakla bağlantısı bulunmaktadır. Ahlak konusun da filozof oldukça katı bir tavır sergilemektedir. Bizi *Ebedi Barış* açısından da ilgilendirmesinden dolayı filozofun ahlaka dair görüşlerine yer vermeye ve onun ahlakla politikaya dair düşüncelerini ortaya koymaya çalışacağız. Bu bizim çalışmamızın önemli dayanaklarından birini oluşturacaktır.

Kant'ın hukuku ahlak içerisinde değerlendirdiğini ifade etmiştik. Belki de bundan dolayı filozofun özgün bir hukuk felsefesi ortaya koyamadığı ifade edilmiştir. Son zamanlarda yapılan çalışmalar filozofun, hukuk anlayışını ortaya çıkarma gayreti içerisinde olmaktadır. Kant, bireyler arasında anlaşmazlıkların çözümü için bir yasaya dolayısıyla hukuka gereksinim olduğunu bireylerin kendi istekleriyle toplum sözleşmesini benimseyerek devlet içerisinde yaşamak için bir araya geldiklerini belirtmiştir. Hobbes ve Locke'un benimsediği sözleşmecî anlayışı Kant da benimsemiştir. Bireylerin mülkiyetinin ve özgürlüğünün adeta bir garantisi olarak devlet çatısı altında birleşmesi gerekliliğini savunmuştur. Devlet çatısı altında birleşen bireylerin yönetim biçimlerini mevcut yönetimleri açıklayarak ifade eden filozof, bunlar içerisinde en uygun olanının cumhuriyetçi yönetim anlayışı olduğunu belirtmiştir. Cumhuriyetçi yönetimlerin artmasıyla birlikte devletlerarası ilişkilerde federasyonun kurulacağını ve böylece savaşların yerini barışın alacağını düşünmüştür.

Özgürlük, filozofların üzerinde durduğu konular arasında yer almaktadır. Kant sınırsız bir özgürlükten yana bir tavır almamıştır. Filozof aklın özgürlüğünü esas alarak aydınlanma için bundan başka bir şeyin gerekmeyeceğini ifade etmektedir. Onun özgürlük anlayışı konumuz çerçevesinde ele alınacaktır.

Kant'ın savaş konusundaki düşünceleri de bizim çalışmamız açısından oldukça önemlidir. Filozof *Ebedî Barış* adlı çalışmasında bu konu üzerinde durarak savaşı önleme noktasında devletlerin yapması gerekenleri madde madde sıralayarak açıklamıştır. Biz de çalışmamız içerisinde bu konuyu ayrıntılı bir şekilde ele alarak savaş ve onun zıddı olan barışı ve devletlerarası ilişkilerdeki durumlarını ortaya koymaya çalışacağız.

Filozof bireylerin özgürlüklerini ve mülkiyetlerini korumak için nasıl devlet çatısı altında yaşamak zorunda olduklarına inanmışsa aynı şekilde devletlerarası ilişkilerde de adaletsizlikten ve kuralsızlıktan kaçınılması gerektiğini savunmuştur. Bunun bir yansıması olarak uluslar arası ilişkilerin önemini vurgulamış ve devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkların ve çatışmaların önlenmesinde başvurabilecekleri bir federasyonun gerekliliğini

ifade etmiştir. Uluslar arası ilişkilerin dayanacağı esasları ortaya koymaya çalışan filozof bu sayede ahlaksal ve tarihsel ilerlemeyle ebedi barışa ulaşabileceği anlayışını benimsemiştir. Uluslar arası ilişkilerde kozmopolitan bir yaklaşım benimseyen Kant'ın, bir dünya devleti anlayışını ise benimsemediği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Son bölümde ise, Kant'ın ele aldığı *Ebedi Barış* düşüncesinin kendisinden önce savunucusu olup olmadığı araştırılacaktır. Bu düşünce filozoftan önce de ifade edildiyse nasıl bir anlayışın hâkim olduğu ve savunucuları açıklanmaya çalışılacaktır. Kant'ın bu anlayışlardan hangilerini ne kadar benimsediği ve bu düşünceleri hangi açılardan geliştirdiği ifade edilmeye çalışılacaktır. Filozofun Ebedi Barış düşüncesini ortaya koyarken öne sürdüğü argümanlar ortaya konulacaktır. Filozofun konuya dair ortaya koymuş olduğu temellendirmeler ışığında bu düşüncenin günümüze etkileri tespit edilmeye çalışılacaktır. Günümüze etkileri ortaya konduktan sonra bu düşünceye getirilen eleştiriler üzerinde durulacaktır. Gelen bu eleştirilerin hangi açılardan olduğu belirlenmeye çalışılacaktır. Bütün bunların ardından Ebedi Barışın değerlendirilmesi yapılarak bizce bu düşüncenin gerçekleşme imkânı olup olmadığı ifade edilecektir.

Yaşadığı çağın oldukça ilerisinde görüşler ortaya koyan filozof belki yaşadığı dönemden farklı bakış açıları sunduğu için yeterince anlaşılammıştır. Fakat kendisinden sonra yapılan çalışmalar ve federasyon konusunda gelinen nokta onun düşüncelerinin bir yansıması olarak görülebilir. Çağları aşan filozofun daha bizlere söyleyecek çok sözü var.

1. BÖLÜM

1.1. Kant'ın Yaşamı

Kant, ailesinin dördüncü çocuğu olarak 1724 yılında Königsberg'de doğmuştur. Doğumu, eski Prusya takviminde 22 Nisan Emanuel'e denk geldiğinden dolayı Emanuel adını koymuşlardır. Kitab-ı Mukaddes de geçen bu adın anlamı “Allah bizimle”dir (Duralı, 2004: 11). Kant, adıyla her zaman gurur duymuştur. Adının doğru yazılışının Emanuel değil Immanuel olduğunu dile getirerek babasının ölümünden sonra ismini Immanuel olarak değiştirmiştir. İsmi değiştirme nedeni olarak da adının Kitab-ı Mukaddes de geçtiği biçimiyle yani İbranice telaffuzuna uygun olarak yazılması gerektiğini belirtmiştir (Kuehn, 2011: 3).

Kant'ın babası, Johann Georg Kant bir saraçtır. Annesi Anna Regina Kant ise bir saraç ustasının kızıdır. Kant'ın babası Königsberg'e Tilsit'ten gelmiştir. Königsberg de bir kişinin mesleğini yapabilmesi için ya baba mesleğini yapması ya da o işi yapan bir ustanın kızıyla evlenmesi gereklidir (Çakmak 2012: 10). Kant'ın babası da kendisiyle aynı mesleğe mensup birinin kızı olan Anna Regina ile evlenerek mesleğini Königsberg de yapma fırsatını elde etmiştir. Saraçlar (Koşumcular) toplumda en değerli grup olmasalar da lonca sisteminin bir parçası olmalarından dolayı, toplum da saygın bir konuma sahiptiler. Kant da bir ustanın oğlu vasfını taşıdığından dolayı doğuştan lonca üyesidir (Kuehn, 2011: 3).

Emanuel, Kant ailesinin dünyaya gelen dördüncü çocuğu olmasına rağmen yaşayan tek kardeşi beş yaşında olan ablasıdır. Emanuel'in ardından dünyaya gelen beş çocuktan ikisi daha çocuk denecek yaşlarında ölmüştür. Kant yaşamı boyunca sağlığına belki de bu nedenden dolayı oldukça dikkat etmiştir. Hatta bu durumu abarttığı da belirtilmektedir (Çakmak, 2012: 10).

Kant'ın yaşamı ve karakterine dair kendisinin yazdığı bir otobiyografi mevcut değildir. Zaten kendinden yapıtlarında bahsetmeyi sevmeyerek böyle bir tavrın yanlışlığını ifade etmiştir. Onun yaşamına dair birincil kaynaklar vefat ettiği yıl, üç arkadaşı (Borowski, Jachmann ve Wasianski) tarafından yazılan biyografilerdir (Çakmak, 2012: 8). Bu kişiler teologdular.

Üçünün de yaptığı şey Kant'ın hayatının son dönemine ağırlık vermeleridir. Filozofun, çocukluk ve gençlik dönemlerine dair çok az bilgiye yer vermişlerdir. Bu biyografi yazarlarının Kant'ı gerçek yaşamından kopuk olarak anlattıkları ve adeta bir makineye dönüştürdükleri düşünülmektedir (Kuehn, 2011: xxxvii). Bununla ilgili daha sonraları ilginç anlatılar ortaya konulmuştur.

Kant'ın ailesi dindar bir ailedir. Pietizmden önemli ölçüde etkilendikleri ve çocuklarına da bu şekilde eğitim verdikleri görülmektedir. Pietizm bir misyonerlik hareketidir. Pietist hareketin, dönemin Protestan Ortodoksluğunun aşırı tavırlarına bir tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Pietizm hâkim olduğu her bölgede küçük dinsel cemaatler oluşturarak, gerçek Hıristiyanlardan oluşan toplulukların var olmasını sağlamayı amaçlamıştır (Çakmak, 2012: 11-13). Prusya kralı I. Friedrich Wilhelm bu hareketi kendi amacı için faydalı bularak desteklemiş ve bu sayede pietizm başarıya ulaşmıştır. O dönemde Pietizm'in Prusya'daki ana merkezi Halle Üniversitesi'dir. Kral Friedrich, güçlü bir ordu, ekonomi, idare ve verimli bir okul sistemi oluşturabilmek için yaptığı yeniliklerde pietist hareketin önde gelenlerinden destek almıştır. Kant'ın evi dışında aldığı ilk dini eğitimde pietist olan Schulz etkili olmuştur. Kant'ın annesi sık sık bütün çocuklarını İncil okumaya Schulz'un derslerine götürmüştür. Bu kişinin de Kantların evine sık sık ziyaretleri olduğu bilinmektedir (Kuehn, 2011: 5–15). Annesi, 1732 yılında teoloji öğretmeni ve vaiz Franz Albert Schultz'un önerisine uyarak oğlunu görev yaptığı okula kaydettirmiştir (Cassirer, 1996: 25-26).

Kant, ailesinden aldığı eğitim konusunda minnet duygularıyla dolarak, onlardan hiçbir zaman onursuzca bir davranış görmediğini belirtmiştir. Collegium Fridericianum da aldığı eğitimden ise gönül hoşnutluğuyla bahsetmemektedir. Bu durumun nedeni olarak haftanın altı günü sabah yediden akşam dörde kadar okulda bulunmaları ve geriye kalan Pazar günlerini de kilise de geçirmenin etkisi olduğu söylenebilirse de, Collegium Fridericianum da okumak Kant'a çok şey kazandırmıştır. Bu okula kabul edilmesi bile Kant'ın sınıf atlaması anlamına gelmektedir (Kuehn, 2011:

14). Ayrıca burada aldığı eğitim sayesinde Latinceyi öğrenmiş ve Latin klasiklerini yaşamı boyunca okumuştur (Kant, 2004: 5). Bu okuldaki eğitim formel bir temele dayanıyordu ve matematik, mantık gibi derslere çok az yer veriliyordu. Coğrafya, tarih ve doğa bilimlerine ise hiç yer verilmiyordu. Bu dersler Kant'ın çok ilgilendiği ve ileri de dersler verdiği alanlar arasında yer almıştır (Heimsoeth, 2012: 14).

Kant 1740 yılında üniversite eğitimine başlamıştır. Üniversite de en çok doğa bilimleriyle uğraşmıştır. Okuldan mezun olduktan sonra özel dersler vermiş, üniversiteye girişi ise 1755 yılında olmuştur. Kant on beş yıl boyunca doçent olarak ders vermiştir. O dönem de önceleri mantık, matematik, metafizik dersleri vermiştir. Daha sonra ki yıllarda ise; mekanik, teorik fizik, fiziksel coğrafya, etik, hukuk felsefesi, antropoloji ve felsefi din teorisi dersleri vermiştir. Kırk altı yaşında Mantık ve Metafizik profesörlüğüne atanmıştır (Heimsoeth, 2012: 15-18).

Kant'ın günlüğü yoktur. Prusya'nın Königsberg şehrinden hayatı boyunca ayrılmamıştır. Kant'ın hayatı 18. yüzyılın neredeyse tamamına yayılır ve bu dönem Batı dünyasında önemli değişikliklerin yaşandığı bir süreci kapsamaktadır. Kant'ın felsefesi de yaşadığı dönemden bağımsız olarak düşünülemez. Onun entelektüel hayatı yaşadığı dönemin düşünsel, siyasi ve bilimsel gelişmesini yansıtmakla birlikte, görüşleri dönemin kültürel iklimine tepkileriyle şekillenmektedir. Kant'ın hayatı ve eserleri küresel, bölgesel ve yerel şartlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir (Kuehn, 2011: xlv). Onun döneminde yaşadığı şehir Rus işgaline uğramıştır. Prusya kralı Friedrich altmış bir bin askerle Saksonya'ya yürümüş fakat savaşı kaybetmiştir. Bunun sonucu olarak da Rus askerleri 22 Ocak 1758'de Königsberg' e girmişlerdir. Rus işgalinin şehrin gelişmesine katkıda bulunduğu, bu dönemde ticaretin geliştiği bilinmektedir. Kant açısından da bu dönem oldukça verimli geçmiştir. Rus subaylarına matematik dersleri vererek para kazanmıştır. Ayrıca bu askerlerin verdiği yemeklere, davetlere katılarak çevresini ve saygınlığını geliştirme imkânı elde etmiştir.

Königsberg’ de ki akademisyenler siyah ve gri elbiseler giyerken, Kant yıldız işlemeli ceketler giyerek kılıç taşımış (Çakmak, 2012: 18). Bu durumda onun sanılanın aksine renkli bir kişiliğe sahip olduğunun delillerindedir. Kant sanılanın aksine, arkadaşlarıyla vakit geçirmekten hoşlanan dost canlısı birisidir (Kuehn, 2011: 272).

Yaşamı boyunca hiç evlenmemiştir. Birkaç defa evlilik için adım atmaya niyetlenmişse de tam karar verememiştir. Evlenmenin faydasına olacağı zaman evlenmek için parasının bulunmadığını, parası bulunduğundaysa evlilikten fayda görmeyeceğini esprili bir dille söylemiştir (Kuehn, 2011: 101-102). Kant evlilik de, kadının erkeğin yüreğini daralttığını belirterek, evlenen erkeklerin dostlarıyla görüşmemesinden dolayı kişinin bu eylemi gerçekleştirmemesi gerektiğini ifade etmiştir (Çörekçioğlu, 2010: 19).

Kant yaşamının son sekiz yılında hatırlama gücünün zayıflığından dolayı çalışmalarında bütünlük sağlayamamıştır. 12 Şubat 1804 yılında vefat ettiğindeyse hava şartlarından dolayı cenaze işlemleri gerçekleştirilememiş ve cenazesi iki hafta boyunca halka açık olarak sergilenmiştir. II. Friedrich’in ölümü dolayısıyla yazılan oratoryo Kant’a uyarlanmış ve cenazesi kalabalık bir merasimle defnedilmiştir (Kuehn, 2011: xxiv). Mezarının üstüne filozofun *Pratik Aklın Eleştirisi* isimli eserinden alınmış şu cümle yazılıdır: “...düşündükçe iki şey, ruhumu gittikçe artan bir hayranlık ve saygıyla dolduruyor; üzerimdeki yıldızlı gökyüzü ve içimdeki ahlâk yasası” (Kant, 2010a: 21).

1.2. Yaşadığı Dönemde Avrupa’da ki Siyasi Durum

Immanuel Kant dünya tarihi açısından önemli olayların gerçekleştiği bir zaman diliminde yaşamıştır. Bu dönemde mutlakıyetçi yönetim anlayışları sarsıntılar geçirmiş, Amerika Birleşik Devletleri’nin kurulmasıyla (1776) gücünü halkın oylarından alan kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan bir sistem gelişmiş, Fransız Devrimi’yle (1789) birlikte mutlakıyetçi rejim yerini *liberal cumhuriyete* bırakmıştır (Ökten, 2012: 419).

18. yy. da Avrupa da birçok krallık bulunmaktadır. Kralların yaşayışı ile halkın yaşayışına bakıldığında ise bir tezatla karşılaşılmaktadır. Krallar zevklerinin peşine düşmüşken, halk zorluklar içerisinde yaşam mücadelesi vermektedir. Bunun yanında Avrupa da yer alan Kral ve Kraliçelerden dördü *büyük hükümdar* olarak ünlenmiştir. Bu hükümdarların büyük olarak adlandırılmalarının nedeni ise; diğer hükümdarların yapmadığı yönetim işleriyle ilgilenmeleridir. Fransa kralı XIV. Louis, Prusya'nın büyüğü "Yükselen" II. Friedric, İmparatoriçe Maria Theresia, ve II. Joseph bu hükümdarlardandır. Birçok hükümdar yönetim işlerinden ziyade başka eğlencelerle uğraşırken bu hükümdarlar yönetimle uğraşarak sorumluluklarını yerine getirmeye gayret göstermiştir. Krallar dünyası Fransız Devrimine kadar çok fazla sarsıntılar geçirmemiştir (Hof, 2004: 11-14). Bu yüzyılda ticarete ortaya çıkan yeni olanaklar sanayiye başka bir boyut kazandırmıştır. Bu dönemde makineleşmenin ve ulaşımın yaygınlaşmasıyla birlikte verim ve üretimin artması Avrupa devletlerinin koloniler elde etmeye başlamasına yol açmıştır (Ökten, 2012: 419).

Sanayileşmeyle birlikte fabrikaların kurulması 3. sınıf kentlilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Devlet içerisinde ise önemli bir mevkie sahip olmanın yolu soylu olmaktan ya da çok paralı olmaktan geçmektedir. Ruhban sınıfı önemini korurken askerler alt bir zümre kabul edilmektedir. Sanatçılar ise nispeten iyi durumda bulunmaktadır (Hof, 2004: 46-61).

İngiltere, zamanının en güçlü devleti durumundadır. Deniz ve ticaret ülkesidir. 18. yy. da yaptıkları savaşlar devleti ekonomik açıdan sarsmıştır. 1783 yılında imzaladığı Versailles Antlaşmasıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını tanımış ve bu ülkenin kuzeyindeki sömürgelerini kaybetmiştir. Avrupa içerisinde tek rakibinin Fransa olduğunu düşünerek bu devletin fazla güçlenmesine izin vermemeye çalışmıştır (Armaoğlu, 2010: 31-37). İngiltere, Avrupa monarşileri arasında gücün hükümdarda toplanması konusunda kuvvetli bir aday haline gelmiştir. İngiltere'de yapılan Reform hareketiyle manastır ve kiliselerin himayesinde bulunan servet kral elinde toplamıştır (Robert, 2010: 354). Bu durum kralın elinin daha da güçlenmesine sebep olmuştur. Fransızların 18. yy. da

yapacağı devrimi İngilizler bir yüzyıl öncesinde gerçekleştirmiştir. Yapmış oldukları bu devrimde 1625’ de tahta geçen Charles I, 1649’ da tahttan indirilerek idam edilmiştir. Bu devrimle birlikte mutlak yönetime sınırlamalar getirilmiştir. Böylece görünüşte krallık olan fakat cumhuriyetin kurallarıyla işleyen bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. 1688-1689 yılında ise ikinci bir devrim gerçekleştirilerek James II Stuart İngiltere’den uzaklaştırılarak yerine Orange’lı William tahta geçirilmiştir (Timuçin ve Timuçin, 2010: 47). 18. yy. da Avrupa’da yaşayan insanların çoğu İngiltere’de yaşayanların kendi ülkelerindekilerden daha özgürce bir yaşam sürdürdüklerini düşünüyordu. Mesela, İngiltere’de bir kişinin evi hâkim kararı olmaksızın aranmazdı. Suç işleyen herkes de yargılanabiliyordu (Robert, 2010: 356).

Fransa, Batı Avrupa’da nüfusu en fazla olan ülke konumundadır. Fransa kralı XIV. Louis, 18. yy.’ın ilk yarısı boyunca ülkesini Avrupa’nın en üstün gücü haline getirmeye çalışmıştır. Kral Louis meclis üyeliği görevinden ailesini çıkarıp bu görevi soylu olmayan kendi adamlarına vermiştir. Yerel yönetimlerin yetkilerinde de kısıtlamaya gitmiştir (Robert, 2010: 356-358). Fransa’da devrim öncesine kadar olan dönem içerisinde eleştirel ve öncü fikirlerin yaygın bir şekilde dile getirildiği görülmektedir (Robert, 2010: 380). Buna karşın uygulamada büyük zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu dönemde devletin iflas noktasına geldiği, hukuk düzeninin, ayrıcalıkların ilerlemenin yolundaki engeller olarak durduğu görülmektedir. Bütün bu aksaklıklar neticesinde 1789 yılında bir devrim gerçekleşmiştir. Yapılan bu devrim planlı bir eylem olarak görülmemelidir. O zamana kadar gelen birikimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedendir ki devrimi gerçekleştirenler gözlerini geleceğe değil de geçmişe dikmişlerdir (Robert, 2010: 420).

18. yüzyıl büyük bir savaşla başlamıştır. Bu savaşın nedeni ise, Fransa kralı XIV. Louis ile Habsburg İmparatoru’nun İspanya’da İspanyol tahtında hak iddia etmeleridir. Yapılan savaşta Fransa kaybetmiştir. Bu savaşın ardından da İsveç kralının komşularına açtığı Kuzey Savaşı gelmiştir (Hof, 2004: 69).

Almanya’da iktisadi ve siyasi gelişimin oldukça yavaş gerçekleştiği söylenebilir. Almanya’nın ulusal birliğini ancak XX. yy. ın sonunda gerçekleştirdiği düşünüldüğünde bu ilerlemenin yavaşlığı daha iyi anlaşılacaktır. Almanya XII. yy. da siyasi ve iktisadi bütünlükten yoksun bulunan Kutsal Roma Germen İmparatorluğu’nun bulunduğu, bu imparatorluk içerisinde yer alan prenslerin üzerinde imparatorun hiçbir söz hakkının bulunmadığı ve zaman zaman aralarında savaşların yaşandığı bir konumdadır. Sarayda ise Fransızca konuşulmaktadır (Timuçin ve Timuçin, 2010: 50-51). Sarayda bile Fransızcanın konuşulması ülkede yaşanan Fransız etkisinin bir yansıması olarak da görülebilir.

Fransız İhtilali çıktığında Avusturya, Avrupa devletleri içerisinde güçlü bir devlet olmasına karşın, bünyesinde birçok dini ve ırkı barındırmaktadır. Bu heterojen durumun devletlerine zarar vermesini istemeyen Avusturya Kralı II. Josef birçok reform yapmaya çalışmışsa da tam olarak bir başarı yakalayamamıştır. 18. yy. Avusturya için savaşlarla dolu geçmiştir. Bu yüzyılın ilk yarısına bakıldığında sadece Fransa ile üç kez savaşmış olduğu görülmektedir (Armaoğlu, 2010: 28–29). Bu durum Avusturya açısından ilerleyen yıllar da sıkıntıların ortaya çıkmasına yol açacaktır.

18. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa da ki güçlü devletlerden biri de Rusya’dır. Rusya, I. Petro ve II. Katerina zamanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Fransız İhtilali çıktığında, Osmanlı Devleti ile Rusya ve Avusturya arasındaki savaşın devam etmek de olduğu görülmektedir (Armaoğlu, 2010: 31).

Kant’ın yaşadığı dönemde pek çok ülkenin sanayisi güçlü bir yapı haline gelmiştir. Bu ülkelerden biri de Prusya’dır. Prusya, Avrupa’nın güçlü devletlerinden biri durumundadır. Bu devleti güçlü hale getiren kişi II. Frederic olmuştur. Prusya jeopolitik açıdan zayıf olduğundan dolayı daima güçlü bir ordu bulundurma zorunluluğu içinde olmuştur. Kral güçlü ve disiplinli bir ordu kurarak ülkesini gelecek tehlikelere karşı hazırlıklı duruma getirmiştir. Fransız İhtilali olduğunda altı milyon nüfusa sahip ülkede iki yüz bin asker bulunmaktadır. Bu nedenledir ki; 18. yy. da yaptığı savaşların çoğundan galip ayrılmıştır (Armaoğlu, 2010: 30). Prusya

toprakları içerisinde bulunan Königsberg, Prusya'nın kuzeydoğusunda Rus sınırı civarında bulunan yalıtılmış bir ada gibidir. Kant doğduğunda bu şehir krallığın önemli üç-dört şehriden biri durumundadır. Baltık denizi kıyısındaki şehir önemli bir ticaret merkezidir. Kant'ın çocukluğu ve gençliği döneminde şehirde özgürlükçü bir ortam bulunmamaktadır. Daha çok baskıcı bir durum hâkimdir. Königsberg, zenginiyle yoksuluyla tacirlerin ve bürokratların şehridir. Çok sayıda köprüsü bulunduğundan dolayı bu şehre “*Kuzeyin Venedik'i*” de denilmektedir. Kant'ın yaşadığı dönemde şehirde çok sayıda yabancı yaşamaktadır (Kuehn, 2011: 34-38). Bu nedenden dolayı Kant'ın farklı kültürleri tanımak için yolculuklar yapmasına gerek kalmamıştır.

Kant'ın yaşamış olduğu zaman dilimine bakılırsa neredeyse 18 yy. ın tamamını içine aldığı görülmektedir. 18. yy. ın ikinci yarısında sonuçları bütün dünyayı saracak olan Fransız Devrimi gerçekleşmiştir. Montesqueiu, Rousseau gibi Aydınlanma filozofları, ileri sürdükleri fikirlerle Fransız Devrimini adeta hazırlamışlardır. Fransız Devrimi, Yeni Çağ Avrupa Medeniyetinde ortaya çıkan yeni evren düşüncesini, devletin yapısını sil baştan değiştirerek topluma benimsetmiştir. Bununla birlikte bu süreç Rönesans'la başlayıp Reform'la gelişen, sanayi devrimi ve liberalizmle iktisadi temellerini bulan ve aydınlanmayla gelişen bir sürecin sonunda ortaya çıkmıştır (Bıçak, 2004: 269). Aydınlanma düşünürleri, devlet ve kiliseyi toplumsal sorunların nedeni olarak görmektedirler. Eleştirdikleri devlet anlayışında eşitlikçi olmayan bir tavır söz konusudur. Kilise ise, yetkilerinin dışındaki görevlere ağırlık vermiş durumdadır (Bıçak, 2004: 271).

Fransız İhtilali sadece bir ülkeyi, bir ulusu etkilememiş aksine yansımaları geniş çapta olmuştur. Aydınlanma ulusal bir kimlik taşımadan akılsallığın hâkim olduğu tinsel bir gelişmedir. Aydınlanma düşüncesi kendine yaşamı biçimlendirme görevini benimsemiştir. Aydınlanma düşüncesine sahip olanlara göre, insan akıl aracılığıyla ilerleyebilir (Recki, 2012: 195). Aydınlanma çağında ortaya çıkan düşünceler ve toplumdaki değişimler için “*Kültür Devrimi*” ismi kullanılmaktadır. Bu dönemde

tartışılan birçok kavram yeni düşüncelerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır (Bıçak, 2004: 272–273). Böylece aydınlanma düşüncesi güçlü bir ilerleme içerisine girmiştir.

Kant'ın yaşamış olduğu dönemde Avrupa'da ki devletleri genel özellikleri itibariyle ele almış bulunmaktayız. İmparatorlukların hâkim olduğu bu dönemde Fransız Devrimi de gerçekleşmiştir. Fransız Devriminin gerçekleşmesiyle birlikte yönetim anlayışları da yavaş yavaş değişme göstermeye başlamıştır. Filozofun yaşamış olduğu dönemde Aydınlanma anlayışı hâkim durumdadır. Aydınlanma düşüncesine sahip olanlara bakıldığında ise bu kişilerin her birinin birer filozof olmadığı görülmektedir. Aydınlanma düşüncesi bireye ve topluma önemli katkılar sağlamıştır.

1.3. Avrupa'da Aydınlanma

Avrupa'da 1688 İngiliz Devrimi'nden 1789 Fransız Devrimi'ne kadar olan zaman dilimine “Aydınlanma Çağı”, bu dönemdeki düşünürlere de “Aydınlanma Filozofları” denilmiştir (Ağaoğulları, 2011: 517). Aydınlanma Çağı, XVII. yy. da İngiltere'de başlamış, XVIII. yy. Fransa ve Almanya'da olgunluğa erişerek tüm Avrupa'da etkin olmuş düşünce hareketine verilen isimdir. Aydınlanma Çağı düşünürlerinin çeşitli ülkelerdeki konumları farklılık göstermiştir (Raynould ve Rials, 2003: 126). Dönemin yazarları, düşünürleri, edebiyatçıları, bilim adamları, içinde buldukları hareketi belirtmek için sık sık *aydınlanma*, *aydınlık*, *ışık* gibi kelimelere başvurmuşlardır. Aydınlanma, karanlığın yıkılmasıdır ya da Kant'ın ifadesiyle söylersek ‘*ergin olmama durumu*’ ndan çıkışı ifade etmektedir (Kant, 2010a: 263).

Aydınlanma felsefesi kendisine yaşamı biçimlendirme görevini tahsis etmiştir. Bu nedenden dolayıdır ki aydınlanma düşüncesi hiçbir ulusal kimlik taşımamıştır. Aklın rasyonalitesinin öncülüğünde çok yönlü tinsel bir gelişim olarak karşımıza çıkmaktadır (Recki, 2012: 195). Aydınlanma düşüncesinin genel amaçları arasında insanın bireyliğini, özgürlüğünü ve yaşama sorumluluğunu pekiştirmeyi amaçladığı ifade edilebilir (Erdemli,

1999: 79). Aydınlanma hareketi insanın temel özelliğini, yalnızca düşünmeyi sağlamakla kalmayıp onu doğru davranmaya da götüren akıl sahibi bir varlık olmasında görmektedir. İnsan doğasını doğuştan iyi sayan ve hukuk önünde herkesi eşit gören aydınlanmacı düşünürlere göre, inanç, ancak aklın eleştirisi süzgecinden geçirildikten sonra benimsenebilir. Ayrıca aydınlanmacı düşünürler, yerel önyargıları ya da gelenekleri de bir kenara koyarak, dayanaklarını akılda bulan evrensel değerleri ön plana çıkarmışlardır (Güçlü vd., 2003: 138). Aydınlanma düşünürleri, eleştirel düşünceye sahiptir. Aynı zamanda düşüncelerinde kuşku ve çekincelerin bulunduğu da görülmektedir. Düşüncelerin aydınlanması bilimde ki kanıtlamalarla beslense de, bu dönem bir düşünce savaşıdır (Raynould ve Rials, 2003: 126-127).

Bütün aydınlanma düşünürleri, her türden önyargıya, boş inanca karşı çıkarak insanın dünyada mutlu olmasını sağlayacak bir toplumsal-siyasal düzen özlemi içerisindeyler (Ağaoğulları, 2011: 517). Bu düşünce insanlığın akıl aracılığıyla ilerleyeceği inancına sarılarak gelişmiştir (Recki, 2012: 195). Akıl dönemin düşüncelerinin ifade edilmesinde sürekli ön planda tutulmuştur.

Aydınlanmanın Avrupa’da ki önemli temsilcileri olarak; François Marie Arouet Voltaire (1694-1778), David Hume (1711-1776), Denis Diderot (1713-1784), Claude Adrien Helvetius (1715-1771), Etienne Bonnot de Condillac (1715-1780), Jean Baptiste Le Rond D’Alembert (1717-1783), Paul Henry Thiry-Baron D’Holbach (1723-1789), Immanuel Kant (1724-1804), Moses Mendelssohn (1729-1786), Jean Antoine de Caritat-Marquid de Condorcet (1743-1794) gösterilebilir (Ağaoğulları, 2011: 517).

Burjuva sınıfının iktisadi, toplumsal ve kültürel anlamda evrimi ülkelere göre farklılıklar göstermiştir. Bu değişiklik açık bir şekilde felsefe ve edebiyat alanında görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında iktisadi ve siyasal anlamda en ileri ülke olarak İngiltere gösterilebilir. Yaşamsal sorunlarla ilgilenen İngiliz düşüncesi oldukça zengin düşünme olanakları sunmaktadır. Yaşam için düşünce ilkesi İngilizlerce benimsenmiştir (Timuçin ve Timuçin, 2010: 49). Bu dönem İngiliz aydınlanması ruhban sınıfının güçlü

otoritesine karşı çıkış, bilimlerde ortaya konan ilerlemeye yönelik güven, dogmatik ve rasyonalist metafizik sistemlere yönelik şüphecilikle birleşmektedir (Cevizci, 2002: 37-38).

İngiliz Aydınlanma'sının dolayısıyla da Avrupa'daki aydınlanmanın başlatıcısı olarak John Locke (1632-1704) görülmektedir. Yaşamı daha çok 17. yy.da geçmiş olsa da yazılarında düşünce özgürlüğünü ve eylemlerimizi akla göre düzenlememiz gerektiğini savunduğundan dolayı 18. yy. Aydınlanma' sının kurucusu kabul edilmektedir. Locke sözleşme kuramını ortaya koyarak insanların doğa durumundan kendi istekleriyle belirli yasalar altına girdiklerini belirtmiştir. Ona göre insan, doğa durumunda eşit ve özgür bir halde bulunmaktadır. Fakat burada ki özgürlük kuralsızlık değildir. Bu özgürlük durumunda insanlar arasında meydana gelebilecek çatışmaların nasıl önlenebileceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Çünkü insanların tabi buldukları üst bir otorite bulunmamaktadır. Böyle bir durumda ise herkes yargılamasını kendisi yapmak durumunda kalmaktadır (Toku, 2003: 74). Bu durum ise adil yargılamaya olanak sağlamamaktadır. İşte insanlar bu nedenlerden dolayı özgürlük ve mülkiyetlerini de muhafaza altına almak amacıyla sözleşme ile devleti oluşturmuşlardır. Bu durum gerçekleşirken insanlar ellerinde bulunan özgürlüklerinden belirli ölçüde, cezalandırma yetkilerinden ise tamamen feragat ederek bu yetkiyi devlete vermişlerdir (Gülsoy, 2000: 284). Locke'nin ortaya koymuş olduğu bu sözleşme anlayışında devletin insanların taleplerini karşılama gibi bir yükümlülüğü bulunmaktadır (Aktan, 1999: 18). Devletin egemenliği insan haklarıyla sınırlı olmalıdır (Raynould ve Rials, 2003: 533). Dolayısıyla Locke sınırlı egemenlik anlayışını savunmuştur. Çünkü sınırlandırılmamış bir devlet insan hakları ve özgürlükler açısından tehlikeli olabilmektedir (Yayla, 2002: 301-302). Locke, mutlakıyetçi yönetime karşı çıkmış ve güçler ayrılığını savunmuştur. Hoşgörü, temsili sistem, parlamento ve demokrasiye olan güveninden dolayı Klasik Liberalizm'in babası olarak anılmaktadır (Türk, 2003: 55). Locke'nin düşünceleri kendisinden sonra gelen birçok filozofu da etkilemiştir.

Fransız aydınlanma düşünürlerinin her biri savundukları görüşleriyle etkili olmuştur. En büyük etkiyi ise, bu düşüncelerin bir araya gelmesini sağlayan *Ansiklopedi* oluşturmuştur. Ansiklopedinin ilk cildi 1751 yılında *Açıklamalı Bilimler, Sanatlar ve Zanaatlar Ansiklopedisi* adı altında yayımlanmış ve 26 yılın sonunda 1777 yılında tamamlanmıştır. Bu ansiklopedinin açık işlevinin ardında birde gizli amacı bulunmaktadır. Buna göre; yazarlarının hemen hepsi tepki çekmemek için ılımlı bir dil kullanmışlarsa da satır aralarında dinsel baskılara, siyasal haksızlıklara ve toplumsal aşağılanmalara karşı duydukları rahatsızlıkları dile getirmişlerdir. Açık, anlaşılır bir dile sahip olduğundan dolayı yaygınlaşmış ve kilisenin görüşlerini sarsmıştır. Ansiklopediyi çıkaranlar arasında Voltaire, Rousseau, Holbach gibi 18. yy.ın önde gelen düşünürleri yer almakla birlikte en önemli katkıyı yapanlar arasında ilk yayımlayıcısı D'Alembert ve onun çekilmesinden sonra yayımlama işini üstlenen Diderot gelmektedir. Diderot tek başına beş binden fazla maddeyi kaleme alarak büyük bir başarıya imza atmıştır. İki kez yasaklanmasına rağmen, Fransız Devrimi'ne kadar 3. baskısı gerçekleştirilmiştir (Ağaoğulları, 2011: 520). Fransız düşünürleri insanların akıllı varlıklar olmalarından dolayı eşit olduklarını savunarak insanların haklarını koruması gerektiğini ve yasaların yurttaşların taleplerine göre düzenlenmesi gerektiğini savunmuşlardır (Cevizci, 2002: 125). Bu düşünceleri meydana gelen ihtilalin ardından gerçekleşme imkânı bulmuştur.

Aydınlanmacılar ahlakın kökenine dair iki karşıt yaklaşım da bulunmuşlardır. Bunlardan biri evrenselci yaklaşımdır. Bu yaklaşım insanın doğasına işlemiş doğal evrensel değerler anlayışından hareket etmektedir. Diğeri de göreceli yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre ise, ahlaki yapı insanın tutkulu ve çıkarıcı yapısından türemektedir. Evrensel ahlak kurallarının kabul edilmesi, doğal hukuk öğretisinin benimsenerek hukuksal yasalar ile doğal haklar kavramlarının gelişmesine yol açmıştır. Bu açıdan bakıldığında yasa ya da hakların sadece belirli toplumlar için geçerli olmadığı ve bütün insanlığı ilgilendirdiği görülmektedir. Savaş karşıtlığı düşüncesinin

filozoflar arasında oldukça yaygın olduğu söylenebilir (Ağaoğulları, 2011:523).

Liberal devlet anlayışı bu dönem düşünürlerinin savunduğu bir anlayıştır. Bu anlayış bireye ve bireyin rızasına dayanmaktadır. Sözleşmeci liberalizm anlayışına göre insanlar bir devlet altında yaşamaya başlamadan önce doğa durumunda yaşamaktaydılar. Bu yaşayıştan insanlar kendi rızalarıyla vazgeçerek belirli yasalar altında yaşamaya başlamışlardır (Toku, 2003: 37). Rousseau'ya göre; devletin meşruiyet alanı sözleşmeyle belirlenmiştir. İnsanlar devlete (dolayısıyla yasaya) kendi ürünleri olduğundan dolayı boyun eğmektedirler. Eğer devlet sözleşmeye aykırı uygulamalarda bulunursa bu durumda toplum sözleşmesinin bozulacağını ve insanların doğal özgürlüklerine geri döneceklerini ifade etmiştir. Düşünüre göre insanlar, devlet tarafından zorlansalar bile boyun eğmek zorunda değildirler (Rousseau, 1992: 101). Rousseau, halkın devletin sözleşmeye aykırı davrandığı durumlarda isyan etme hakkının bulunduğunu belirterek devletin yurttaş üzerinde baskı kuramayacağını belirtmiştir. Çünkü devlet birey için vardır, birey devlet için değil.

Rousseau devlet kuramında devleti halktan türetmekle kalmayıp devleti halkla özdeşleştirmiştir (Ağaoğulları, 2011: 571). Mülkiyet, Rousseau'ya göre savaşların, yoksulluğun nedenidir. İnsan 'bu bana ait' demeye başladığı andan itibaren artık uygar bir insan durumuna gelmiş demektir (Rousseau, 1986: 135). Düşünür mülkiyeti eşitsizliğin kaynağı olarak görmektedir. Bir toplumun kendi yasalarıyla yönetilmesi durumunda politik anlamda özgür olacağını ve özel çıkarların bir kenara itilmesiyle birlikte kamu yararının ön planda olacağını belirtmiştir. Rousseau'ya göre, egemenlik halkın elinde meşruluk kazanmaktadır. Egemenlik bütün halkın istediğı bir durum olduğundan dolayı da devredilemez ve bölünemez bir özelliğe sahiptir. Düşünüre göre; toplum sözleşmesinin gerçekleşebilmesi için herkesin yasalara uyması gerekmektedir (Rousseau, 1992: 29). Rousseau'nun toplum sözleşmesine dayanan devlet anlayışı liberaldir. Toplum Sözleşmesi'ne göre; devlet içerisinde partiler, özel çıkarlar, kısacası insanları farklılıklara götüren türden yapılar mevcut olmamalıdır. Hatta çıkan yasaların bile

tartışmaya mahal bırakmayacak türde oybirliğiyle çıkması gerektiğini ifade etmiştir (Schmitt, 2006: 30).

18.yy. Aydınlanma düşüncesi, Rönesans'la ortaya konulan ve sistemleştirilmeye çalışılan düşüncelerin bu yüzyılda işlenerek mantiki sonuçlarıyla hayata aktarılmasıdır. Almanya ise, Reform'un ortaya çıktığı yer olarak uzun süre bu Reform sürecinin ortaya çıkarmış olduğu savaşlarla boğuşmuştur. Bu esnada Avrupa'da oluşan kültürel sürece dâhil olamamıştır. Ancak Leibniz ile bu sürece yaklaşabilmiştir. Leibniz'in Alman Aydınlanması üzerine büyük etkileri olmuştur. Özellikle Leibniz'in felsefesini sistemleştiren ve böylece onun görüşlerinin yayılmasında etkili olan kişi ise Christian Wolff'tur (Weber, 1998: 213). Kant ise, bu düşünürlerin açtığı yolda ilerleyerek onların düşüncelerini aşmıştır. Böylece 19. yy.'ın ilk yarısında Alman İdealizminin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Kant'ı ayrı tutacak olursak Alman aydınlanmacılarının edebiyatçı olduğu görülmektedir. Alman aydınlanmacılarının edebiyatçı kimliklerinden dolayı düşünür diye nitelendirilmesi pek doğru olmamaktadır. Bu nedenden dolayıdır ki; Alman Aydınlanmasının etkileri oldukça sınırlı kalmıştır. Alman Aydınlanmasını 1700 ile 1770 yılları arasına yerleştirebilmek mümkündür. Bu zamanlar Alman dilinin Latinceye galip gelmeye başladığı dönemdir. Alman aydınlanmacılarından bazıları Gottsched (1700-1766), Lessing (1733-1811), Mendelssohn (1729-1799), Linhtenberg (1742-1799) gibi isimlerdir (Timuçin ve Timuçin, 2010: 52-54).

"Alman İdealizmi" tanımlaması, Kant tarafından başlatılan ve onun izleyicileri olarak görülen Gottlieb Fichte, F. W. Joseph Scheiling, G. W. Friedrich Hegel tarafından geliştirilen felsefi akıma verilen ad olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem, edebiyat, sanat, tarih alanlarında da ünlü düşünür ve sanatçılar yetişmiştir (Kılıçaslan, 1998: 89).

Aydınlanma düşünürleri içerisinde yaşadıkları siyasal ortamdan etkilenmiş ve bu siyasal ortamın değişmesi için çaba göstermişlerdir. Nasıl ki aydınlanma düşünürlerinin tek bir akıl anlayışı yoksa aynı şekilde tek bir siyasal görüş üzerinde birleştikleri de söylenemez. Bu düşünürlerin siyasal görüşlerinde ortaya çıkan dağınıklığın çözümü oldukça zor görülmektedir.

Çünkü düşünürler sistemli bir öğretiyi ortaya koymamışlardır. Fakat düşünceleri açısından bakıldığında bu dağınık olan düşünceler belirli başlıklar altında toplanabilmektedir. Bu düşüncelerin üç farklı düzlemde olduğu ifade edilebilir. Bunlar; reformcu anlayış, aydın despotizmi anlayışı ve liberal iktidar anlayışıdır. Aydınlanma düşünürlerinin kitaplarının yasaklanmasını, hapse atılmayı göze aldıkları görülmektedir. Bütün bunları aklın ve felsefenin önünü açacağını düşündükleri siyasal değişimin gerçekleşmesi uğruna yaparak mücadelelerini siyasal zemin üzerinde sürdürmeye çalışmışlardır. Değişimin siyasal zemin üzerinde gerçekleşebileceğine inandıklarından dolayıdır ki yasal olmayan zemine başvurmamayı tercih etmişlerdir. Bu düşünürlerden bazıları (Voltaire, Diderot gibi) bazı monarklarla yakın ilişkiler kurma yoluna yönelmişlerdir. Böyle yaparak prens ve kralları eğitip aydınlatma görevini üstlenmeye çalışmışlardır. Bu tarz girişimlerde bulunmakla birlikte onların asıl hedefledikleri hakların ve özgürlüklerin güvence altına alınabileceği liberal siyasal bir düzen anlayışıdır. Filozofların devletin kökenine dair farklı savları bulunsa da amaçları özgürlüğün, barışın, düzenin ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunmaktır. Aydınlanma düşünürlerinin bu amaçla yasaların egemenliğini, iktidarın sınırlanmasını, güçler ayrımını ve siyasal katılımı savdukları görülmektedir (Ağaoğulları, 2011: 533-537).

Aydınlanmacılar feodal sömürü sistemine karşı çıkmışlardır. Soylu-avam ayrımını, kralın keyfi ve adaletsiz uygulamalara yönelik tepkilerini dile getirmişlerdir. Bir yandan da bireylerin devlet içerisinde (yasalar önünde yurttaş olmalarından dolayı) eşit haklara sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca devletin kökenine dair görüşlerini ortaya koyarak krallıkların kutsallığının sarsılmasına yol açmış ve devletin kökenine halkın rızasını yerleştirmişlerdir. Bu düşüncelerle beraber Aydınlanma düşünürleri monarşi hakkında olumsuz bir ifade de bulunmuş olmasalar da Cumhuriyet fikrinin yaygınlaşarak benimsenmesinde önemli rol oynamışlardır. Aydınlanma düşünürleri siyasal anlamda gerçekleşmesini düşündükleri iyileştirmeleri ılımlı reform yoluyla iktidarda olanların yapmasını beklemektedirler. Fakat bu istekler onlar farkında olmadan devrim

düşüncesinin gerçekleşmesine yol açmıştır. Bu açıdan bakıldığında Aydınlanma düşünürlerinin Fransız Devriminin gerçekleşmesine dolaylı da olsa katkı sağladıkları görülmektedir (Ağaoğulları, 2011: 539-540). Bauman'a göre; Aydınlanma halkın batıl inanışlardan kurtularak bilgilenmesini sağlama ve ilerlemeye zemin hazırlama noktasında önem arz etmektedir. Ona göre Aydınlanmanın özünde bilgiyi yaymaktan ziyade bilgiyi yasalaştırmak, örgütlemek bulunmaktadır. Bauman, aydınlanma düşüncesinin çift yönlü olduğunu belirterek bir yanda devleti ve onun politikalarının aydınlanmasının bulunduğunu, diğer yanda ise devletin yönetimi altında bulunanların aydınlanmasının olduğunu ifade etmiştir (Bauman, 2003: 91-93).

18. yy. düşünürlerine bakıldığında bu düşünürlerin hepsinin aydınlanma karşısında tek bir düşünce etrafında birleştikleri söylenemez. Aydınlanma hareketi 19. yy başından başlayarak başta muhafazakârlar olmak üzere pek çok kesimin muhalefetiyle de karşılaşmıştır. Aydınlanma eleştirmenleri her ne kadar Aydınlanmanın bazı yönlerini eleştirmiş olsalar da onun batıl inanışlara, dogmalara ve keyfi otoritelere yönelik tavrını desteklemişlerdir. Aydınlanma eleştirmenleri Aydınlanmaya verimli katkılar yaparak Aydınlanmayı tersine çevirmekten ziyade onun yönünü değiştirmeye çalışmışlardır (West, 2008: 56-57). Edmund Burke, Aydınlanma Felsefesini Fransız Devrimi'nden sorumlu tutmaktadır. Alasdair MacIntyre ise Aydınlanma'yı modernitenin başlatıcısı olarak eleştirmiştir. 19. yy.ın ilk yarısında Hegel ve 20. yy.ın ortalarında Jacob Talmon gibi filozoflar totaliter rejimlerde somutlaştığını düşündükleri evrenselci insan hakları felsefesi nedeniyle eleştirmişlerdir. Charles Taylor ve Michel Foucault gibi aydınlanma eleştirmenleri ise, moral atomculuğu ve politik alanda kültürel çoğulculuğa hak tanımayan görüşlerinden dolayı aydınlanma düşüncesini kınamışlardır (Cevizci, 2002: 18). Alman idealistleri ve romantikleri tarafından 18 yy. aydınlanması sığ ve zararlı görülerek eleştirilmiştir (Recki, 2012: 193). Adorno ve Horkheimer'e göre aydınlanma tasarısı, dünyanın büyüsünü bozarak, kuruntuları bilgi yoluyla yıkmaktır. Aydınlanmanın kendine bile acıma göstermeksizin öz bilincin

kalıntılarını ortadan kaldırdığını savunmaktadırlar. Aydınlanmanın ölçütlerinden olan hesaplanabilirlik ve yararlılık ölçütüne uymayan her şeye kuşkuyla baktığını ifade etmektedirler (Adorno ve Horkheimer, 2010: 20-22).

Aydınlanma düşünürleri sözleşmecî toplum anlayışında, cumhuriyet yönetiminin oluşmasında, insan hakları ve özgürlükler noktasında önemli katkılarda bulunmuşlardır. Modern sözleşme devletinde ortaya konulan özgürlük anlayışı Aydınlanma düşüncesinin önemli unsurlarındandır. Nitekim Kant, cumhuriyetçi anayasa vurgusu yaparak insanların devletin bir yurttaşı olmalarından dolayı özgürlük ve eşitliklerinin güvence altına alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu talepler hukuksal sözleşme aracılığıyla temellendirilmiştir. Temel hakların devlet eliyle güvence altına alınması hukuksal zeminin güçlenmesine ve gerek devlet içinde gerekse devletlerarasında barış ortamının oluşmasına olanak sağlayacaktır.

1.4. Kant ve Aydınlanma Kavramı

Aydınlanma düşüncesinde evren içerisinde insanın konumu özel bir öneme sahiptir. Bu düşüncede, mükemmel ve akıllı bir varlık olarak insan merkeze alınmıştır. Aslında Batı düşüncesindeki mükemmeliyet kavrayışının köklerini Antik Yunan'a hatta daha gerilere kadar götürmek mümkündür. Aydınlanma filozofu Cabanis'e (1757-1808) göre; *"kötüler yanlış akıl yürütenlerden başkaları değildirler."* (Vural, 2002: 135-136).

Aydınlanma farklı epistemolojileri ve yöntemleri içerisinde barındırmasıyla birlikte, filozofların birçoğunda görülebilecek ortak özellik, farklı bir evren tasarımına kaynaklık etmiş olmalarıdır (Vural, 2002: 129-130).

Aydınlanma düşünürleri eleştirel bir bakış açısına sahiptirler. Bu döneme bakıldığında düşünürlerin amaçlarının insanı eylemlerinde aydınlatmak olduğu söylenebilir. Diderot ve Alembert'in yayınlamaya başladıkları *Ansiklopedi* bu açıdan önemlidir. Ansiklopedinin yazarları birden çok olsa da ele aldıkları konular içerisinde şu yönler dikkat çekmektedir: Aydınlanma her şeyden önce düşüncelerin savaşıdır. Her ne

kadar bu düşünceler bilimdeki kanıtlamalarla beslenmek zorunda olsalar da düşüncelerin aydınlanması bu dönemde önemsenmiştir (Raynaud ve Rials, 2003: 127).

Kant'ı bir aydınlanma filozofu kılan özellikleri arasında; bilimi felsefi olarak temellendirmeye çalışması, eleştirel felsefesiyle insan aklının sınırlarını ortaya koyma yönündeki gayretleri, metafiziğe karşı aldığı tavır ve etik konusunda ortaya koyduğu düşünceleri sayılabilir (Cevizci, 2007: 308).

Aydınlanma kavramının ne olduğuna dair ilk yanıtın Kant'tan geldiği ve yapılan birçok yorumun Kant'ın Aydınlanma Nedir? sorusuna verdiği yanıt üzerinden yürüdüğü söylenebilir. Kant Almanya'da kurulmuş bir dernek olan Mittwochsgesellschaft'ın yayın organı *Berlinische Monatsschrift*' de 1784 yılında "Aydınlanmanın ne olduğu" ve "yaşadıkları çağın aydınlanmış bir çağ olup olmadığına dair" soruları yanıtlamıştır. Kant, bu makalesinde Aydınlanma'nın insanın kaderi olduğunu savunurken diğer makalelerinin çoğunda pratik meselelerle ilgilenmiştir (Kuehn, 2011: 290). Filozofun Aydınlanma ile ilgili görüşlerini bildirmesi açısından bu makale oldukça önemlidir.

Kant'a göre Aydınlanma; "*insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır*". Filozofa göre insan bu duruma "*kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamamasından*" dolayı düşmüştür. "*Sapere aude! Aklını kullanma cesaretini göster!*" İşte bu söz filozofa göre Aydınlanmanın parolası olmalıdır (Kant, 2010a: 263). Filozof her insanda olgun olma durumuna erişmenin olabileceğini yeter ki kişilerin yetersizlik bahanesine sığınmadan sorumluluklarından kaçmasını engellemek istemektedir (Recki, 2012: 197-198).

Kant'ın ve Alman düşünürlerinin Aydınlanma için kullandıkları, *aufklaren* fiilinden gelen *aufklarung* terimidir. Bu terim fiilen havanın aydınlanması, mecazen ise bilinçlilik haline geri dönüş anlamına gelmektedir. Işık daha eski dönemlerde dini boyutta manevi aydınlanmayı

tanımlamak için kullanılmıştır. Aydınlanmayla birlikte ışığa yüklenen anlamda da değişiklikler görülmektedir (Cevizci, 2007: 13).

Kant Aydınlanma için özgürlükten başka bir şeyin gerekli olmadığını belirtmiştir. Bu özgürlük aklı her yönüyle çekinmeden kitlenin önünde kullanma özgürlüğüdür. Filozof şöyle der:

Ne var ki, her yerden “düşünmeyin! Aklınızı kullanmayın!” diye bağırlı olduğunu duyuyorum. Subay, “Düşünme, eğitimi yap!”; maliyeci “Düşünme vergini öde!”; din adamı “Düşünme, inan!” diyor... Her yerde özgürlüğün sınırlanışı var (Kant, 2010a: 265).

Hangi türden kısıtlamalar aydınlanmaya karşıdır, hangileri değildir, hangi türden kısıtlamalar ise özgürlüğe yararlıdır? diye kendine sorduğunda bunun cevabını da şu şekilde verir:

Kendi aklının kitle önünde, kamuoyu önünde ve hizmetinde serbestçe ve açık bir şekilde kullanılması her zaman özgürce olmalıdır; ve yalnızca bu tutum insanlara ışık ve aydınlanma getirebilir; buna karşılık aklın özel olarak kullanılışı (der Privatgebrauch) genellikle çok dikkatsizce ve dar alanda kalacak biçimde sınırlandırılabilmiştir ve bu da aydınlanma için bir engel sayılmaz (Kant, 2010a: 266).

Kant aklın özel olarak kullanılmasından, kişinin kendi işi ve memuriyeti içerisinde topluma faydalı olabilme ve görevini yerine getirme anlamında bu kavramı değerlendirdiğini açıklamıştır (Kant, 2010a: 266). Kişi görevi gereği yerine getirmesi gereken talimatları sorgulaması da bu aklını kullanmama olarak nitelendirilmez. Nitekim böyle alınan emirler yapılan iş gereğidir. Görev dışı alanlarda ise kişi aklını kullanma cesaretini göstermelidir.

Aydınlanmanın önündeki engel “tembellik ve korkaklıktır”. Her bir bireyin kendini bu esaretten kurtarması zor olacağından kamunun şansı daha fazladır. Bunun içinde tek geçerli olan şey özgürlüktür. Aklın kamusal

olarak kullanımı derken aklın “bütün okur dünyası önünde” kullanılmasını ifade etmiştir. Yani kastettiği şey aslında basın özgürlüğüdür (Kuehn, 2011: 291).

Kamu yararını etkileyecek işlerde kamu yararına kullanılacak belirli mekanizmalara gereksinme duyulduğunu ifade eden filozof, bu tür durumlarda aklı kullanmaya izin verilemeyeceğini ve itaat etmenin kesin emir olduğunu belirtmiştir (Kant, 2010a: 266). Bu açıdan bakıldığında Kant, aklın özel kullanımından taviz vermeye hazırdır. Hatta sivil bir makam ya da mevkide olan kişi özgürde olmamalıdır. Bu konumdaki kişi itaat etmelidir (Kuehn, 2011: 291). Örneğin; bir subayın emre itaatsizlik etmesi tehlikeli ve zararlıdır, onun ödevi itaat etmektir. Bir yurttaş olarak vergilerimizi ödemek zorundayız. Bu konuda itaatsizlik yapamayız. Aynı şekilde bir rahip ya da papaz kilisenin kendisinden öğretmesini istediği dersleri öğretmek zorundadır. Ama bir subay, yurttaş ya da din adamı olarak bunları eleştirme özgürlüğüne de sahiptirler. Mesela; bir din bilgini, görev ve sorumluluklarına göre vaazını verirken kişisel kanılarını değil, kilisenin kullandığı argümanları kullanarak (kilise adına) bunu yapmaktadır. Yaptığı işte buna dikkat etmez ve vicdani olarak kendini bu konuda rahat hissetmezse bu durumda görevini bırakması onun için daha uygun olacaktır (Kant, 2010a: 266-267).

Acaba Kant kendisinin Aydınlanmış bir çağda yaşadığını düşünüyor muydu? diye sorulursa bu soruya şöyle cevap verdiği görülür:

Hayır, Aydınlanmış bir çağda değil ama aydınlanmaya giden bir dönemde, bir aydınlanma dönemi içinde yaşıyoruz... İnsanlığın başkasının rehberliği olmadan dinsel konularda kendi aklını iyi ve güvenilir biçimde kullanması durumuna gelebilmesi için kat etmemiz gereken daha çok yolumuz var... Evrensel Aydınlanmaya giden yoldaki engeller ise yavaş yavaş azalmaktadır. İşte bu bakımdan içinde yaşadığımız çağ bir Aydınlanma çağı ya da Friedrich'in yüzyılıdır (Kant, 2010a: 270-271).

Kant'ın aydınlanma anlayışına göre, düşünmek kişinin kendi için düşünmesidir. Kişinin düşüncesinin alanı ne kadar geniş olursa düşünmesi

de o kadar genelleşecektir (Arendt, 2012: 343). Bu açıdan kişinin aklını kullanması gerekmektedir.

Bir halk aydınlanmaya yavaş yavaş ulaşır. Bunun ön adımı ve zorunlu koşulu ise özgürlükten başka bir şey değildir. Özgürlük yoksa aydınlanmada yoktur. Bu duruma ulaşmak için filozoflara önemli roller düşmektedir (Timuçin ve Timuçin, 2010: 83-84). Kant için öncelikli olan konulardan biri de inanç konusunda bağımsız düşünme özgürlüğüne kavuşmadır (Recki, 2012: 196). Aydınlanmanın yani insanın ergin olmayış durumundan kurtulması açısından dinin konumunun önemli olduğu belirtmiştir. Buna gerekçe olarak din konusunda ergin olmama durumunun tehlikeli ve onur kırıcı bir yönünün olduğunu ifade etmiştir. Bilimler ve sanat açısından ergin olmayış durumunun ise bu tarz bir yönünün olmadığını açıklamıştır. Bilimlerde ve sanatta özgürlük tanıyan bir devlet başkanının yurttaşlarının aklını serbestçe kullanmasına izin verdiği takdirde her hangi bir tehlikeyle karşılaşmayacağını belirtmiştir. Filozofa göre; özgür düşünme, yönetimleri etkileyerek onların insanları adeta birer makine olarak görmekten ziyade insanın onuruna uygun bir şekilde davranmaya yöneltecektir (Kant, 2010a: 272-273). Kant devlet, toplum, kilise fark etmez onların herhangi bir kusurunu örtücü davranışlar da bulunmayı aklının ucundan bile geçirmemektedir (Recki, 2012: 197). Filozofun ahlak anlayışı bu görüşlerinde de kendini göstermektedir.

Aydınlanma bir anda ulaşılabilecek bir şey değildir. Bu aşamaya gelinmesi için kat edilmesi gereken yollar vardır. Her şeyden önemlisi ise kişilerin bu konuda bilinçli ve kararlı olmalarıdır. Kant'ın da ifade ettiği gibi "yeter ki aklımızı kullanma cesaretini gösterelim". Bu cesaret gösterildiği takdirde düşünmenin ufku da mutlaka genişleyecektir. Aydınlanmış bireylerden oluşan toplumlarda belki de sorunların çözümü çok daha kolaylaşacaktır.

1.5. Kant'ın Etkilendiği Düşünürler

Her insanın yaşamında düşüncelerine değer verdiği kişiler bulunmaktadır. Söz konusu kişiler filozof ve düşünürler olunca bu etki daha da önemli olmaktadır. Çünkü filozoflar etkilendikleri düşünceleri daha da ötelere taşımışlar, yeni bakış açıları getirerek olayların farklı yönleriyle algılanmasına katkıda bulunmuşlardır. Kant'ın yaşayışında da bu etkiler söz konusudur.

İnsanların yaşadıkları dönem ve o dönemin şartları düşüncelerinin oluşumu ve gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Kant'ın yaşamını ve felsefesinin oluşumunu, I. Friedrich Wilhelm yönetimi altında (1740-1786), bulunan Prusya yönetiminin uygulamaları büyük ölçüde etkilemiştir (Cassier, 1996: 48). Filozofun yaşadığı dönem Prusya da sınırlamalar ve kısıtlamaların hüküm sürdüğü bir anlayış hâkim bulunmaktadır. Mesela Kant, özgürlük anlayışında tam da Prusya yasalarının izin verdiği ölçüde sadece teorik olarak, insanın içinde var sayılabilecek bir özgürlük kavramı geliştirmiştir. Yine filozofun yaşamış olduğu dönemde yaygın olan Pietizm, Kant'ın geliştirmiş olduğu ahlâk anlayışıyla, özgürlük ve ödev tanımlamalarıyla büyük ölçüde benzerlikler içermektedir. Kant'ın ahlâk anlayışının temel ilkeleri olan özgürlük, ödev, yasalılık, yasaya duyulan saygı vb. köklerini Pietizm de bulabilmek mümkündür. Kant'ın arkadaşı ve onun en güvenilir sayılan biyografisinin yazarı olan Borowski'ye göre Pietistler, insanoğlunun sahip olabileceği en üstün niteliklere sahip kimselerdendir (Çakmak, 2012: 13). Hiçbir gereksinim, hiçbir baskı onları kızdıramıyor, onları kimseye düşman edemiyordu. Cassier'e göre Kant, doğumundan beri dış yaşam koşullarının kendisini yerleştirmiş olduğu zemin üzerinde kalmayı yeğlemiştir. Onun çocukluğundan ve gençliğinden öğrenmiş olduğu şey, bir insanın üstlendiği görevi yerine getirmesinin gerekli olduğudur. Filozof yaşamı ve ahlâk anlayışında kendisine koyduğu görevi yerine getirmeyi her şeyin üstünde tutmuştur (Cassier, 1996: 49).

Tipik bir aydınlanma filozofu olarak tanımlanan Kant açısından insanın özgür olmasının önemi büyüktür. *Aydınlanma Nedir?* adlı makalesinde aklın özgür olması gerektiği konusuna yer vermiştir (Kant, 2010a: 265). Düşünce açısından özgürlüğe ulaşmak Kant'ın fikir dünyasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Filozofun düşünce açısından kişinin bağımlılıktan kurtulması uğruna yaşamı boyunca çaba harcamış olduğunu söylemek mümkündür (Popper, 2005: 137).

Kant'da şüphecilik ve şüpheci geleneğe saygı düşüncesinin başlangıcından beri görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında '*aşırılıklara kaçmayacak düzeydeki Pyrronculuğu*' onayladığı ilk düşüncelerinden birinde (yaklaşık tarihi 1752-56) görülmektedir. Pyrroncu düşünceye bakıldığında temel prensip olarak karşılaşılan durumlarda eğer karar vermek zorunlu değilse bu kararın ertelenebileceği yani tayin edici yargıyı erteleme düşüncesi bulunmaktadır. Kant metafizik ve etik gibi alanlarda bu durumun kullanılabilirliğini düşünmüştür. Filozof, Herder'in öğrencisiyken aldığı notlarında Prhron'un düşüncelerini övmüştür. Pyhrron'un yetersiz kanıt prensibinin bizleri faydasız düşüncelere dalmaktan kurtardığını belirtmiştir. Pyhrron, metafizik konularla ilgili yargının ertelenmesi yönündeki şüpheci yaklaşımından dolayı Kant düşüncesinde önemlidir (Kuehn, 2011: 171-173).

Kant'ın çalışmaları eleştiri öncesi dönem ve eleştiri sonrası dönem olarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Eleştiri öncesi dönemi yani 1769-1770 öncesi genelde iki farklı aşamada değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme açısından birinci döneme "*akılcı dönem*", ikinci döneme ise; "*ampirist dönem*" denilmektedir. Bu açıdan bakıldığında birinci aşamanın tarihini yaklaşık olarak 1755'den 1762'ye kadar olan yıllar, ikinci aşamanın ise 1762-1763'den başlayarak 1769'a kadar devam ettiği varsayılmaktadır (Kuehn, 2011: 166). Kant'ın kimden, ne zaman, ne ölçüde etkilendiği konusundaki fikirler çeşitlilik arz etmektedir. Bu düşüncelerde kanıtlara dayanan yargılardan ziyade söz konusu araştırmacının durumu ve olaylara bakışı da etkindir. Araştırmacılar arasında metafizikle daha çok ilgilenenler Leibniz ve Wolff'un önemini vurgulamışlar, Crusius, Hume gibi filozofların

etkisini dile getirmişlerdir. Ahlakla daha fazla ilgilenenler ise Kant'ın pietist geçmişine ya da Rousseau'nun etkisine önem vermişlerdir. Bu açıdan bakıldığında 1769 öncesi Kant ile ilgili anlatılarda fikir birliği olmayışı ve çelişkilerden dolayı kesinlikle doğrudur demek mümkün görünmemektedir. Aktarılanların kesin doğru olarak benimsenmemesinin bir nedeni de “akılcılık” ve “ampirizm” tabirlerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Kant, Wolff'un felsefesinden etkilense de bu felsefenin sınırlarını bilmektedir. Filozof, Wolffçu felsefeyi koşulsuz olarak kabul etmemiştir. Kant düşüncelerinin başından bu yana ne tam anlamıyla bir Wolffçu ne de bir amprist olmuştur. İlk öğrencileri onun birilerinin takipçisi değil kendi yolunu bulmaya çalışan biri olduğunu göstermeye çalışmışlardır (Kuehn, 2011: 168-174). Filozofun ortaya koymuş olduğu eserler bu anlayışın doğruluğunu göstermektedir.

Alman bir filozof olan Leibniz'in Kant'ın düşüncelerinde etkili olduğu görülmektedir. Kant felsefesi açısından Leibniz'in zaman ve mekân anlayışı önem arz etmektedir. Kant son dönemde çıkan Alman, İngiliz, Fransız yazarları takip etmiştir. Bir akademisyen olmasının yanı sıra bir edip olmaya da gayret göstermiştir. Bu yönü onu üniversitedeki çoğu hocadan ayırt etmiştir (Kuehn, 2011: 120).

Kant, Rousseau'nun kendisi üzerindeki etkisini ifade ederken onun kendisini önyargılardan kurtardığını belirtmiştir. İnsan onurunun önemini kavramasına vesile olduğunu ifade etmiştir (Hassner, 2010: 86). Kant gibi Rousseau da sözleşmecî bir anlayışa sahiptir. Rousseau açısından insan kendini topluma teslim ederek özgürlük yükümlülüğü altına girmiştir. Kant düşüncesinde akıl, insanın sahibidir. Özgür insanın yükümlülüğü akla karşıdır. Aklını başkasına teslim etmiş olan kişi tam anlamıyla özgürleşmiş değildir (Kant, 2010a: 265). Rousseau'nun düşüncesinde insanlar sözleşme çatısı altında bir araya gelmişlerdir. Bu toplumsal sözleşme sayesinde her uyruğun ortak çıkarları bir güç tarafından korunmuştur. Bu sözleşme çatısı altında birleşme sayesinde herkes herkesle birleşecek, yasaya boyun eğen her insan, aslında kendine itaat etmiş olacak ve böylece eski doğal durumdaki gibi özgür ve eşit kalmış olacaktır (Arslan, 1999: 78). Kant'la

Rousseau'nun özgürlüğü ele alışlarına bakıldığında aralarında bir takım farklılıklar bulunmakla birlikte görüşlerinde paralellik olduğu görülmektedir. Kant, Rousseau'dan farklı olarak düşüncelerini ahlak yasası çerçevesinde şekillendirmiştir. Kant, ahlak öğretisini ödev duygusuna dayandırmaktadır. Filozof, ahlak öğretisi ile özgürlük düşüncesini bağdaştırmaktadır.

Kant açısından Rousseau ahlaksal dünyanın Newton'u konumundadır. Kant'ın Rousseau'yu bu şekilde görmesinin altında yatan neden Newton'un fizik dünyada yaptığını tarih düzlemine aktarmasında yatmaktadır. Rousseau ilkel insanın ahlakıyla evrensel ahlak yasası üzerindeki gerilimi *Eşitsizlik Üzerine Söylem*'de çözmeye çalışmıştır. Kant açısından insan, Rousseau'nun doğal insana dönerek keşfettiği uygar insandır. Rousseau'nun düşüncesine göre; ilkel insan ahlak yasasını bilmemektedir çünkü onda akıl yeterince gelişmemiş durumdadır. Rousseau, Kant'a Tanrısal bilgelik ve yüceliğin doğal düzene yapılan müdahaleyle değil doğa yasalarının açığa çıkmasıyla kendini gösterdiğini belirtmiştir (Hassner, 2010: 100). Rousseau, Kant'a yeni bir kavrayış yeteneği kazanması yolunda önemli bir bakış açısı sağlamıştır. Metafizikten koparak insanlığın doğru yola ulaşabileceğini benimsemiştir. Ayrıca Rousseau'yu tanıdıktan sonra Kant'ın çalışmalarında ontoloji, rasyonel psikoloji ve teoloji başlıkları altında incelemeye çalıştığı konular yerini etiğin farklı bir şekilde temellendirilmesine yönelik çalışmalara bırakmıştır (Cassirer, 1996: 102). Rousseau Kant'ı insanı hem doğadan kültüre geçme açısından inceleme noktasında hem de ahlakın temeli konusunda etkilemiştir. Onların düşüncesinde insan akılsal bir varlık olmadan önce akılsal varlık olma kapasitesine sahiptir ve akli sayesinde yavaş yavaş gelişmiştir. Ama iki düşünür açısından da mutluluk ve ahlak bu ilerlemenin bir ürünü konumunda değildir (Hassner, 2010: 103).

1760 ların başında Rousseau hem kişisel hem de felsefi nedenlerden dolayı önemlidir. Kant'ın biçimlenmeye başlayan düşünce hayatı üzerinde Rousseau etkili olmuştur. Yukarıda alıntıladığımız bölüm de bahsedildiği üzere ona “doğru yolu göstermiştir”. Kant özellikle ahlak ve politika konusundaki görüşleri üzerinde Rousseau'nun belirleyici bir etkisinin

olduğunu ifade etmiştir. Hassner, Kant'ın tarih felsefesi, pratik aklın teorik akıl karşısındaki durumu, ahlaksal olanın önceliği ve göreve itaat edenlerin bilim adamları ile filozoflardan üstün olduğu ve özgürlük kavramına ilişkin düşüncelerinin Rousseau'nun etkileriyle şekillendiğini ifade etmektedir (Hassner, 2010: 84).

Rousseau'nun insanın değerine ve felsefenin görevine dair her anlayışın doğrudan ve koşulsuz olarak bir politik sonucunun olduğu anlayışı Kant'ı insanın doğası ve felsefenin görevine dair kendi içinde düşünmesinde etki oluşturmuştur. Kant'ın ahlakın felsefeye, pratik aklın teoriye karşı üstün olduğu görüşünü Rousseau'dan hareketle benimsediği söylenebilir. Filozof açısından eylemin teoriye üstünlüğü düşüncesi özgürlüğün doğadan üstün olduğu görüşüne yol açmıştır. Yine pratik aklın teoriden üstün olduğu düşüncesi onu bilim ile metafizik eleştirisine götürmüştür. İşte bu bakış açısı Kant'ı Hume düşüncesine yaklaştırmış ve onu dogmatik uykusundan uyandırmıştır. Bu uyanışının etkisiyle Kant bilimin sınırlarını göstermek için akılsal temellerini belirlemek ve metafiziğin kabul edilemez olduğunu ortaya koymak içinde bunu sağlam temeller üzerine yerleştirmek durumunda kalmıştır (Hassner, 2010: 86-87). Rousseau genel iradenin ölçütünü genelleştirilebilirlik olarak belirlemiştir. Kant ise evrenselleştirilebilirliği iyi iradenin ölçütü yapmıştır. Kant'ın bu ölçütüne göre eyleme geçme kararında olan bir kişinin kendine sorması gereken şu soruya cevap verebilip veremeyeceğidir. Bu soruda niyet etmiş olduğum eylemin maksiminin evrensel bir eylem yasası haline gelip gelemeyeceği sorusudur. Mesela, bir kişi asla ödeyemeyeceğini bildiği halde borç alırken ödeyeceğine dair söz vermeli midir? Eğer bütün insanlar bu sözü tutamayacaklarını bildikleri halde söz verirlerse bu söz verme eylemi evrensel olarak işe yaramaz duruma gelecektir. Bu durumda ise yalan yere söz verme eyleminden dolayı söz verme ve dolayısıyla söz vermenin amacı durumunda olan borç isteme imkânı ortadan kalkacaktır (Hassner, 2010: 91-92).

Kant, devlet anlayışı bakımından Rousseau ve Montesquieu'nun etkisi altında kalmıştır. Kant'a göre devlet, bir insan topluluğunun hukuki esaslara

göre birleşmesidir. Devletin kaynağı ise sosyal sözleşmeye dayanmaktadır. Kant'ın, sosyal sözleşme konusunda Rousseau'nun görüşlerini benimsediği görülmektedir. Sosyal sözleşme, özgürlükleri güvence altına almak için yapılmıştır. Kant, bu nedenle devletin temeli olan bu sözleşmeye koşulsuz olarak uyulmasını zorunlu görmektedir (Kant, 2010a: 38). Zira ona göre devletin amacı ve görevi hukukun korunmasıdır. Böylece devlet, herkesin özgürlüğünü ve hukukunu korumakla, hukuk devleti anlamında işlevini yerine getirmiş olmaktadır. Yasama, yürütme, yargı kuvvetleri ise birbirini tamamlamalıdır. Ancak bu güçler ayrı organlarca kullanılmalıdır. Yasama kanun yapma görevini, yürütme kanunları uygulama ve yargı da herkese payına düşeni verme görevini yüklenmiştir.

Locke'un düşüncesinde devletin görevi bireysel hakların ve mülkiyet haklarının korunması ile sınırlı iken, Rousseau devlete ortak iyiliğin ya da kamusal esenliğin gerçekleşmesi ödevini yüklemiştir (Beriş, 2006: 86). Kant, Rousseau'nun barış projesinden etkilenmiştir. Bu konudan daha sonraki bölümlerde bahsedileceğinden dolayı burada değinilmeyecektir.

Kant, ebedi barış fikrinin şekillenmesinde Hobbes ve Locke'nin görüşlerinden yararlanmışır. Çünkü filozofa göre barış yaşamımızı ve mülkiyetimizi devam ettirmek ve korumak için önemlidir (Hassner, 2010: 84). Kant'ın bakış açısını Locke ve Hobbes'in ötesine taşıyarak devletin kurulmasını gelişimsel bir aşama olarak ele alması, doğal durumdan sivil duruma geçme meselesini kozmopolitan ya da evrensel bir düzlemde ele almasıdır (Hassner, 2010: 110). Kant, Hobbes gibi doğal durumun bir savaş hali olduğunu kabul etmektedir (Kant, 2010a: 287). Mülkiyet durumunda ise Locke'nin görüşlerini benimsemiştir. Fakat mevcut yönetime başkaldırı noktasında Locke ile farklı düşüncelere sahiptir. Locke başkaldırı hakkını savunurken, Kant halkın yöneticiye karşı böyle bir hakkının bulunmadığını belirtmiştir (Kant, 2010b: 42).

Kant, Hume için ise kendisinin dogmatik uykulardan uyanmasına yol açtığını ifade etmiştir. Kant, bu sözleriyle Hume şüpheciliğinin kendi üzerindeki etkisinden bahsetmiştir. Filozof, bilimin sınırlarını göstererek metafiziğin reddini sağlamlaştırma üzerine çalışmaya koyulmuştur. Bununla

birlikte kavramların zorunluluğunu ve evrenselliğini akılsal düzlemde koruyarak kavramlarımızın salt deneyde değil anlığımızda her hangi bir temellendirmeye uygun olup olmayacağını araştırmaya çalışmıştır. Bu soruna analitik ve sentetik yargılar arasında ayırım yaparak çözüm getirme yolunda çaba harcamıştır (Hassner, 2010: 86-87).

Kant'ın üç eleştirisine bakıldığında bu eleştirilerden ilki olan *Saf Aklın Eleştirisi*'ni 1781'de 57 yaşında yazdığı görülmektedir. İkinci eleştirisi olan *Pratik Aklın Eleştirisi* ise 1788 yılında filozof 64 yaşında iken yayımlanmıştır. Son eleştirisi olan *Yargı Gücünün Eleştirisi* 1790 yılında filozof 66 yaşındayken yazılmıştır. Bütün bu sürece bakıldığında filozofun bu eserlerini olgunluk dönemi diye adlandırabileceğimiz bir yaşta yayımladığı görülmektedir. Gilles Deleuze, Kant'ın bütün sisteminin filozof 22-25 yaşlarındayken hazır olduğunu ilerleyen yaşlarında filozofun onları tekrarlayarak iyileştirmekten öteye bir şey yapmadığını belirtmiştir (Deleuze, 2007: 72-73).

Kant üzerinde ahlak ve hukuk anlayışı bakımından özellikle Rousseau'nun büyük etkileri olmuştur. Rousseau'nun etkisinde kalması, Kant'ın felsefi düşüncesinin ağırlık noktasının tabiat felsefesi ve varlık metafiziği değil, insanın iç âlemi, manevi ve ahlaki alanı oluşturmasına neden olmuştur. Kant'ın bilgi nazariyesi bakımından ise büyük ölçüde Hume'nin etkisinde kaldığı görülmektedir. Ancak Kant, açık ve düzgün bir fikir sistemi ile gerek Rousseau gerekse Hume'den daha ileriye gitmiştir.

2. BÖLÜM

2.1. Kant'ın Düşünce Sisteminde Ahlak-Politika İlişkisi

Ahlak, felsefenin çok eski sorunlarından biridir ve ahlakın felsefe bilimi içerisinde özel bir yeri bulunmaktadır. Ahlak; görev, gereklilik, iyi niyet, bencil eğilimlere direnç vb. kavramlar üzerine kurulmuştur. Ahlaksal dünya görüşü diyebileceğimiz anlayış bugünkü Avrupa hukuk sisteminin çoğuna yol göstermektedir (Raynoud ve Rials, 2003: 22). Ahlak felsefesinin tarihi boyunca, insanlardaki aklın anlamı (pratik aklın), çoğunlukla mutluluğa (*eudaimonia*) ya da yarara ulaşmada görülmüştür. Bu çerçevede insan hayatının felsefe boyutunda anlamı, bu mutluluk ya da yarara ulaşmada aranmıştır. Muhakkak ki her insan mutluluğa ve rahata ulaşmak için gayret göstermektedir. Kant'ın yaşadığı dönemde de bu anlayışlar bulunmaktadır. Filozofun ahlak felsefesi ise bu anlayışla savaşımıştır (Heimsoeth, 2012: 116-117).

Kant düşüncesinde ahlak-politika ilişkisini ele alacağımız bu bölümde öncelikle filozofun ahlaka dair düşüncelerine yer vermeye çalışacağız. Filozofun bu düşüncelerini incelerken çoğunlukla onun *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* adlı eserinden yola çıkarak ele alacağız. Kant'ın politikaya dair düşüncelerinde ise ya bunu hukuk öğretisi ya da tarih felsefesiyle ele almış olduğu görülmektedir. Filozof politikadan bahsettiği eserlerini kısa tutarak bunu belirli bir düşüncesini ortaya koymada kullanmıştır (Hassner, 2010: 81).

Kant, kendi ahlak felsefesini yeni ahlak ilkeleri oluşturmak için ortaya koymadığını, sadece eskiden beri geçerli olan ilkeleri yeni baştan ve temelli olarak ortaya koymak istediğini ifade etmiştir (Kant, 2010a: 176). Rasyonel ve evrensel bir ahlak yasası ortaya koymayı hedeflemiş olan Kant, dine dayalı olmayan ve akıl üzerine temellendirilmiş bir ahlak anlayışı ortaya koymuştur. Filozof ahlaklılığın kaynağının doğa, toplum düzeni, tanrı iradesi, mutluluk arzusu, ahlak duygusu vb. yerlerde aranmaması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü bu türde temellendirmelerle ahlakın evrensel, genel-

geçer bir yapıya kavuşturulabilmesini mümkün görmemektedir. Kant'a göre evrensel ahlak, temelini akılda bulan a priori, genel-geçer ahlak ilkeleri üzerine inşa edilebilmektedir. Bu ise a priori, genel-geçer olan ahlak ilkelerinin, ahlaki davranışın ölçütü olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir (Kant, 2010a: 179).

Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*'ne şu cümleyle başlamıştır: “*Dünyada olsun, hatta dünya dışında olsun, yalnız iyi istenç (iradede) başka kayıtsız koşulsuz iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünülemez.*” (Kant, 1982: 8). Filozof bu cümlesiyle iyi iradenin iyiliğinin kişiselleştirilemeyeceğini ifade etmeye çalışmıştır. Yani iyi iradenin iyiliği istenen hedefe ulaşma sonucunda değer kazanmayan ya da tersine istenilen hedefe ulaşamaması durumunda kendinde bir eksilmenin olmamasını ifade etmektedir (Hassner, 2010: 89). Kant ahlak alanında a priori öğeleri arayarak bunu, ikinci eleştirisinin konusu olan pratik akılda bulmuş ve ödev etiğini geliştirmiştir. Filozof, ödev etiğini geliştirirken insanın bütünsel doğası yerine salt akli boyutunu dikkate almıştır. Mutluluk ve yararcılık anlayışlarının karşısına ise insanın ahlaklılığını koymuştur. Kant'a gelinceye kadar etik alanında iyi ve kötünün özünün eylemin niyetinde aranması gerektiği anlayışı belirtilmemiştir. Bu yüzden Kant etiği bir niyet (intention) etiği olarak ifade edilebilir. Bu anlayışa göre, iyi niyet eylemin amacına ulaşmasa da, iyilik özelliğinden bir şey yitirmemektedir (Heimsoeth, 2012: 119).

Kant'ın ahlak anlayışında insan kendisine karşı bölünmüştür. İnsan bir yanda ustur, diğer yanda bir hayvan. Bir yandan emreden konumundayken diğer yandan da yaşamın içerisinde var olan bir topluluk durumundadır. İnsan iyiyi isteyen istençtir, ahlaksal yasasının gereklerini yapan iyi istenç ya da ahlaksal istençtir. Aynı zamanda insan dürtülerin, isteklerin, eğilimlerin de toplamı durumundadır. Bu açıdan bakıldığında Kant'ın tanımladığı yolda insan hiçbir zaman kendi içinde eksiksiz ve dinginlik içerisinde olamamıştır. Dolayısıyla *gerçek kişi* değildir (Kılıçaslan, 1998: 99). Kant, pratik aklın salt deneyim alanını esas almıştır. Filozof, pratik akıl kavramında esaslı bir ayrıma giderek, duyulara bağlı deneyim alanının

dogmatizmine karşılık olarak; teknik pratik akılla, salt pratik akıl birbirinden kesin olarak ayırmıştır. Teknik pratik akıl, bilgiyi kullanarak ondan yararlanan akıl olarak tanımlanabilmektedir. Gerçek bilgiye dayanarak insan, amacı için gerekli araçları düşünerek seçebilmektedir. *Eudaemonizm ve utilitarizm* insanı, yarar ve mutluluk amacına erişmek için araçlar arayıp bulan bir aklın sahibi olarak görmektedirler. Salt pratik akıl ise başkadır. Burada iradeyi yöneten istekler değil aklın kendisidir. Akıl bu yönetme işini a priori –geçerliliği, genel ve zorunlu– olan yasalarla ilkelerle yapmaktadır. Salt pratik akıl, sentetik a priori ilkeleri (iradenin kendi kendisini yöneten) koymaktadır. İnsanın ahlaklı eylemleri bize böyle bir aklın olduğunu göstermektedir. Kant’a göre, bir insanın mutluluğa amaç olarak erişip erişememesinin, onun ahlak varlığıyla bir ilgisi bulunmamaktadır. İnsanın istediği hedeflere ulaşması “iyi” bir şeydir. Bir insan için “iyi” insan dersek, buradaki “iyi olma”, “kötü olmanın” karşısındaki bir konumu anlatmaktadır. İrade ise, yalnızca kendi başına iyi olmaktadır. Dolayısıyla iradenin bir amaca ulaşması onun işe yaradığı sonucunu ortaya çıkarmamaktadır. İyi irade, salt pratik aklın ilkeleri tarafından yönetilirse bu bir “iyiyi isteme” dir (Kant, 1982: 9). Salt pratik aklın ilkeleri genel ve gerekli (ahlakça zorunlu) olan yasalardır ama bu yasalar doğanın yasaları değildir. Çünkü insanın ahlaklı eylemlerindeki akıl ilkesi gereklilik gösteren bir nitelik taşımaktadır, doğada ise böyle bir özellik bulunmamaktadır. İnsanın ahlaklı eylemlerindeki akıl ilkesi “yapmalısın!” buyruğuyla bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Kant, “bağlanma” kavramını ahlak felsefesinin yapı taşlarından biri olarak görmektedir. Burada bağlanma ile kastettiği şey ise “yapmalısın!” buyruğunun anlamında aranmalıdır (Heimsoeth, 2012: 117-119). Böylece filozof şartlar ne olursa olsun insanın yapması gereken davranışın gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Kant bir yasanın ahlak yasası olarak geçerli olmasının yani bir yükümlenme ve bağlanmanın nedeni olabilmesi için, o yasanın mutlak bir zorunluluk içermesi gerektiğini belirtmiştir. Mesela; “yalan söylememelisin!” gibi bir buyruğun, a priori olarak katışıksız aklın

kavramlarında aranması gerektiğini açıklamıştır. Bu durumun sadece insana özel olmadığını akıl sahibi bütün varlıklar için geçerli bir durum olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Bir durumun deneysel temele dayandığı takdirde ahlak yasası sayılamayacağını ifade etmiştir (Kant, 2010a: 173). Çünkü ahlak yasaları insan unsurundan dolayı deney temelli olmaya elverişli durumda bulunmamaktadır.

Kant'a göre ödev, ödev olduğu için yapılır; gerçek iyi niyet budur ve ahlaklı eylemlerde bu iyi niyetten doğan eylemler olmaktadır. Filozofa göre; bütün buyruklar en yüksek buyrukta toplanmıştır. Kant, pratik buyruk için şöyle söylemektedir: “öyle hareket et ki, insanlığa, her seferinde kendi kişiliğinde olduğu gibi başka herkesin kişiliğinde de yalnız araç olarak değil, ama aynı zamanda amaç olacak biçimde davranasın.” Filozof, ödev ve eğilimler konusunda örnekler vermektedir. Örneğin; ümitsizce acılar içerisinde kıvranan bir kişiyi eğilimleri intihara yönlendirebilir. Böyle bir durumda o kişinin içerisinde yaşamış olduğu şartlar her ne olursa olsun intihara kalkışma girişiminde bulunmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu durumda olan bir kişinin kendine düşünmüş olduğu bu eylemin insanlıkla bağdaşıp bağdaşmayacağını sorması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü filozofun anlayışına göre insan eylemlerinde kendini bir araç olarak değil, amaç olarak görmelidir (Kant, 2010a: 219). Filozof vermiş olduğu örneklerin birinde de insanın başkalarına karşı yerine getirmesi gereken bir ödevi söz konusu olduğunda yalan yere söz vermesini ele almıştır. Yani insan zor durumda kaldığında sözünü yerine getiremeyeceğini bile bile yalan söylemeli midir? Mesela, borç almak durumunda olan bir insan borcunu ödeme imkânı bulunmadığı halde bunu para istediği kişiye söylemeli midir? Böyle bir durumda sorulması gereken soru “ihtiyacımın büyüklüğü dürüstlüğümden vazgeçmemi haklı gösterir mi?” olmalıdır (Hassner, 2010: 91). Kant, ortaya koymuş olduğu ahlak anlayışı (amaç-araç) çerçevesinde cevap vermektedir. Böyle bir durumla karşılaşmaya kimsenin razı olamayacağını belirterek yapılan davranışın karşı taraftakini amaçları için bir araç olarak kullanmak anlamına geleceğini belirtmiştir. Gerçekleştirilen bir ödevin kişinin kendine karşı yarar sağlamasından ziyade

bu eylemin kişiliğimizdeki insanlıkla uyuşması gerektiğini belirtmiştir. Bütün insanlarda doğal olarak mutluluğa erişme isteğinin bulunduğunu açıklamaktadır. Fakat burada önemli olanın başkalarının mutluluğuna bilerek zarar vermekten kaçınmak olması gerektiğini belirtmiştir (Kant, 2010a: 219-220). Dolayısıyla insan ne kadar zor durumda olursa olsun ahlaki açıdan doğru olanı tercih etmelidir.

Kant'a göre ahlak buyrukları insanlardan şartlar ne olursa olsun kendisinde buyrulunu yapmasını ister. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*'nin sonunda şöyle demektedir:

Ve böylece biz, ahlak buyruklarında pratik bir gereklilik kavramıyoruz; fakat onların kavranılmazlığını kavriyoruz. Bu, insan aklının son sınırlarına varmaya çabalayan bir felsefeden –kendi ilkelerine sadık kalacaksa- beklenebilecek yeterli bir sonuçtur(Kant, 2010a: 259-260).

Filozofa göre bütün buyruklar, “gereklilik” ve “olması gerekir” ile dile getirilmektedir. Bu buyruklar bir şeyin yapılmasının ya da yapılmamasının iyi olacağını söylemektedir (Kant, 2010a: 202). Kant, “hipotetik buyruk” ve “kategorik buyruk” ayırımı yapmıştır. Filozofa göre hipotetik buyruklarda gizli bir “eğer” bulunmaktadır. Mesela; “tutumlu ol!” denildiğinde bunun arkasında gizli bir “eğer” vardır. Bu eğer tutumlu olmazsan ilerleyen yaşlarında maddi açıdan sıkıntılar yaşayabilirsin gibi ikazlar içermektedir. Böyle durumlarda insandan aklını kullanması değil, akıllıca davranması istenmektedir. Buradaki akıl; teknik pratik akıl konumundadır. Yani iradeyi yöneten akıl, yarar ve çıkarın peşindedir. Salt pratik akılda ise durum başkadır. Bu akılda gizli bir “eğer” bulunmamaktadır. İşte içerisinde gizli bir eğer bulunmamasından dolayı ahlak buyrukları kategorik buyruklar grubuna girmektedir. Bu ahlak buyrukları bütün insanlardan ne durumda olursa olsun buyrulunu yapmasını istemektedir. Kategorik gereklilik, aklın kendisinin olgusudur ve salt aklın temelini oluşturmaktadır (Kant, 2010a: 203). Örneğin; “yalan yere söz vermemen gerekir!” denildiğinde burada yapılma zorunluluğunun sıradan bir öğüt olmadığı, bu tür bir eylemin başlı başına kötü sayıldığı yani kategorik imperativ olduğu belirtilmektedir.

Bundan dolayı kesin bir buyruğun (kategorik imperativ) olup olmadığını araştırmak gerekmektedir (Kant, 2010a: 208-209).

Kant'a göre, Tanrı'nın varlığı bu dünyanın bilgisinden yola çıkarak kanıtlanamamaktadır. Çünkü bu durumun kanıtlanabilmesi için insanın olabilecek bütün dünyaları bilmesi gerekirdi ki karşılaştırma yaparak bu dünyanın ancak bir Tanrı aracılığıyla olabileceği iddia edilebilirdi. Filozof, Tanrının varlığının, Tanrı kavramından yola çıkılarak da kanıtlanamayacağını öne sürmüştür. Ona göre, bir kavramın varlığı, aynı zamanda bu kavramın nitelediği nesnenin varlığı için bir garanti teşkil etmemektedir. Filozofa göre; Tanrı fiziğe ait, yani teorik alana ait bir kavram değildir. Bu kavram pratik alana, yani ahlaka ait olan bir kavramdır. Bu sebepten dolayı Kant'a göre Tanrı ancak insanın ahlaki tecrübesinden yola çıkarak kanıtlanabilmektedir. Felsefe de ahlak kanıtı olarak isimlendirilen bu iddiaya göre, tanrının varlığı bir postulat olarak kabul edilmektedir (Kant, 1980: 150-152). Buna göre ahlak kanıtının iki önemli işlevi olduğu söylenebilir; bunlardan birincisi, Tanrının varlığını saf pratik aklın bir postulatı olarak ortaya koymak, diğeri ise, ahlaki rasyonel bir temel üzerine oturtmaktır (Ceylan, 1998: 82).

Kant, politikayı bir tür uygulamalı hukuk olarak görmüştür. Filozofa göre, hukuk ile bu hukukun bir teorisi olan ahlak arasında bir çatışma olamaz. Filozof bu sözüne açıklık getirerek şunları söyler:

Politika, “yılanlar gibi ihtiyatlı olun” der; ahlak ise buna şöyle bir sınırlandırma koyar; “ama kumrular gibi de saf.” Eğer bu iki kuralın aynı buyruk içinde bağdaşmalarına olanak yoksa, politika ile ahlak arasında bir savaşım, bir çekişme, bir karşıtlık var demektir; ama bu iki kuralın birleşmesi kesinlikle zorunlu ise, o zaman karşıtlık düşüncesi saçmadır, boştur; hatta politika ile ahlakın nasıl bağdaştırılacağı sorusunu bir problem olarak ortaya koymaya gerek de yoktur (Kant, 2010a: 309).

Ebedi Barış'ın ekinde filozof, ahlaki politikaya uygulamanın oluşturduğu sorunlar üzerinde durmaktadır. Burada Kant, politikanın maksiminin “yılanlar gibi ihtiyatlı olun”, ahlakın maksiminin ise “kumrular

gibi saf olun” olduğunu ifade etmiştir. Filozof böyle bir başlangıç yaparak politikanın, teorisi ahlak olan hukuk öğretisini uygulamaktan ibaret olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bu ikisi arasında her hangi bir sorun ortaya çıktığında yapılması gereken en iyi yöntem ahlakın bu çatışmayı özüne uygun bir tarzda çözmesi olacaktır. Eylemin ilke ve sonuçlarını küçümseyerek biçimsel ilke üzerinde yoğunlaşmak gerekmektedir. Kant ahlak ve politikayı uzlaştırmak için kamusal adalet ve uluslar arası hukukun inşasının önemi üzerinde durmuştur (Hassner, 2010: 95-97). Fakat filozofun öne sürmüş olduğu görüşleri bünyesinde çelişkileri de barındırmaktadır.

Ahlakçı bir politikacının tasarımlanabileceğini fakat tam tersi olan durumun yani devlet adamına göre ahlak biçen bir politikacının halini aklının alamayacağını belirtmiştir. Ahlakçı politikacıyı belirleyen ilkeleri açıklamaya çalışmıştır. Kendi çıkarlarına ters düşecek olsa da bir devlet başkanının çıkarlarını feda ederek doğru olanı yapmaya çalışmasının devlet başkanı için bir görev olduğunu belirtmiştir. Yine eski bir anayasanın elde yenisi olmadan bir anda toplumla bağlarının koparılmasını ahlakın onayladığı politik hizmet anlayışıyla çelişkiye düştüğünü izah etmiştir. Bazı ahlakçıların çok acele kararlar alarak politikaya kötülük edebileceklerini açıklamıştır (Kant, 2010a: 311-312).

Kant’ın anlayışına göre; hukuk davranışlarımızın dışsal kontrolüne, ahlak ise içsel kontrolüne girmektedir. Filozofun ahlak felsefesinde politika ve ahlak arasında nasıl bir ilişki olması gerektiğine dair bazı muğlâklıklar bulunmaktadır. Bu muğlâklıkların kaynağı ise bu iki alanın tek tek kendilerine ve birbirlerine karşı olan ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar filozof politikayı ahlak anlayışının bir öğretisi olarak göstermeye çalışsa da Kant’ın politikasını ahlak anlayışına dayanarak, ahlak anlayışını da politikasına bakarak anlamak ne kadar doğru görünmektedir? Bu noktadan hareketle filozofun politika anlayışını ahlak anlayışından bağımsız olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Böyle bir değerlendirme de bünyesinde zorluklar barındırmaktadır. Kant’ın politikası ahlaksal mıdır? diye sorulduğunda bunun cevabını *Ebedi Barış* adlı makalesinde bulabilmek

mümkündür. Mesela; filozofa göre, cumhuriyetçi bir yönetim anlayışı ancak ahlaklı politikacıların aklına gelen bir düşüncedir ve bu durum aynı zamanda ahlaki bir görev taşımaktadır. Kant açısından ahlak ve politikayı birbirleriyle ilişkilendirme düşüncesi insan onuru açısından da oldukça önemlidir. Filozofun politik felsefesinin esas meselesi insan haklarının doğası ve bu hakların felsefesi ile ahlaksal olarak konumudur (Hassner, 2010: 84-85). Kant, insanlar arasında bir devletin üyesi olmaları açısından eşitliğin olması gerektiğini savunmuştur (Kant, 2010b: 35).

Kant, politikaya “transandantal bir ilke” kazandırmıştır. Bu ilke uyarınca politika ve ahlakı birbirine bağlamıştır. Ahlaksal beklentilerin politikaya dışarıdan yüklenmeye çalışıldığında, politikaya ilişkin aldırma ya da kuşku duyma gibi durumların oluşabileceğini ifade etmiştir. Bu durumun çözümü olarak da politika ve ahlaka içeriden erişebileceğimiz fikri üzerinde durmuştur. Politikanın insanın kendi kendini kamusal olarak düzenlemesi olduğu düşüncesinden yola çıkarak çözüm için politikayı hukuk ve ahlaka kadar genişletmeye çalışmıştır. Filozofa göre bu genişleme, retorik doğru değerlendirilmesiyle gerçekleşmektedir. O, retorik sayesinde politika da hem hukuk hem de ahlak da temellendirebileceğimiz önermelere sahip olabileceğimizi öne sürmüştür. Hukuk ve ahlakın, özgür fikir alışverişinin ve eleştiri hakkının engellenmediği ortamlarda politikanın mantığına yaklaşabileceğini ifade etmiştir. Kant, politikanın insanların huzur ve mutluluğunu temin etmesi gerektiğini belirtmiştir (Gerhardt, 2010: 212). Yasaya koşulsuz saygı anlayışının ahlak düşüncesinin bir yansıması olduğu görülmektedir. Filozof hukuk ve ahlakı kesin olarak ayırmıştır. Hukuku dışsal yasa olarak tanımlamıştır. Dışsal yasalara uymayı vurgulamaktadır. Fakat bütün dışsal yasaların ahlaka uygun olduğunu söylemek mümkün değildir. Böyle bir durum ise ahlaklı politikaya uygulama noktasında ciddi sıkıntılar ortaya çıkarmaktadır. Ahlaka aykırı olan yasalarda ne yapılmalıdır? Çünkü bu türde bir yasa varsa bu yasalar hem ahlaka aykırı bir durum oluşturmakta hem de ahlaka aykırı olan bu eylemler karşısında yasaya uyulması istenerek olumlu yönde güçlendirilmektedir. Bu durumda ahlak bizden mevcut olan yasama durumunu insan hakları ve ahlakla

uyumlu bir politik düzen yoluyla yenilememizi ama bu süre zarfında da mevcut olan yasaya itaat etmemizi istemektedir. Bu yaklaşım kendi içerisinde çelişkiler barındırmaktadır. Hem mutlak itaatin olması gerektiği üzerinde durularak hem de mevcut düzenin değişmesi için meşru yolların ve araçların kullanılması çabası içerisinde girilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir ki bu da mevcut durumun çözülebilmemesini mümkün kılmamaktadır (Hassner, 2010: 95).

Hassner, Kant düşüncesinde ahlak-politika ilişkisini ele alırken Kant'ın bu konuda istisnai bir öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Kant'ın ahlak ile politikayı ilişkilendirmesinde insan onuruna saygının önemini vurgulamıştır. Ahlak öğretisinin politik sonuçlarının ve politik öğretisinin ahlaksal boyutlarının politik vicdan açısından oldukça önemli bir konumda olduğunu ifade etmiştir. Kant açısından politikanın esas sorunu, insan hakları ve bu hakların felsefi ve ahlaki boyutudur. Filozofun ahlak ilkesi formülasyonları ve sonuçları bakımından doğası gereği politiktir (Hassner, 2010: 85-93). Kant'ın politika felsefesinin temelini cumhuriyetçi yönetim ve uluslar arası örgütlenme oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Kantçı anlayış cumhuriyetçi bir yapıyı, insanların din ve düşünce özgürlüklerine saygı göstermeyi ve devletlerarasında ebedi barış düşüncesini geliştirmeyi desteklemektedir (Raynoud ve Rials, 2003: 38).

Hassner, Kant'ın ahlak ve politika uygulamasına dair ayrıca şunları söylemektedir:

Biçimsel ve evrensel ahlak, belirli bir politik düzeni talep eder; ama o, bu politik düzene temel sağlamaz. Daha açık söylersek ahlak, Kant'ın söz konusu düzeni gerçekleştirmek için zorunlu olduğunu kabul ettiği araçları kullanmayı yasaklar. Soyutluğu ve katılığı ahlakın kendisi ile politik uygulamaları arasında bir boşluk yaratır. Bu boşluk, sadece amaçlar alanı (ki Kant için bu, ahlaksal niyetlerin alanı değil, dışsal özgürlük alanıdır) ile politik eylem alanı (ki Kant için bile bu alan, kaçınılmaz olarak olumsal, tikel ve kestirilemez durumları kapsar) arasında açığa çıkar.

Ahlak ve politika arasındaki ayrışmayı ortadan kaldırma noktasında tarih felsefesinden de yararlanmak mümkündür. Tarih felsefesi, bu iki alanın ilerleyen zaman içerisinde tam birliği sağlayabilecekleri açısından umut vermektedir. Kant, ahlak açısından ve ebedi barış açısından böyle düşünmektedir. Ahlaksal açıdan gelişmenin ve ebedi barışın insanlığın ilerlemesiyle gerçekleşebileceğini ifade ederek bunun bir ütopya değil de ulaşılmaya çalışılan bir hedef olduğunu belirtmiştir. Bu hedeflerin gerçekleşebilmesi için deneyimin önemli olduğunu vurgulamıştır (Hassner, 2010: 97-101).

Kant'ın ahlak-politika arasında kurmaya çalıştığı ilişki her ne kadar bünyesinde bazı çatışma ve çıkmazları barındırsa da ahlak felsefesini oturttuğu temel üzerinden politikayı ele almaya çalıştığı görülmektedir. Filozofun uygulamalı hukuk olarak gördüğü politika, hukukun bir aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Kant, ahlak öğretisinde adeta insana yakışır davranışlar sergilemenin önemini ve gerekliliğini vurgulamıştır.

2.2. Hukuk ve Cumhuriyet Anlayışı

Aydınlanma felsefesinin amacı; insanların akla uymayan, mistik, doğaüstü kavramlara dayanan peşin yargılarını yıkmaktır. Aydınlanma çağı diye bilinen bu dönem, siyasal ve ekonomik liberalizmi kuran düşünce akımı kimliğiyle özgürlükler açısından siyasal alanda olumlu bir tarihsel görev üstlenmiştir. Siyasal liberalizm; yasa önünde eşitliğe dayanarak doğuştan özgürlük ve eşitlik kavramlarını içermektedir. Yasa önünde eşitliğe dayanan bu akım, bilimden beslenmektedir (Öktem ve Türkbağ, 2009: 152-153).

Aydınlanma döneminin genel özellikleri açısından bakıldığında bu dönemde teolojik doğal hukuk görüşünden uzaklaşıldığı görülmektedir. Aydınlanmanın etkisiyle dinin ve doğaüstü güçlerin hukuki ve siyasi alandan uzaklaştırıldığı görülmektedir (Güriz, 2011: 189). Aydınlanma düşüncesinde doğal hukuk görüşü, hukuk kurallarının kökenini daha önceden olduğu gibi ilahi bir temele yaslamamaktadır. Artık hukuk kurallarının kökeni insan aklına ve toplum sözleşmesine dayanmaktadır

(Hirş, 2001: 80). Bu anlayış açısından bakıldığında insan doğası ve aklı aynıdır. Yani toplumdan topluma değişiklik göstermemektedir. Bu açıdan ele alındığında toplumdan topluma bazı hukuki kuralların değişiklik göstermesi karşılaşılabileceğimiz olağan bir durumdur. Fakat hukuk kurallarının genel ilkeler açısından toplumlar arasında farklılık göstermediği görülmektedir (Güriz, 2011: 189).

Aydınlanma dönemi her türlü otoritenin sorgulandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilim alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak insanın evren anlayışında ve evrendeki konumlanışında değişiklikler yaşanmıştır. Timuçin'e göre; "*Copernicus dizgesi, evrenin başköşesine oturmuş ya da en ortasına yerleşmiş olan insanı yerinden kaldırıp onu merkezi ve çevresi olmayan kocaman bir boşluğa fırlatıp atınca insan kendiyile baş başa kaldı*" (Timuçin, 2005: 31).

Birçok düşünür yaşadıkları şartları da göz önünde bulundurarak farklı egemenlik tanımlamalarında bulunmuştur. Örneğin, egemenlik Jean Bodin'e göre, bir devletteki yurttaşlar ve uyruklar üstündeki en yüksek, mutlak ve sürekli güçtür. Bodin devleti, birçok ailenin bir arada yaşadığı bir ortamda bu ailelerin ortak çıkarlarının egemen bir güç tarafından doğru bir şekilde yönetilmesi olarak görmektedir (Bodin, 2011: 183). Yani onun anlayışında, ailedeki baba otoritesi ile devlette bulunan en üst yöneticinin otoritesi adeta özdeşleştirilmiştir.

Montesquieu'ya göreyse; doğaya en uygun yönetim şekli, ulusların özel yapısı göz önünde bulundurularak o ulus için en yararlı olan yönetim şekli ne ise onun uygulanmasıdır (Montesquieu, 2011: 338). Montesquieu, yasaları en genel anlamıyla, "*olayların doğmasından çıkan zorunlu ilişkiler*" olarak tanımaktadır. Ona göre; bütün varlıkların yasaları vardır (Montesquieu, 2011: 333). Düşünüğe göre, yasalar uygulandıkları halka uygun düşmeli ve her ülkenin doğal durumuna göre düzenlenmelidir. İnsanların yaşadıkları iklim, geçim kaynakları, yaşam biçimlerine göre bu yasaları oluşturulurken göz önünde bulundurulmalıdır (Montesquieu, 2011: 339). Dolayısıyla her ülkenin yasaları kendine özgü bir biçimde farklı olmalıdır.

Machiavelli, siyasal iktidarın niteliklerini, çıkar ilişkilerini, amaç olan için siyasal iktidarın bir araç olarak kullanılması gerektiğini savunmuştur (Cassirer,1984:141). Machiavelli ile yeni bir insan, yeni bir toplum anlayışına dayanan yeni bir egemenlik ve meşruiyet geleneği kurulmuştur. Dinin egemenliği parçalayan iktidarı reddedilerek bir iktidar ve meşruiyet söylemi ortaya çıkmıştır. Onun anlayışında iktidar bir, mutlak ve sınırsızdır (Machiavelli, 1994: 69).

Hobbes'e göre; devletin olmadığı durumda herkes herkesle savaş halinde bulunmaktadır. İnsanların bu durumdan yani bu güvensizlikten güvenliğe ulaşması için gerekli olan ise bir sözleşmeyle doğal haklarını bir egemene devretmeleri olduğunu savunmuştur. Bu anlayışla bireyler devleti yöneten bu kişiye ya da bu heyete güvenerek yetkileri onun elinde toplamasına razı olmuşlardır. Bu devletin yönetimini elinde veya ellerinde bulundurana egemen denilmektedir (Hobbes, 1993: 130). Hobbes'a göre; egemenlik *"bireysel kudretlerin toplamını egemenin kendi iradesine göre kullanmak yetkisidir"* (Hobbes, 1993: 68). Hobbes için siyasal iktidarın meşruiyeti *"halkın güvenliğinin sağlanmasında yatar; egemen, bu göreve doğa yasasıyla bağlıdır ve bunun hesabını, doğa yasasını yaratan Tanrı'ya ve sadece ona vermekle yükümlüdür"* (Hobbes,1993: 234). Hobbes, tanrısal iradeyi egemenin kişiliğine vermekle meşruiyetin hala kutsal değerlerle beslendiği döneme bağlılığını göstermektedir.

Locke ve Rousseau ise 17. yy. rasyonalist doğal hukuku temellerine dayanarak "doğal yaşam hali" ve "sosyal sözleşme" kuramlarını geliştirmişlerdir. Bu düşünürler otorite karşısında eşitlik ve özgürlük düşüncesini savunmuşlardır (Öktem ve Türkbağ, 2009: 151).

Kant'ın yaşadığı döneme bakıldığında Prusya'nın içinde bulunduğu toplumsal ve ekonomik koşulların, filozofun hukuk devleti anlayışının gerçekçi bir ideal olarak benimsenmesi için uygun bir tarihsel bağlam sunmadığı görülmektedir. Komşu ülke Fransa'dan farklı olarak Kant'ın yaşadığı ülke olan Prusya'da bir burjuva ihtilali gerçekleşmemiştir. Bu nedenle Kantçı hukuk devletinden çıkan geniş görüşlülük yalnızca bir ideal olarak kalmıştır (Rosenfelt, 2008: 230).

Kant, toplumsal sözleşmenin gerçekleşmiş bir olgudan ziyade aklın bir idesi olduğunu belirtmiştir. Meşru bir anayasa ve cumhuriyetin böyle bir sözleşme üzerine bina edilebileceğini ifade etmiştir. Kant, insan topluluklarını birleştiren sözleşmelerin arasında sivil anayasanın özel bir konumda olduğunu belirtmiştir (Kant, 2010b: 40). Filozof kendi yaşadığı çağı Aydınlanmış bir çağ değil Aydınlanma çağı olduğunu belirtmiştir (Kant, 2010a: 270). Aynı şekilde yaşadığı dönemi cumhuriyet çağı olarak değil, cumhuriyetin temel dayanaklarının kurulacağı bir geçiş dönemi olarak nitelendirmekten de kaçınmamıştır (Heller, 2010: 174). Filozofa göre, devletin görevi, vatandaşın dışsal özgürlüğünü güvence altına almaktır (Kant, 2010b: 6-7). Dışsal özgürlüğü ve adaleti gerçekleştirmeyi amaçlayan bir sözleşme devleti anlayışı sunmasıyla liberalizmi savunduğu söylenebilir. Kant, geliştirdiği hukuk felsefesi ile çok büyük bir yenilik getirememiş ve dikkatleri çekememiş olsa da, ‘olması gereken hukuk’ üzerinde durarak doğal hukukun gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Kant’ın düşüncesinde devlet, hukukun yapıcısı ve koruyucusudur. Filozofa göre devletin görevi, kişilerin mutluluğunu sağlamak değil, onların özgürlüklerini güvence altına almaktır. Kant, 19. yy. liberal devlet görüşünü savunmakla birlikte ihtilal hakkını reddettiğinden dolayı başta Locke’un temsil ettiği tabii hukuk görüşünden uzaklaşmıştır (Güriz, 2011: 206). Filozofun bakış açısına göre insanlar kendi koydukları yasalara uyduğu takdirde özgür olacaklardır. Bu düşüncesinde Rousseau ile uzlaşmaktadır (Heller, 2010: 175).

Filozofun politika felsefesi aslında bir hukuk öğretisi olarak görülebilir. Devlet, insanların hukuk çatısı altında birleşmesi olarak tanımlanabilir. Çünkü devlet adını almaya hak kazanabilmek için yasaların bulunması zorunludur. Yasalar ise özü gereği pratik akıldan doğar ve dışsal eylemlerle ilgilidir. Dışsal eylemler, sadece yaşamaya ve dışsal baskıya tabi olan eylemlerdir. Çünkü yasa bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu bakış açısı soyutluğu ve evrenselliğiyle birlikte ele alındığında ahlak ve mutlulukla bağdaştırılabilirse de ikisine de tamamen tarafsız durumdadır. Filozof, başkalarının hakkına girmedığı sürece her insanın istediği gibi dışsal

eylemlerini gerçekleştirme özgürlüğüne sahip olduğunu belirtmiştir. Devletin vatandaşlarına ahlaksal bir eğitim vermesini ve ahlaksal eyleme zorlamasını doğru bulmamaktadır. Eylemlerin düzenlenebilir olduğunu savunan filozof, bu eylemleri ahlaksal kılan niyetlerin ise dışarıdan türetilmeyeceğini belirtmiştir. Devletin sadece dışsal özgürlüğe dayanarak vatandaşların mutluluğunu sağlamak ve onları ahlaklı kılmaya çalışmak gibi ödevlerden soyutlanmış bir hukuk devleti olması gerektiğini savunmuştur. Bu açıdan bakıldığında da devlet doğası gereği despotizme karşıdır ve bu devlet cumhuriyetçi bir devlet olmalıdır (Hassner, 2010: 106-107). Devletin mevcut rejimi yasalardan başka bir ölçütle yargılanamamaktadır. Dolayısıyla rejime hukuksal düzene aykırı olabilecek hiçbir işlev yüklenemeyeceğini ifade etmiştir.

Kant, Etik'in iki dalı olduğunu düşünmektedir.² * Bunlardan biri hukuk, diğeri de ahlaktır. Sadece dış davranışlarla ve onların meşruiyetleriyle ilgilenen yasaları, hukuki yasalar olarak adlandırır; fakat bir yasa, ayrıca davranışlarımızın ilkelerini düzenleyen yasaları gerektiriyorsa, bunları da ahlaki yasalar olarak belirtmiştir (Kant, 2010a: 171-173).

Kant'ın sisteminde hukuki ve ahlaki ödevler birbirinden ayrılmıştır. Filozofa göre, ahlak ve hukuk kurallarına uymayı gerektiren sebepler farklıdır. Örneğin; ahlak kuralına uymayı gerektiren sebep insanın içindedir. Hukuk kuralında ise, amaç insan davranışlarının şeklini belirlemek olduğundan dolayı yaptırım denilen bir müeyyide bulunmaktadır. Hukukun ödevi, insanların özgürlüklerinin birbirleriyle olan bağlılığını göstermektir. Hukukun amacı ise, irade hürriyetinin korunması ve bunun gerçekleşebilmesine imkân tanınmasıdır (Güriz, 2011: 202). Bu ayırmadan anlaşılacağı üzere filozofa göre, hukuk ve politikanın insanları ahlaklı kılmak gibi bir sorumluluğu bulunmamaktadır (Çörekçioğlu, 2010: 7).

---

*Kant bu ayrımı *Ahlak Metafiziğinin Değerlendirilmesi*'nin önsözünde yapmıştır. Bu eserin önsözünde Kant, Etiğin, deneysel ve akılsal olmak üzere iki kısımdan oluştuğunu belirtmekte ve deneysel olan kısma Pratik Antropoloji, akılsal olana ise, Ahlak adını vermektedir. Burada, Hukuk da, Pratik Antropoloji içinde incelenen bir alandır (Kant, 2010a: 172).

Kant'a göre, hukuk devleti "Hukuki kurallara bağılı olarak yaşıyan bir insan çokluğunun birleşmesidir" (Çağılı, 1947: 1126). Evrensel nitelik taşıdığına inandığı hukuk tanımını özel hukuka uygularken, iki kişinin iradesinin birbirlerine şekil bakımından uymasını yeterli görerek, kapsam sorununa değinmemiştir. Hukuki ödevler ve haklar konusunda önemli bir değışiklik getirmeyen filozof, üç hukuki ödev saymıştır. Bunlar; "Şerefli yaşa, kimseye zarar verme ve herkese ona ait olanı ver", şeklinde ifade edilmiştir (Güriz, 2011: 203).

Kant, hak kavramı üzerinde dururken iki ayrı sınıflandırma yapar. Bunları kişinin doğuştan sahip olduğu fitri haklar ve kazanılmış haklar olarak açıklamaktadır. Ona göre insan sadece bir tabii hakka sahiptir, o da özgürlüktür (Kant, 2010b: 36). Özgürlükten de bazı doğal haklar çıkmaktadır. Bunlar arasında mülkiyet hakkı da sayılabilir. Kant'a göre mülkiyet, kişisel iradenin belirmesi yönünden gereklidir.

Mülkiyetin güvence altına alınması için ise devletin varlığı zorunludur. Kişilik ile mülkiyet arasında bağ kuran filozofa göre, mülkiyet hakkı olmadığında kişinin irade özgürlüğünün gerçekleşmesi de mümkün değildir (Güriz, 2011: 204).

Kant'ın hukuk sisteminde başlıca amaç, kişilerin özgürlüklerinin birbirleriyle uzlaştırılmasıdır. Siyasi iktidarın ödevi de bu uzlaşma çerçevesinde kişilerin özgürlüklerinin sınırlarını belirlemektir. Bu uygulamaları yapacak olan genel irade, gücünü herkesin temsilcisi olmasından almaktadır. Genel iradenin belirmesi ise sosyal sözleşme ile yapılabilir. Sosyal sözleşme, özgürlükleri güvence altına almak için uygulanmış bir akıl ilkesidir. Sosyal sözleşme akıl ilkesi aracılığıyla devlet ilkesine meşruluk kazandırmaktadır (Güriz, 2011: 204).

Kant, ihtilale kesin bir dille karşı çıkmıştır. Filozofa göre, kurulu düzene karşı gelme anarşiye sebep olmaktadır. Yöneticiler, hukuk kurallarını çigneme, vergi toplamada adaletsizlik yapma, askerlik yükümlülüğünü koyarken eşitlikten uzaklaşma gibi haksızlıklar yaptıkları takdirde bile vatandaşın yapabileceği, bu hukuka aykırı olan durumları şikâyet etmekten ibaret olmalıdır (Kant, 2010a: 267). Filozofun, egemene yönelik olarak her

türlü direnişini yasaklamasının ardında yatan düşünce Fransız Devrimi ve XVI. Louis'in idamıyla yaşanan şiddet olaylarıdır. Kant'ın direnişe koyduğu yasak bu şiddet olaylarının varlığından kaynaklanmaktadır (Çörekçioğlu, 2010: 250). İhtilal ya da direnme hakkının kabul edilmesi hukuk yapısının çökmesine neden olabileceğinden dolayı, aktif karşı koymayı kabul edilemez bir durum olarak görmektedir. Kant'a göre, ihtilal ya da direnme gibi bir durumda tek bir üstün iktidar bulunmaz. Bu ise, devlet otoritesinin tekliği ilkesiyle bağdaşmayan bir durumdur. Vatandaşlar tek bir üstün iktidar olmadığından dolayı kimin yöneten kimin yönetilen olduğunu bilememektedir. Bu nedenlerden ötürü ihtilal ya da direnme hakkı kabul edilemez. Ayrıca filozofa göre, en üstün yasa koyucuya karşı koyma cumhuriyete yönelik olarak işlenebilecek en büyük suçlardandır. Çünkü bu durum cumhuriyetin temellerini sarsmaktadır. Herhangi bir isyan durumunun meşru kabul edilebileceğini varsayarsak da şöyle bir durum karşımıza çıkar: Halkın yargı yetkisine sahip olduğunu ve mevcut devlet başkanının yargıya ters düşmesinden dolayı isyan içerisine girdiklerini düşündüğümüzde halkın mı yoksa devlet başkanının mı haklı olduğuna karar verecek olanın kim olacağı sorusu akla gelecektir. Bu durumda her iki tarafın dışında farklı birinin bu soruna çözüm bulması gerekecektir. Bu da bir çelişkiyi ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle de devlet başkanı kamusal yasanın en üstün uygulayıcısı olarak görülmelidir (Kant, 2010b: 42-43). Devlet başkanına itaat sadece bir hukuksal görev değil, aynı zamanda Kantçı ahlak felsefesi açısından bakıldığında ahlaksal bir görev niteliğini de taşımaktadır. İhtilali ahlak dışı ve hukuk dışı bulan filozof, ihtilal yerine reformu tercih etmiştir (Çörekçioğlu, 2010: 251-254).

Filozof insan olarak herkesin eşitlik ve özgürlük alanında eşit olmalarına rağmen vatandaş olmak bakımından bütün insanların bağımsız olmadığına değinmiştir. Vatandaş olma açısından insanları "etkin vatandaş" ve "edilgen vatandaş" diye ayrıma tabi tutmuştur. Kant'ın etkin vatandaştan anladığı insanın kendi kararlarını kendisinin verebilecek durumda olmasıdır yani karar vermede bir başkasından emir almamasıdır. Filozof edilgen vatandaş tanımında, etkin vatandaşın zıddı olarak bir başkasından emir alan

ya da bir başkasından bağımsız olarak hareket edemeyen insanları görmektedir (Kant, 2010b: 38). Köleleri edilgen vatandaş olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Kant, kölelere oy kullanma hakkı tanındığı takdirde bu kölenin tek başına karar vermesinin mümkün olamayacağını ve sahibinin bu oyda etkin olacağını düşünmektedir. Kant içinde yaşanılan topluma göre vatandaşlık şartlarının oluşacağını belirtmektedir. Örneğin; Hintli bir demirci edilgen vatandaşken, aynı işi yapan Avrupalı bir demirci etkin vatandaş olabilmektedir. Bu anlayışa göre Avrupalı demirci halka sadece emeğini satmamaktadır. O aynı zamanda emeğinin ürünü de sattığından dolayı salt hizmetçi olarak görülmemektedir. Edilgen vatandaş statüsüne kadınları da aldığı söylenebilir. Filozofun toplumlar arası farklılıklar açısından vatandaşlık anlayışının değiştiği anlayışıyla hareket ettiğimizde 18. yy. Almanya'sında yaşayan Kant'ın kendi yaşadığı toplumda olmasa bile, bazı toplumlarda kadının etkin vatandaş olarak kabul edilebileceğini kabule hazır olduğu söylenebilir (Mendus, 2010: 129-131). Teori ve pratikte ise filozof kadının etkin vatandaşlığa sahip olması için belirli bir mülkiyetinin (bu mülkiyete her türlü yetenek, güzel sanatlar ve bilimde dâhil edilebilir) bulunması gerektiğini belirtmiştir (Kant, 2010b: 38-39). Ahlak metafiziğindeki görüşünün aksine Kant burada kadını bir önkoşula tabi tutmasından dolayı edilgen vatandaşlığa uygun bir pozisyonda görmektedir (Mendus, 2010: 131).

Filozof vatandaşın cumhuriyetten başka hiç kimseye hizmet etmemesi gerektiğini belirtmiştir. Zanaatkârların, büyük ve küçük toprak sahiplerinin hepsini eşit görerak oy kullanma hakkına sahip olduklarını belirtmiştir. Kant'a göre kişi, sadece kendisine ait olanı satarsa etkin vatandaş olabilmektedir (Kant, 2010b: 39). Filozof emek ile emek ürünü arasında bir ayırım yapmaktadır (Mendus, 2010: 132). *Yaygın Bir Söz Üstüne: Teoride Doğru Olabilir Ama Pratikte İşe Yaramaz* adlı makalesinin dipnotunda bu durumu açıklayarak; evde çalışan bir hizmetçinin, bir tezgâhtarın ya da bir berberin emekçi olduğunu belirtmiştir. Bu kişilerin bir zanaatkâr olmadıklarını ifade etmiştir. İşçinin, sanatçı ya da esnaftan farklı olduğunu belirterek para verene kadar onlara ait olan bir ürün ortaya koyduklarından

dolayı aralarında fark bulunduğunu belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında filozofa göre, bir berberle perukçu eşit değillerdir (Kant, 2010b: 39). Çünkü berberin müşterisinden talimat alma ve ona hizmet etme durumu bulunmaktadır. Hâlbuki berber nasıl müşterisinden talimat alıyorsa bir perukçuda aynı şekilde müşterisinden talimat almaktadır. Kant, belirli bir ustalığa sahip olanları ve mülkiyetini satanları vatandaş olarak tanımlamıştır fakat bu tanımlama hatalıdır. Filozofun vatandaşları etkin ve edilgen olarak bir ayırma tabii tutmasının altında yatan sebep, bağımsız olan kişilerin yasa yapabileceklerine dair inancından kaynaklanmaktadır (Mendus, 2010: 133). Kant'ın kadının vatandaşlığı konusundaki görüşüne itirazlar yapılmaktadır. Filozof bütün bu ayrımı oy verme hakkından dolayı yapmaktadır.

Kant'a göre; ideal yönetim şekli cumhuriyettir. Kant, cumhuriyet yönetiminin önemi üzerinde durmaktadır. Onun bu yönetimi özellikle vurgulaması devlet içerisinde güçler ayrımını savunması açısından önem arz etmektedir (Kersting, 2010: 76). Temsili sistemin cumhuriyet yönetiminin normal işlemesi için zorunlu olduğuna inanır. Yönetim şeklini cumhuriyet olarak benimsediğinden dolayı egemenliğin ulusa ait olduğu fikrini de kabul etmiştir (Kant, 2010a: 288). Cumhuriyetin her bir üyesinin cumhuriyeti gelecek nesillere aktarılması gereken bir miras olarak görmesi gerektiğini ifade etmiştir. Cumhuriyetin birer uyruğu olarak kişilerin yasalar önünde eşit olduğunu savunmuştur. Cumhuriyet sayesinde uyrukların yetenekleri, işleri göz önünde bulundurularak herhangi bir sosyal statüye yükselmesinin mümkün olabildiğini açıklamıştır. Cumhuriyetin hiçbir üyesinin doğum vesilesiyle kalıtımsal ayrıcalıklara sahip olmadığını ve kişilerin statülerini kendi soylarından gelenlere aktaramayacağını belirtmiştir (Kant, 2010b: 35). Cumhuriyetin oluşturduğu hukuksal durumda yaşayan kimselerin *-kendi işledikleri suçların dışında-* eşitliklerden uzak tutulamayacağını ifade etmiştir (Kant, 2010b: 37).

Tikel iradenin cumhuriyet için yasa koyamayacağını, yasa koymak için dışsal özgürlük, eşitlik ve bütün üyelerin birleşmiş iradesinin gerekli olduğunu belirtmiştir (Kant, 2010b: 38). Kant'a göre, her devletin sivil anayasası cumhuriyetçi olmalıdır (Kant, 2010a: 288). Cumhuriyetçi anayasa

sebebiyle savaş ilan etme kararının kolay bir şekilde verilemeyeceğini ifade etmiştir. Oysa tiranlıkta savaş ilan etmek filozofa göre dünyanın en kolay işlerindedir (Kant, 2010a: 289). İyi bir anayasanın insanları mutlu etmek gibi bir görevinin bulunmadığını belirtmiştir. Ona göre; politika mutlulukla değil özgürlükle ilgilidir (Heller, 2010: 176). Filozof devletin insanları mutlu etme gibi bir sorumluluğu bulunmadığını belirtmektedir. Önemli olan insanların mutlulukları değil, onların özgür olmalarıdır.

Kant, egemen gücün; bir kişinin elinde olduğu egemenlik biçimini “Otokrasi”, küçük bir grubun elinde olduğu egemenlik biçimini “Aristokrasi” ve toplumu meydana getiren tüm insanların elinde olduğu egemenlik biçimini ise “Demokrasi” olarak tanımlamaktadır. Diğer devlet biçimini oluşturan hükümet biçiminin ise iki türü bulunduğunu ifade ederek bunları; Cumhuriyetçilik ve Despotizm olarak belirtmektedir. Cumhuriyetçi anayasayı demokrasiyle karıştırmamak gerektiği belirten filozof bunun için dikkat edilmesi gereken yönlerin olduğunu belirtmiştir. Cumhuriyetçiliğin, hükümetin yürütme gücünün yasama gücünden ayrı olması olan bir devlet ilkesi olduğunu belirten filozof, despotizmi ise yasama ve yürütmenin tek elde toplanması ve yürütmenin bu gücün yaptığı yasaları uygulaması olduğunu belirtmiştir. Aşırı demokrasiyi ise despotizmin bir örneği olarak görmektedir. Kant’a göre; demokrasi, zorunlu bir baskıcılıktır. Çünkü demokrasilerde devlet başkanı oylamaya katılmayan birisi adına da kararlar alabilmektedir. Filozof devleti yönetenlerin sayılarının az yönetilenlerin (temsil ettiklerinin) sayılarının fazla olduğu durumlarda anayasanın cumhuriyetçiliğe yaklaşabileceğini belirtmektedir (Kant, 2010a: 290-291). Bu temsil edenlerin ahlaken mükemmelleşmesiyle yönetimin cumhuriyete daha da yaklaşacağını belirtmiştir. Cumhuriyetçi bir hükümette hükümetin halkı temsil ettiğini halkın da bağımsız yasa koyucuyu temsil ettiğini ifade etmiştir (Hassner, 2010: 108).

Kant, devlet hukukuna Ebedi Barıştan doğan *a priori* kanunların yol göstericilik etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre yasama, yürütme, yargı erkleri birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir. Fakat bu üç yetkinin ayrı organlarca kullanılması gerekir. Yasama kanun yapma, yürütme kanunu

uygulama, yargı ise yapılan kanunlara göre herkesin üzerine düşen görevi uygulamasını sağlama esasına dayanır. Yürütme gücü, hukuka bağlı olarak yasama organının denetiminde faaliyetlerini sürdürür. Yasama ve yürütme görevini üstlenen organların yargı gücüne karışmamaları gerekmektedir. Bu noktada yürütmenin tek görevi yargılamada bulunacak hâkimleri atamaktan ibaret olmalıdır. Devlette kilise gibi ayrıcalıklı bir kesimin bulunması doğru değildir (Güriz, 2011: 205). Tek bir ayrıcalık sahibi olabilir. Bu da devlet başkanıdır. Devlet başkanının ayrıcalığı ise onun kişiliğinden dolayı değil sahip olduğu görevi icabıdır (Kant, 2010b: 43). Kant'ın, devlet başkanının sorumsuzluğu ilkesi İngiliz Anayasa uygulamasındaki “kral hata yapmaz” görüşünden kaynaklanmıştır (Güriz, 2011: 205).

Kant'a göre cezalandırmanın amacı suç işlememiş olanı korkutmak ya da toplumun menfaatlerini korumak değildir. Cezalandırmadaki amaç, kişinin cezalandırmayı doğuracak bir fiili işleminin sonucudur. Kişiye uygulanacak olan cezanın nitelik ve nicelik açısından adalete uygun olmasını savunmuştur. Af yetkisinin hükümdar tarafından çok dikkatli bir şekilde yerine getirilmesi gereken bir durum belirten filozof, devletin kişilerin kişilere karşı işlemiş olduğu suçlarda ise af yetkisini kullanmaması gerektiğini ifade etmiştir (Güriz, 2011: 206). Bu açıdan bakıldığında Kant, devletin ancak devlete karşı işlenen suçlarda af yetkisini kullanabileceğini, aksi bir durumun ise halkın güvenliğini tehlikeye düşürme gibi bir riski bünyesinde barındırdığından dolayı devletin af yetkisini kullanmamasının daha doğru olacağını açıklamıştır.

Kant'ın, “olması gereken hukuk” üzerinde durarak tabii hukukun gelişmesinde rol aldığı söylenebilir. Özgürlüğün gerçekleştirilmesini hukukun amacı olarak görmesi de önemli arz etmektedir. Savunduğu devlet teorisi 19. yy. boyunca liberal düşünürlerin benimsedikleri devlet anlayışına benzemektedir. Kant'ın cezalandırma hakkının kaynağıyla ilgili görüşleri ise, hukuk teorisinin en zayıf halkası olarak tanımlanabilir. Mutlak adalet anlayışının teorik açıdan cezalandırma hakkını açıklayamayacağı, uygulama açısından da değerini yitirdiği anlaşılmıştır. Hukuk kuralının ayırıcı özelliğinin zorlama unsurunda ortaya çıktığı doğru olmakla birlikte, bu

hareketin iç etkilerinin hukukun dışında kalacağı görüşünün gerçeğe uygun olmadığı belirtilebilir (Güriz, 2011: 207-208).

Kant özgürlük alanındaki düşüncelerini devlet anlayışına da yansıtmıştır. Filozofun mülkiyet sahibi olmayanları, köleleri, kadınları edilgen vatandaş statüsüne koyması tartışmaya açık bir konu durumundadır. Devlet, yasa, cumhuriyet hakkında ortaya koyduğu düşünceler kaleme aldığı Ebedi Barış düşüncesinde de ele alınarak sadece devlet içindeki yönetimler açısından değil aynı zamanda devletlerarası ilişkiler açısından da önem arz ettiğini düşündüğü görüşlerini ifade etmektedir.

2.3. Kant Felsefesinde Özgürlük

Aydınlanma filozofları özgürlük konusunu, pratik boyutuyla ele almışlardır. Bu da devletin bir üyesi olarak, bireylerin özgürlüğü sorunudur. Onlara göre toplumdaki özgürlük doğal olan özgürlükten türetilmiştir. Toplumdaki özgürlükten ilk kastedilen şey ise, kişinin köle olmamasıdır. Aydınlanma Filozofları, düşünce ve ifade özgürlüğüne önemli atıflarda bulunmuşlardır. Onlara göre, kişinin düşüncelerini dile getirmesi ve yayması en temel haklardandır. Filozoflar insanların doğal özgürlüğü üzerinde de durmuşlardır. Buradaki doğal özgürlük, her insanın bedeni üzerinde eşit haklara sahip olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında kölelik gibi bir başkasının mülkiyeti konumunda bulunmayı reddetmişlerdir. Dolayısıyla serflik ve kölelik kabul edilemez bir durumdur. Buna karşın, toplumsal açıdan bakıldığında filozofların görüşlerinde farklılıklar göze çarpmaktadır. Hemfikir oldukları düşünce ise, bireylerin yasa karşısında eşit olduğu düşüncesidir. Yani sınıfsal ayrılıkları reddetmektedirler. Sınıfsal ayrılıkları reddetmelerine karşın bireylerin zekâ, servet, cinsiyet açısından eşit olmalarının mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Dönemlerinin kadına yönelik bakışını ise muhafaza ettikleri görülmektedir (Ağaoğulları, 2011: 525-527).

Kant, aydınlanmayla özgürlüğü bağdaştırarak şöyle demiştir:

Oysa aydınlanma için özgürlükten başka bir şey gerekmez ve bunun için gerekli olan özgürlük de özgürlüklerin en zararsız olanıdır. Akli her yönüyle ve her bakımdan çekinmeden kitlenin önünde apaçık olarak kullanma özgürlüğü (Kant, 2010a: 265).

Özgürlük genel anlamda, kişinin bir dış etki olmaksızın seçimde bulunması ve yaptığı seçim doğrultusunda hareket etmesidir (Cevizci, 2005: 1305). Üç tür özgürlük ayrımı yapılabilir. Bunlar; insanın özgürlüğü, kişilerin özgürlüğü ve toplumsal özgürlüktür (Kuçuradi, 1988: 51).

Hobbes felsefesinde özgürlük eylemlerin engellerden bağımsız olmasıdır (Kavas 1997: 229). Hobbes özgürlük tanımında, tek tek bireylerin değil devletlerin özgür olduğunu savunmuştur.

Spinoza'ya göre, devletin gerçek amacı özgürlüktür. O, akıl aracılığıyla gerçek bilgiye ulaşmadıkça insanın özgürleşemeyeceğini savunmuştur. Özgürleşmenin önündeki engelleri ise, insan psikolojisi, politik koşullar ve dinsel metinler olduğunu açıklamalar yaparak belirtmiştir (Spinoza, 2011: 325).

Locke'a göre, insan doğa durumunda özgür bir durumda bulunmaktadır. Buradaki özgürlük ise başıboşluk anlamına gelmemektedir. Özgürlüğün sınırları ise, doğal yasadan türetilmiş yasalarla belirlenmiştir. Doğa durumuysa herkesin eşit hakka sahip olmasıdır. İşte özgürlüğü oluşturan da budur. Filozof düşüncelerinde devletin, vicdan ve din özgürlüğünde baskıcı olmaması gerektiğini savunmuştur (Locke, 2011: 263-264).

Rousseau'ya göre insanlar toplum halinde yaşamaya başlamadan önce tek başlarına doğal olarak yaşıyorlardı. Böyle bir durumda da eşitsizlik söz konusu değildir (Rousseau, 2011: 388). İnsanların topluluk halinde yaşamaya başlanmasıyla birlikte eşitsizlikler ve mutsuzluklar başlamıştır (Tozlu, 1998: 12). Rousseau, toplum sözleşmesinin başında, insanların özgür doğmalarına rağmen, her yerden zincirlere vurulmuş durumda olduğunu yazmıştır. Ona göre de, yasalara boyun eğmek özgürlüğün ta

kendisidir. Doğal özgürlüğün karşısına toplumsal özgürlüğü koymuştur (Rousseau, 2011: 388).

Montesquieu, özgürlük kelimesi kadar insan kafasını yorarak değişik anlamlar verilmiş başka bir kelime olmadığını belirtmiştir. Ona göre, özgürlük ve bağımsızlık kelimeleri farklı manalarda kullanılmaktadır. Bağımsızlık istediğini yapma serbestliğidir. Özgürlük ise yasaların izin verdiği ölçüde her şeyi yapma serbestliğidir. Bu açıdan bakıldığında özgürlükten bahsedebilmek için yasaların bulunması zorunludur (Montesquieu, 2011: 360-361).

Kant'ın *Salt Aklın Kritiği*'nde, üçüncü antinomi olarak ele alınan özgürlük sorunu, *Pratik Aklın Kritiği*'nde de ele alınmaktadır. Burada neden-etki bağlarına göre kozmolojinin konusu içinde yer verilerek "özgürlüğün nedenselliği" düşüncesine varmıştır. Kant, kozmolojik özgürlük sorunundan insanın özgürlüğüne ulaşmıştır. Özgürlük, Kant felsefesinin önemli sorunlarından. Kant özgürlüğü, kendi düşüncesini ortaya koyduğu felsefe sisteminin çatısını tamamlayan son unsur olarak görmektedir (Kant, 2010a: 117-118). Filozof, 'insan özgür müdür?' sorusuna bilgisel bir cevap verilemeyeceğini göstermeye çalışmıştır. Filozofa göre özgürlük, deney dünyasında karşılığı bulunmayan salt bir akıl kavramıdır (Kuçuradi, 1988: 2).

Kant'a göre, Pratik özgürlüğün amacı, eğilimleri her seferinde daha fazla akla tabi kılmak ve insan iradesinin biricik belirleyeni olmaktır. İrade gerçek anlamda ancak kendi yasasını kendi belirlediği zaman özgür olmaktadır. Böylece ahlak yasası iradenin özgürlüğünü, dolayısıyla pratik aklın özerkliğini, aklın kendiliğinden yasa koymasıyla da kendi kendini belirleyebilmesini mümkün kılmaktadır (Çilingir, 2000: 73).

Filozofa göre, özgürlüğün ne olduğu saf akılla yanıtlanamaz. Bu sorunsalın çözümü *Pratik Aklın Eleştirisi*'ne aittir. Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*'nin *Önsöz*'ünde bu çalışmasıyla ulaşmaya çalıştığı sonucu salt pratik aklın var olduğunu, pratik aklın olanaklılığının, kapsamının, ilkelerinin ve sınırlarının insanın doğal yapısı ile bağ kurmadan yani, deney bilgisini kullanmadan, kavramlarla çalışarak eksiksiz olarak ortaya koymak

olarak belirlemiştir. Çünkü Kant'a göre, deney bilgisiyle elde edilecek olan yasa akıl sahibi varlıkların hepsi için genel-geçer olabilecek nitelikte olamaz; böyle elde edilen yasanın deneysel bir içeri olacaktır (Kant, 2010a: 117-120).

Kant'a göre özgürlük, ahlak olgusunun özüdür. Özgür irade ise, ahlaki olmayı ya da olmamayı seçebilmedir (Kant, 2010a: 52). Filozofa göre, insan özgürlüğünü deneyimleyerek bilemez. Deneyime bağlı özgürlük duygusunun insan özgürlüğünün olanağını göstermediğini söyleyerek Spinoza'yı bu konuda haklı bulmuştur. Ona göre insan, özgür olduğunu biliyorsa bu bilgi ona içinde duyduğu buyruktan gelmektedir. Bu noktada insan bu buyruğa göre hareket etmese de bu buyruğun kendinden beklediği şeyi bilmektedir. Eğer aklımızın ahlak yasası olmasaydı özgür olduğumuzu savunamazdık. Dolayısıyla biz özgür olduğumuzu dolaylı olarak biliyoruz (Heimsoeth, 2012: 133-134). Bu açıdan bakıldığında filozof özgürlüğün doğuştan sahip olunan bir hak olmadığını yani insanların doğuştan doğal bir hakka sahip olarak dünyaya gelmediklerini belirtmiştir. Özgürlük aklın bir olgusudur. Kant'ın özgürlük anlayışı kökeninde ahlaki kararlarla ilgili a priori bir kavram olarak görülmekle birlikte antropolojik ve tarihsel bir yönü de bulunmaktadır (Aşkın, 2008: 57).

İnsanın yapısında düzensizliğe ve günah işlemeye karşı bir yönelim bulunmaktadır. Bu eğilimler ise, kişiyi ahlaki bir bağımlılığa sürüklemiştir. Özgürlük ise sürüklenmiş olduğumuz bu bağımlılıklardan kurtarmak için bize hitap eden bir buyruktur. Aynı zamanda ahlaksal kuralın da varlık nedenidir. Özgürlüğü tanımamızın bir biçimi ve akıl tarafından iradeye yüklenen ödev ise, kategoriktir, mutlaktır ve evrensel bir özelliği bulunmaktadır (Kant, 2010a: 44). Özgürlük yasanın bilgi nedenidir, yasa da özgürlüğün birlik nedenidir (Kant, 2010a: 52). Özgürlük, ahlak yasasının varlık nedenidir. Hiçbir koşula bağlı olmayan "yapmalısın!" ilkesini kişinin bilmesi onu özgürleştirmektedir. İnsanın özgürlüğü basamaklı bir özgürlük değildir. Böyle bir tespit yapmak zor olan bu sorunu laf kalabalığına boğmaktan öteye gitmez. İnsanın özgürlüğü, mutlak bir özgürlük olarak anlaşılmalıdır. Özgürlük salt algılanır bir şey değildir, ahlak yasası onu bize

dolaylı olarak göstermektedir. İnsan özgür olmasaydı ortaya koyulan ahlak yasalarının hiçbir anlamı kalmazdı. Dolayısıyla özgürlük ve ahlak yasaları birbirlerini temellendirmektedirler. Bu açıdan bakıldığında özgürlük ‘gerekli’ olarak ortaya çıkmaktadır. Kant’a göre özgürlük, başıboşluk demek değildir. Eğer böyle anlaşılırsa bu olumsuz anlamda bir özgürlük olur. Olumlu anlamda özgürlük, yasalara uymadır. Olumlu anlamda özgürlük, kişinin özel bir yasanın nedenselliğine öz yasallığıyla uyması demektir (Heimsoeth, 2012: 134-135). Filozofun düşüncelerine bakıldığında özgürlüğü kişinin yasaya uygun davranması olarak anladığı söylenebilir. Kişinin yasaya uygun davranmasından maksat ahlak yasasına uygunluktur. Bu durumda filozofun ahlak temelli bir özgürlüğe vurgu yaptığı ve bireyi merkeze aldığını ifade edebiliriz.

Filozofa göre, her devletin cumhuriyetçi bir anayasaya sahip olmasının temel şartlarından biri de özgürlüktür (Kant, 2010a: 288). Kant’a göre, devletlerin ve bireylerin bir arada yaşayabilmeleri için özgür olmaları gerekmektedir. Özgürlük, cumhuriyet ile garanti altına alınmalıdır. Aksi takdirde bireylerin özgürlüğünden söz etmek doğru olmayacaktır. Çünkü filozofa göre cumhuriyetin olmadığı bir yönetim ve yaşamda ebedi barışın gerçekleşmesi için gerekli olan koşullar oluşamayacaktır. Cumhuriyetçi yönetimde mümkün olan devletlerin ve yurttaşların özgür yaşamlarının ebedi barışa giden yolda karar vermede etkin olacağını düşünmektedir (Önal, 2010: 122). Kant, devlet içerisinde güçler ayrımına vurgu yapmaktadır. Bu güçler ayrımının meydana gelebilmesi içinde yasama, yürütme ve yargının işleyişinde özgürlük önemlidir. Ayrıca filozofa göre, yurttaşları özgür olmayan (yani cumhuriyetçi bir anayasayla yönetilmeyen) bir devlette savaş ilan etmek dünyanın en kolay işlerindedir (Kant, 2010a: 288-289). Çünkü böyle bir devlette yurttaşların kararı dikkate alınmamaktadır.

Kant, ilkel toplulukların hiçbir hukuksal kurala bağlı olmadan yaşayarak savaşı üstün tutmalarını çılgınca bir özgürlük olarak nitelendirerek, bir anayasal düzene dayalı akla yakın özgürlüğe göre küçümsemektedir (Kant, 2010a: 292). Filozof, Ebedi Barışa ulaşabilmek için gerekli olan

cumhuriyetçi idarenin (ki bu idare hem iç de hem de dış da özgürlüğün garantisidir) yanı sıra siyasetçinin de ödeve uygun davranmasının önemini ifade etmiştir. Kant'a göre özgürlük koşulsuz olmalıdır. Bu koşulsuzluktan kastedilen ise neden-etki durumundan bağımsız olarak karar alınarak uygulanabilen bir ide olmasından dolayıdır. Bu bağlı olmayışı insanın istediği gibi davranması olarak algılamamak gerekmektedir (Önal, 2010: 126). Filozofa göre, insanın bir akli yönü birde aklın fayda elde etmek üzere kullandığı araçsal yönü bulunmaktadır. İnsanın akli yönü içerisinde bulunduğu şartları değerlendiren bu şartları göz önünde bulundurarak eylem gerçekleştiren yönüdür. Özgürlük ise insanı araç değil amaç olarak görmektedir. Saf aklın doğasından kaynaklanan 'yapmalısın!' buyruğu sorgulanmayan bir gerekliliktir (Tuğcu, 2001: 63).

Filozof, özgürlüğün cumhuriyetçi bir anayasa için temel şart olduğunu belirtmiştir. Bu özgürlük ve cumhuriyetle birlikte barışın tesis edilebileceğini ifade etmiştir. Özgürlük idesinde ise ahlaki buyruk karşımıza çıkmaktadır. Filozofa göre ahlaki buyruklar politikaya ne kadar hâkim olursa barışın yolu da o ölçüde açılmış olacaktır. Kant; "*Politika, insanların haklarını kendilerinden üstün olanlara bırakmaları konusunda, birinci anlamda(yani etik anlamda) ahlakla kolayca bağdaşabilir*" demektedir (Kant, 2010a: 327). Filozofunda ifade ettiği gibi ebedi barış fikri bir anda olabilecek bir ide değildir. Çözümüne doğru yavaş adımlarla ilerleyen bir yönü bulunmaktadır. Özgürlük ise, çözüme ulaşmada kilit bir konuma sahiptir. Çünkü özgürlüğe ulaşılmadan -özellikle siyasal anlamda özgürlüğe ulaşılmadan- Ebedi Barışın gerçekleşmesi düşünülemez.

Kant, Prusya'da dini konularda düşünce özgürlüğüne önem verildiğini, ama aynı durumun "*siyasi özgürlükleri*" kapsamadığını belirtmiştir. Düşünce özgürlüğü ise daha fazla sivil özgürlüğe yol açması açısından önemlidir. Basın özgürlüğünün bulunması gerektiğinden bahsetmiştir (Kuehn, 2011: 290-291). Çünkü basın özgürlüğü sayesinde insanlar görüşlerini tartışma imkânına sahiptirler. Bu durum ise söylenti ve hurafelerin devlete vereceği zarar karşısında oldukça zararsız bir yöntemdir (Ağaoğulları, 2011: 526). Filozof kalem özgürlüğünün uyruklar arasında

özgür düşünmeye katkı sağladığı ve anayasaya bağlılık sınırlarını aşmadığı takdirde insan haklarının güvencesi olduğunu belirtmiştir. Yurttaşın devlet başkanına isyanını hoş karşılamamıştır. Yurttaşların özgürce düşüncelerini dile getirebileceğini fakat isyan etme hakkının bulunmadığı belirtmiştir (Kant, 2010b: 47). Kant, 1794'te din felsefesiyle ilgili yazdıklarından dolayı kraliyet kabinesi tarafından uyarılmış ve filozofa teolojiyle ilgili olarak yayın yasağı uygulanmıştır. Kant, bu yasağa uyararak bu türde yazılar yazmayı ertelemiştir (Baum, 2012: 43).

Kant için özgürlük diğer alanlardan bahsedebilmek için öncüdür. Filozof ahlak, aydınlanma, cumhuriyet, hukuk, devlet, ebedi barış gibi alanlarda özgürlüğün temel olarak bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Özgürlük filozofun gözünde sınırsız değildir. Fakat özellikle basın özgürlüğünün sınırlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü filozofa göre ilerlemenin sağlanması açısından kalem özgürlüğü önemlidir. Baskıcılıktan uzak bir özgürlük anlayışıyla insan haklarının sağlanması gerektiğini ifade etmiştir.

2.4. Savaş Bakışı (Savaş ve Aydınlanma)

Savaş insanlık tarihi boyunca var olan fakat aynı zamanda da çoğunlukla arzu edilmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca var olduğundan dolayı savaş, felsefi düşünceyi de etkilemiştir. Savaşın birçok tanımı yapılmaktadır. Fakat bizim bu bölümde ele alacağımız ülkelerin ve ulusların arasında geçen fiziksel çatışmalardır. Uluslar arası hukukun kurucusu olarak kabul edilen Hugo Grotius savaşta *"...uyuşmazlıklarını zorlama yollarına başvurarak çözmeye çalışanların karşılıklı durumu..."* olarak tanımlamıştır. Savaş türlerini ise kamusal, özel ve karma savaşlar olarak ayırmıştır (Grotius, 1967: 17-26). Kimi yorumculara göre 7000 yıllık insanlık tarihi boyunca her yüzyılda ortalama olarak 87 savaş gerçekleşmektedir. Yani bu açıdan ele alınırsa her yüz yılın sadece 13 yılı barış içerisinde geçmektedir (Sander, 2004: 594). Fakat bu bakış açısı hangi ülkeler ya da bölgeler açısından ele alınmıştır bu durumda tartışmalıdır.

Herakleitos “*savaş her şeyin babasıdır*” demiştir (Herakleitos, 2005: 137). Filozofun bu sözden anladığı her şeyin bir oluş içerisinde olduğudur. Bu oluş ise varlığını karşıtların savaşımına borçludur. Bu açıdan bakıldığında evrende sürekli bir oluş durumu söz konusudur. Var olanlar ise karşıtlarıyla anlamlıdır. Sıcak-soğukla, yaz-kışla, dostluk-düşmanlıkla, savaş ise barışla anlaşılabilir. Sokrates öncesi savaş oluşun vazgeçilmez bir unsuru olarak görülmüştür (Erdemli, 1999: 53).

Kant, *Ebedi Barış*'da, insan haklarına dayalı uluslararası bir barış durumunun imkânı üzerine düşünmekle birlikte aynı zamanda geleneksel politika felsefesinin hedefini de bir adım öteye taşımaktadır. Antik Çağdan itibaren politik düşünme geleneğinde, politikanın temel işlevinin, şiddete karşı sözü tesis etmek olduğu kabul edilmiştir. Barışın koşulları üzerinde düşünmekse filozofun temel görevi ve sorumluluğu olarak görülmüştür. Antik çağ düşünürleri kadar modern filozofların da paylaştığı bu temel yönlendirici düşünce açısından bakıldığında, savaş ancak dış tehdide karşı iç barışı tesis etmek ve korumak adına meşru olabilmektedir. Ancak ilk kez Kant ile birlikte, sadece iç barışın imkânı üzerine değil, aynı zamanda devletlerarasında, yani uluslararası düzlemde, barışı tesis etmenin imkânı üzerine düşünceler teorik bir dayanak bulmuştur. Böylece, Kant, insan hakları fikrini devletlerin “*insan haklarına*” dönüştürerek uluslararası ilişkilerde de barış durumunun koşullarını temellendirmeye çalışmıştır (Çörekçioğlu, 2012: 4).

Kant, *Ebedi Barış*'ın satır aralarına gizlediği, ama *Fakülteler Çatışması*'nın II. Bölümünde açıkça ifade ettiği bir tarih anlayışı geliştirmiştir. Ona göre, geçmişteki kötü olaylara bakarak, gelecekte daha şiddetli bir ahlaki çöküntünün, kültürel ve politik yozlaşmanın insanlığı beklediği yönündeki bütün iddialar kehanetçi bir yaklaşımın ürünüdür. Kant, bu tür kehanetlerin kendini gerçekleştiren kehanetler olabileceğini düşünür ve onların aslında mevcut durumu korumak adına, ideolojik birer bastırma mekanizması olarak iş gördüklerini ima eder. Kant, kendisinin yaşadığı zamana kadar devam eden tarihsel süreci, galip olanın amaçlarının

gerçekleşmesi ve onun tarafından uygulanan şiddetin tarihi olarak görmüştür (Çörekçioğlu, 2012: 4).

Kant, tarihin görevinin aklın ve uygarlığın yükselişini hazırlamak olduğunu belirterek, aklın, kültürün ve politikanın ilerlemesini ahlaksal özne için zorunlu görmektedir. Tarihsel ilerlemenin ahlaksal öznenin çıkmayacağını savunmuştur. Çünkü tarihsel eylemin sorumlusunu insan değil doğa mekanizmasının işleyişi ve inayet olarak görmektedir^{3*}. İnaletin bu yolda bütün erdemsizlikleri, şiddeti, savaşı kullandığını belirterek tarih felsefesiyle ahlak arasında bir gerilimin bulunduğunu belirtmiştir. Kant'ın tarih felsefesinde eylem için bir rehber olma durumu vardır. Dolayısıyla pratik bir değeri bulunmaktadır. Filozof tarihsel ilerlemeyi insan nesillerinin farkında olmadan az ya da çok inşa ettikleri mükemmel bir yapı olarak tasarlamıştır (Hassner, 2010: 98-100). Filozofun tarih anlayışı düzenleyici bir ilerlemeyle ahlak ve hukuk arasındaki uzlaşmanın gelecekte gerçekleşebileceğine dair inancı ve umudu telkin etmektedir (Çörekçioğlu, 2010: 257). Buna göre aydınlanmaya katkıda bulunmak isteyen bir öznenin önündeki tek alternatifi, önceki tarihsel süreci bir iyinin adım adım gerçekleşmesi olarak “yorumlamak” ve geleceğin daha iyiye doğru bir ilerleme olduğunu “varsaymak” olarak görmek mümkündür (Çörekçioğlu, 2012: 6). Filozofa göre tarihe insan eylemlerinin ilerlemesi ve gelişmesi gözüyle bakamazsak her şey anlamını yitirir (Özlem, 1984: 47). Savaşların eski kurumların yıkılarak yenilerinin kurulmasına imkân verdiği göz önünde bulundurulursa savaşlara anlamlıdır denilebilir mi? sorusuna filozofun evet diyerek cevap vereceği belirtilmiştir. Çünkü filozof açısından bakılırsa eski yapıların yıkılmasıyla birlikte akıl tarafından yenileri oluşturulacaktır. Böylece akıl karşısına çıkan her sorunu değerlendirerek ilerleme imkânı bulacaktır (Bıçak, 2005: 85). Kant'ın temel referans noktası *kolektif özne*, yani *kamu*'dur. Filozof tarihsel ilerlemeyi, insanların az ya da çok farkında olmadan yaptıkları kusursuz bir yapı olarak görmektedir. Bireysel olarak

---

*Rousseau'dan önce inayet, politikanın ahlaka kayıtsız kaldığı bir dönemde tarihi yönetmek için ortaya atılmış bir kavramdır. Rousseau ise geçmişe bakarak inayeti kısmen de olsa meşrulaştırmıştır. Rousseau insanın ahlakıyla evrensel ahlakı irdelemiştir. Kant'ın hareket noktası da Rousseau gibi uygar insan olmaktadır (Hassner, 2010: 98).

ölümlü ama tür olarak ölümsüz olan insanın bu yapının ortaya çıkmasıyla oluşan mutluluğu bizzat yaşayamayacağını belirtmiştir (Hassner, 2010: 100). Kant'a göre, tarihi bir ilerleme olarak yorumlayabilmemizin meşru dayanağı ya da tarihsel ilerlemenin kanıtı, tarihsel değişim süreçlerine onay verenlerdir. O, ilerlemenin işaretinin bu onayda açığa çıktığını düşünmüştür. Filozof bilincin gelişmesini de tarihe bağlamıştır (Kant, 1982: 120).

Kant, devrim veya tirana isyan gibi konuları ele aldığındaki çift taraflı bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu tür kavramları ya tarih tarafından ele alarak geriye dönük haklı çıkarmaya ya da ahlak boyutunu göz önünde bulundurarak kınama yoluna gitmektedir (Hassner, 2010: 104)

Halkın ayaklanması korkusuyla hiçbir yöneticinin karşı koyamayacağı “*insan hakları*” olduğunu belirterek kişilerin ancak özgürlük adına ayaklanabileceğini belirtmiştir. Halkın insan haklarının kutsal olduğunu ifade etmiştir (Arendt, 2012: 347).

Kant *Ebedi Barış* taslağını oluşturmadan birkaç yıl önce savaşı, insan kültürünün gelişmesinde önemli bir nokta olarak betimleyerek özgürlüğün oluşmasında savaşın önemli bir rolü bulunduğunu söylemiştir (Gerhardt, 2010: 208). *Ebedi Barış*'ın ikinci bölümünde ise; bir arada yaşayan insanlar için doğal durumun her an patlat verebilecek bir savaş hali olduğunu belirten filozof, bu nedenden dolayı ebedi barışın kurulması gerektiğini belirtmiştir (Kant, 2010a: 287). Kant tıpkı Hobbes gibi uluslar arası ilişkilerin savaş durumundan ibaret olduğu ifade etmiştir. Hobbes'in devlet anlayışında, “*herkesin herkesle savaşması*” olan doğa durumundan kurtulmak için bireylerin iradeleriyle oluşturulmuş yapay devlet anlayışı bulunmaktadır (Hobbes, 2011: 133). Kant'ın politika felsefesi bir hukuk felsefesi olmasından dolayı burada bir barış ve savaş öğretisi bulunmaktadır ve bu öğretide dış politika iç politikaya karşı üstünlük kazanmış durumdadır (Hassner, 2010: 111).

Savaş bağlamında ele alındığında sürekli orduların zaman içerisinde ortadan kaldırılması gerektiğini ifade eden filozof, sürekli orduların ülkeler için adeta bir tehdit olduğunu belirterek bu ordulara karşılık olarak devletlerin savaşa hazırlık için sürekli harcama yapma gereği duyduklarını

bunun da zaman içerisinde adeta bir yarışa dönüştüğünü ifade etmektedir. Savaşa hazırlıkların getirdiği ağır maliyetlerin altından kalkabilmek için devletlerinde bir süre sonra bu yükten kurtulmak için savaşa girmek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Savaşın, insanların ölmesi ya da yaralanmasıyla sonuçlanması ve bütün bunların bir ücret karşılığında yapıldığı düşünüldüğünde ise bu durumda insanların adeta bir araç ya da makine gibi görünmesi söz konusu olmaktadır ki, insan hakları açısından bu hiç de tasvip edilmeyen durumdur. Filozof insanların kendi canları, malları veya ülkelerine gelebilecek saldırılara karşı bireysel olarak kendilerini korumak adına belirli zamanlarda isteyerek yaptıkları silah teminlerinin ise savaş durumundan çok daha farklı bir özellik taşıdığını belirtmiştir (Kant, 2010a: 280-281). Kant, o dönem Avrupa da yaygın olarak kullanılan paralı askerlerle yapılan savaşların getirdiği kötülüklerden bahsederken, savaş kurbanlarından ziyade “*şiddetin dehşetinden*” bahsetmiştir. Yoksullaşan insanların yaşayacağı yıkım ve bunun arkasından gelecek yağmadan söz etmiştir. Kant’ın kafasındaki savaş tablosu çatışmaları uluslar arası hukuk yoluyla çözmeye çalışan güçler dengesiyle kurumsallaşan bir sınırlı savaş anlayışıdır (Habermas, 2012: 382-383).

Kant devletleri savaşa sürükleyen nedenler üzerinde de durmuştur. Örneğin; filozofa göre, bir devletin hazinesinin zenginleşmesi tehlikeli bir durumdur. Böyle bir durumda bu zenginleşen devlet diğer devletler tarafından bir tehdit olarak algılanabilmektedir. Bu durumda diğer devletler zengin olan devletin kendilerine saldırma ihtimali olduğunu göz önünde bulundurarak ondan önce biz harekete geçelim diye düşünebilmektedirler. Filozofa göre, devletlerin karşı devlete saldırması konusunda üç güç etkili olmaktadır. Bunlar; ordular, ittifaklar ve paranın gücüdür. Kant, bunlar içerisinde en etkili olanın ise paranın gücü olduğunu belirtmiştir. Sadece paranın gücünün etkisinin ne kadar belirleyici olduğunu kestirmenin zor olduğunu söylemiştir (Kant, 2010a: 281).

Cumhuriyetçi olmayan bir anayasada savaş ilan etmenin dünyanın en kolay işi olduğunu belirten filozof, böyle bir durumda devleti yönetenin herhangi bir kaygı taşımayacağını (sofrasını, av partilerini, eğlencelerini vb.

yitirme kaygısı olmayacağını) ifade ederek böyle bir durumda da savaşa girmek gibi bir kararı kolayca alabileceğini belirtmiştir. Cumhuriyetçi bir anayasa da ise bu kararı almak için yani “savaş ilan edilmeli mi, edilmemeli mi?” sorusunun cevabının ancak yurttaşların oylarıyla yanıtlanabileceği görülmektedir. Yurttaş ise böyle bir kararın alınmasında tereddütler yaşamaktadır. Çünkü alınan karar yurttaşın yaşamını etkileyecektir. Savaş kararı alındığında savaşın bir takım olumsuzluklarına katlanmak zorunda kalacaktır. Savaş ilan edildiğinde bu yurttaşlardan bir kısmının savaşa katılması istenecektir, savaşın maliyeti yine bu devlette yaşayanlardan tahsil edilecektir, savaşın kaybedilmesi durumunda ise savaşın oluşturduğu tahrifatı onarmak yine o ülkede yaşayan yurttaşlara düşecektir. Bütün bunlar hesaba katıldığında cumhuriyetçi bir anayasa da savaş kararı vermek kolay bir şekilde gerçekleştirilebilecek bir fiil değildir. Ayrıca cumhuriyetçi anayasa kaynağını hukukun ilkelerinden aldığından dolayı ebedi barışın tesis edilmesinde etkilidir (Kant, 2010a: 290-291).

Savaş açma kolaylığının insanda var olan savaşa eğilimle birleştiğinde ebedi barışın önünde ciddi bir engel oluşturduğunu belirtmiştir. Filozof, savaş esnasında daha sonraları barış zamanında güven duygunu etkileyecek davranışlardan kaçınılması gerektiğini belirtmiştir. Bu unsurları; düşman ülkesinde bulunan masum insanların öldürülmesi, zehirleyici maddeler kullanılması, düşman içerisinden birilerini ihanete zorlamak ve antlaşmalara aykırı hareketlerde bulunmak olarak açıklamıştır. Bu sayılan savaş yöntemlerini şerefli olmaktan uzak olarak görmektedir. Savaş esnasında bile düşmana güvenin bulunması gerektiğini, aksi takdirde savaş sonunda o düşmanla barış yapma imkânından uzaklaşılacağını belirtmiştir. Barış yapılmadan sürekli olarak devam eden savaş halinin ise sonu bulunmayacaktır. Çünkü devletlerarasında ast-üst ilişkisi yoktur (Kant, 2010a: 282-283).

Aklın savaşı hukuksal bir yol olarak kullanma düşüncesini şiddetle lanetlediğini belirten filozof, barış antlaşmalarının sadece bir savaşı sonlandırabileceğini barış ittifakının ise bütün savaşları sonlandırabileceğini ifade etmiştir (Kant, 2010a: 294). Kant’ın savaşa dair görüşlerinden çıkan

sonuca bakıldığında savaşın tarihsel yönüne Aydınlanma'nın iki teması daha eklenebilir. Bu iki tema, uygarlıktaki ilerleme ve din ile ticaret arasındaki karşıtlıktır. Filozofun yaşamış olduğu dönem adeta bir ticaret çağıdır. Savaşlar sıklaşmış tahrifatları da o ölçüde çoğalmıştır. İnsanlık kendini bu gidişatı değiştirmek zorunda hissedecektir. Kant Aydınlanmayla birlikte savaşın yüksek maliyetli olmasının savaş durumundan barış durumuna geçilmesinde etkili olabileceğini düşünmektedir. İnsanlığın ilerlemesiyle birlikte savaş durumunda bir esnekliğin olabileceğini ifade etmiştir (Hassner, 2010: 114-117). Savaşın engellenebilmesi için federasyon kurulmasının öneminden bahsetmiştir. Birçok yerde savaş hukukunun disipliner edici etkisine değinerek savaş kararı vermede, savaşta ve savaş sonrasında ortaya çıkabilecek durumlara ilişkin hukukun işlevini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu söylemlerinden hareketle filozofun savaşı hukuksal olarak onayladığını söylemek ise yanlış olur. Kant, savaş hukukunu barış federasyonu kurmak gibi bir zemine yerleştirmeye çalışmıştır (Gerhardt, 2010: 215).

İnsan doğasının kaçınılmaz bir ürünü olarak ortaya çıkan savaş durumunu hem insancıl hem de devlet yönüyle ele alarak Aydınlanmış toplumların artık savaş durumundan yavaş yavaş sıyrılarak Ebedi Barış'a doğru yol almaları gerekmektedir. Bu isteğinin kolay bir durum olmadığına farkında olan filozof bu durumun gerçekleşmesi için gerekli olduğunu düşündüğü görüşlerini ortaya koymuştur. Ortaya koyduğu bu görüşlerle birçok açıdan tartışmaların oluşmasına yol açmıştır. İnsanlık artık belirli ölçülerde yol aldığına ve bu dünyadan başka yaşanılabilir bir yer henüz keşfedilmediğine göre, dünyamızın ve dünya üzerinde yaşayanların haklarına saygı gösterdiğimiz takdirde ortada sorun kalmayacaktır. Artık devletlerin bencilce çıkar hesapları yapmaktan kendilerini kurtarıp insanlık adına adım atma zamanı gelmelidir. Üzerinde konuşulması gereken bu önemli konu umulur ki, devletler katında da tartışılarak kalıcı çözümlere ulaşılabilir.

2.5. Uluslar Arası İlişkiler Kuramı

Kant'ın ahlak felsefesiyle hukuk felsefesi arasında sistematik bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki kaçınılmaz bir şekilde politika felsefesine ve sözleşme anlayışına da yansımıştır (Çörekçioğlu, 2010: 247). Sözleşme, doğa durumundan politik duruma geçmeyi ifade etmektedir. Filozofun düşüncesinde “*kökensel sözleşme*” aklın bir idesidir (Kant, 2010b: 40). Bu sözleşme anlayışına göre; insanlar, herkesin kendine özgü kuralları olduğu ve herkesin kendi kurallarına uygun davrandığı özel hukuk durumundan özgürlük ve eşitliğin kamusal hukukla güvence altına alındığı politik duruma kendi istekleriyle geçmişlerdir (Çörekçioğlu, 2010: 274). Kant, kamusal hukuk içerisinde toplumun her bir üyesinin bir diğerine karşı özgürlük, eşitlik ve bağımsızlık noktasında haklarının bulunduğunu belirtmiştir (Kant, 2010b: 34). Filozofun anlayışına göre sözleşme, kategorik imperativin bir ifadesidir (Çörekçioğlu, 2010: 439-452). Kategorik imperativin politik ifadesi olarak sözleşme ise, bireyleri hem birbirine ilişkilendiren ve hem de yasa koyucuyu ilke haline getiren konumunda bulunmaktadır (Çörekçioğlu, 2010: 6).

Toplumsal sözleşme anlayışı önemlidir. Toplumsal sözleşme aracılığıyla kurulan devlet ve bu devletin getireceği adalet ile birlikte bütün insanların adaletin ilkelerini onaylamasından dolayı ortak çıkara dayalı bir iş birliği yapılmaktadır (Solomon, 2004: 82). Thomas Hobbes, toplumsal sözleşme anlayışında “herkesin herkesle savaştığı” bir doğa durumundan sıyrılarak insanların iradeleriyle kendilerini sınırlandırarak yapay bir devlet oluşturduklarını belirtmiştir (Ağaoğulları ve Köker, 2004: 198-216). Hobbes insanların birbirleriyle çatışma halinde bulduklarını söylemektedir. Bu çatışmanın getirdiği rekabet duygusuyla insanların gücünü, güvenliğini arttırmak ve daha fazla insanı egemenliği altına almak istediğini belirtmiştir (Hobbes, 2011: 92). Bu nedenlerden dolayı da düşünöre göre devlet denen bir yapının oluşturulması gereklidir.

Montesquieu ise, insanların toplu halde yaşamaya başlamalarıyla birlikte zayıflık duygularını yitirdiklerini ve aralarında savaş halinin başladığını belirtmiştir. İnsanlar ya da milletler arasında savaşın

başlamasıyla birlikte kanunların yerleştiğini ifade etmiştir. Bu durumun insanlar ve milletler arasında kanunların ortaya çıkmasına yol açacağını söylemiştir (Montesquieu, 1998: 54).

Toplum sözleşmesi anlayışına Locke açısından bakıldığında ise mülkiyete verdiği önemin devam ettiği görülmektedir. Locke mülkiyet hakkının doğal yasada mevcut olduğunu savunmuş fakat güvence altına alınabilmesi için sivil bir yasaya ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Filozofa göre; devlet sadece mülkiyeti güvence altına almaz aynı zamanda dış ilişkileri yürütmekle de görevlidir. Ayrıca zaman zaman da olsa ortaya çıkan anlaşmazlık, çatışma vb. durumların çözüme kavuşturulabilmesi için siyasal bir durumun oluşturulmasını gerekli görmüştür. Lock'a göre; egemen gücün oluşmasında insanların yaşamlarının, özgürlüklerinin ve mal varlıklarının korunmasına yönelik bir ihtiyaç söz konusudur (Locke, 2004: 26).

Hobbes ve Locke de olduğu gibi Rousseau da siyaset teorisine doğa durumuna ilişkin görüşlerini ifade etmekle başlamıştır. Sözleşme kavramıyla öne çıkan bir diğer düşünür olan Rousseau'ya göre; tüm toplulukların en eski ve doğal olanı ailedir. Ona göre aile, siyasal toplulukların ilki konumundadır. Düşünüre göre, aile içerisinde baba simgesi başkanı, çocuklar ise halkı temsil etmektedir. Rousseau böyle bir topluluğun özgürlüklerinden yalnızca kendi çıkarları gereği olursa fedakârlık edebileceğini ifade etmiştir (Rousseau, 1992: 3). Düşünür, doğa durumunda insanların özgür ve eşit olduklarını belirtmiştir. Toplumsal yaşama geçişin beraberinde egemenliğin ve eşitsizliklerin ortaya çıkmasına yol açtığını savunmuştur. Egemenliğin toplumsal yaşamda ortaya çıkmasıyla birlikte doğa durumundaki özgürlükle arasında bir çatışmanın bulunduğunu belirtmiştir. Bu durumu ise toplumsal sözleşme teorisiyle aşmaya çalışmıştır. Rousseau'ya göre; toplumsal sözleşmenin amacı şöyle ifade edilebilir:

Katılımcılardan her birinin canını ve malını, oluşturacağı ortak gücün tümüyle savunup koruyacak bir katılım biçiminin bulunması... Ve bu ortaklıkta her bireyin, tüm öteki ortaklarla birleşirken yine de yalnızca kendi istencine boyun eğmesi ve ortaklığa katılmadan önceki gibi özgür kalması. Toplum sözleşmesinin çözüm getirdiği ana sorun budur işte. (Rousseau, 1992: 20-30).

Rousseau, insanların özgür doğduklarını daha sonrasında ise her yandan zincire vurulduğunu söylemektedir. Kendisini efendi sananların bile adeta köle durumunda olduğunu ifade etmiştir. Bu esaretten kurtulma imkânı bulursa insanların özgürlük adına bunu gerçekleştirmeleri gerektiğini belirtmiştir. Toplumsal düzenin bütün hakları oluşturan temel bir hak olduğunu belirterek bu hakkın doğadan gelmediğini antlaşmalara dayandığını açıklamıştır (Rousseau, 1992: 29). Rousseau iyi bir devletin sınırlarının bulunduğunu ve kendisini sağlama alması için güçlü temeller üzerine kurulması gerektiğini belirtmiştir (Rousseau, 1992: 90).

Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürlerin toplumsal sözleşme anlayışını geliştirmeleri sivil toplum kavramının belirginleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu düşünürler siyasal toplumun ortaya çıkışını “doğal durum” kavramına başvurarak açıklamaya çalışmışlardır. Locke ve Rousseau gibi düşünürlerde bu doğal durum “barış dolu bir ortam” olarak görülmüş, Hobbes’te ise “bir savaş dönemi” olarak tasarlanmıştır (Yıldırım, 2003: 230).

Kant’da toplumsal sözleşme anlayışını benimsemektedir. Filozof, toplumsal sözleşme anlayışıyla ilgili iki bakış açısı sunmaktadır. Bunlardan biri, mülkiyet hakkıyla ilgilidir. Diğeri ise, devlet iktidarının meşruiyet hakkıyla ilgili görülmektedir. Toplumsal sözleşmeyi oluşturmak için mevcut devlet iyi anlaşılmalıdır. Burada söz konusu olan toplumsal ya da siyasal topluluğun tarihi değil geçerliliğidir. Toplumsal sözleşme teorisinin yanıtladığı soru ise hukuksal temel sorusu olmaktadır (Cassier, 1984: 75). Toplumsal sözleşme anlayışının gönüllü bir şekilde ortaya çıkmaması düşüncesi Hobbes ve Kant da benzerlik göstermektedir. Hobbes,

Leviathan'da “kılıcın zoru olmadıkça yasalar, boş sözlerden ibarettir” demektedir (Hobbes, 2011: 133).

Toplumsal sözleşmeyi aklın bir ürünü olarak gören filozof, devletin ve cumhuriyetin kaynağının ancak böyle bir sözleşmeyle kurulabileceğini savunmuştur (Kant, 2010b: 40). Filozofa göre, hukuk ilkesi en yüksek ilkedir. Bu ilke sayesinde insanların özgürlükleri ve mülkiyetleri güvence altına alınmıştır (Kant, 2010b: 41). Hukuk ilkesinde sadece bir devletin sınırları içerisinde geçerli bulunan yasalar bulunmasının yanında devletlerarası ilişkilerde de geçerli kuralların bulunması gereklilik arz etmektedir. Devlet, insanların hukuk çatısı altında birleşmesi demektir. Bu açıdan bakıldığında her devletin bir yasası bulunmaktadır. Yasa ise, özü gereği sadece dışsal eylemlerle ilgilenmektedir. O halde devlet, dışsal özgürlüğe dayanmaktadır. Kant açısından ise her insanın içsel ahlaksallığı dışsal özgürlüklerden üstün durumdadır. İnsanların içsel haklarının ve mülkiyetlerinin korunması için dışsal özgürlüklerinin kısıtlanması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında Kant'a göre yegâne meşru olarak kabul edilebilecek yönetim, yasama gücünü genel iradeye bırakması açısından temsili yönetimdir (Hassner, 2010: 107).

Kant'ın uluslar arası ilişkiler hakkındaki görüşlerine bakılmak istendiğinde başvurulacak en temel kaynak onun *Ebedi Barış* adlı eseridir. Filozofun bu metni müstakil olarak ele alındığında (20. yy da yapılan Kant çalışmalarında olduğu gibi) onun sosyal ve siyasal olarak özgün bir teori ortaya koyamadığı düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Filozofun bu eserinin değerlendirilmesinde onun özellikle ahlak felsefesi ve bunun içerisinde ele aldığı hukuk felsefesine ve diğer eserlerine de başvurmak gerekmektedir. Filozofun sadece *Ebedi Barış* adlı eseri bağlamında uluslar arası ilişkiler, uluslar federasyonu, barış ve devletler hukuku konuları ele alındığında dar bir bakış açısıyla konular ele alınmış olacaktır. Kant'ın kozmopolitizm ve egemen devlet düşünceleri de uluslar arası ilişkiler bağlamında değerlendirilmelidir (Ağcan, 2012: 2-7).

Kant'ın hukuk ve siyaset felsefesi, egemen-devlet merkezli olmanın ötesinde kozmopolitan bir yapıya da sahiptir. Kant'ın düşüncelerine

bakıldığında filozofun kozmopolitizm anlayışını benimsediği söylenebilir. Kozmopolit, sözlük de çeşitli unsurlardan kimseleri içinde barındıran, bulunduran, ulusal özelliğini yitirmiş kimse olarak geçmektedir (Türkçe Sözlük, 2005: 1227). Bu tanımdan hareketle kozmopolitizmin dünya yurttaşlığı anlamına geleceği söylenebilir. Filozofun bu konu hakkındaki düşüncelerini ortaya koyabilmek için doğa, ahlak, tarih ve siyasete ilişkin düşüncelerinin ele alınmasında fayda bulunmaktadır. Kant açısından bakıldığında kozmopolitizm bir idealdir. Filozofun eserlerinde kozmopolitizme dair iki düşüncesinin bulunduğu ifade edilebilir. Bunlardan ilkinin bütün insanlığın ahlaki amacına uygun olarak oluşturulacak cumhuriyet devleti, ikincisinin ise, insanların dünya üzerindeki her devlette dolaşabilmesi açısından misafirperverlik için gerekli koşullarının oluşturulmasına dair kozmopolitizm düşüncesidir. Filozof, kozmopolitizmi ahlaki olmaktan ziyade hukuki bağlamda şekillendirmektedir. Kozmopolitizme dair ele aldığı düşünceler arasında ise bir öncelik tanınamaktadır (Önal, 2010: 461-463).

Kant dünya yurttaşlığı fikrini daha çok barış ve kardeşlik temelli, cumhuriyet ve özgürlük düşüncesinin kapsamında düşünmüştür. Onun düşüncesinde bu kavram, daha gerçekçi bir tarzda ele alınarak insanların ortak olarak kullandıkları dünya üzerinde seyahat haklarının bulunduğu ve gittikleri ülkelerdeki halkla görüşebilme olanaklarının olması gerektiği şeklinde anlaşılmalıdır. Bu seyahat neticesinde kişilerin gittikleri ülkelerde yabancı olmalarından dolayı her hangi bir düşmanca tavra maruz kalmaması ve can korkusu yaşamaması gerektiğini ifade etmiştir. Filozof bu düşüncesiyle ortak bir devlet olsun, herkes bunun altında yaşasın gibi bir görüşü savunmamaktadır. Kant dünya üzerinde olan devletlerin hiçbirinin diğerine karşı bir üstünlüğünün bulunmadığını da belirtmiştir. Bir eleştiride bulunarak Avrupa devletlerinin gittikleri ülkelerde konukluk adabını çiğneyerek orada bulunan yerli halkı (yeni keşfedilen yerlerde) insan yerine koymayarak köleleştirdiklerini ifade etmiştir. Hatta Avrupalı Devletlerin Hindistan'a ticaret yapmak için gittiklerini fakat buradaki insanları kışkırttıklarından dolayı orada yaşayan halk arasında savaşların çıkmasına

yol açtıklarını belirtmiştir. Dünya devletleri arasında kurulan ilişkiler neticesinde bir yerde yapılan haksızlıkların diğer yerlerde duyulabileceğini açıklamıştır. Dünya vatandaşlığı hakkında da bunun iç ve dış hukuk açısından zorunlu bir son adım olarak görülmeyip bütün insanlar için geçerli bir kamu hukukuna daha sonrasındaysa ilerleyerek ebedi barışa yükselmesi gerektiğini belirterek bu durumunda ancak belirtilen koşullara riayet ederek mümkün olacağını savunmuştur (Kant, 2010a: 296-298).

Kant'ın politika felsefesi bir hukuk felsefesi konumundadır. Filozof hukuksal bir devlet olmadan yasanın, sözleşme olmadan da hukuksal bir devletin olamayacağını vurgulamıştır. Bu açıdan mevcut olan uluslar arası hukuku eleştirmiştir. Kant evrensel bir devlet anlayışına da sahip değildir. Yani insanlar tek bir devletin çatısı altında toplansınlar gibi bir düşüncenin savunucusu olmamıştır. Filozofun notlarına ve yayınlanmış eserlerine bakıldığında uluslar arasında kurulmasını planladığı federasyonla ilgili olarak üç sorun ortaya koyduğu görülmektedir. Bu sorunlar ise; federasyonun baskıcı gücü, oluşturulması düşünülen ebedi barışın yetkinliği ve bu barış projesinin imkânına dair düşünceler olarak karşımıza çıkmaktadır. Filozofun devletlerin ellerinden otoritelerinin alınarak onların tek bir çatı altında toplanması fikrine hoş bakmadığı görülmektedir. Çünkü böyle bir uygulama devleti devlet kılan dayanaklardan yoksun bırakarak yasadışı ve iç savaş durumuna dönülmesine yol açabilecektir. O halde evrensel bir devlet anlayışından ziyade bir federasyon anlayışı daha uygun görülmektedir. Ayrıca filozof devlet için şunları söylemektedir: “*Devlet büyüdükçe yasalar da gittikçe gücünü kaybeder ve iyinin tohumları tahrip olduktan sonra ruhsuz bir despotizm eninde sonunda anarşiyle sonuçlanır.*” (Kant, 2010a: 304). Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Kant, evrensel devletin evrensel despotizme götüreceğini ve bundan ortaya çıkması istenilen barışın ise ancak ölümlerin barışı olabileceğini ifade etmiştir (Hassner, 2010: 111-112).

Onun düşüncesine göre devletler hukuku komşu ve birbirinden ayrı birçok devletin bağımsızlığı esasına dayanmaktadır. Kant'ın düşüncesine göre eğer federatif bir birlik düşmanlıkları önleyemezse bu durum bir savaş

durumu olarak görülmektedir. Filozof devletin başında bulunanların ebedi barışı istese dahi doğanın arzusunun bu yönde olmadığını belirterek doğanın isteğinin ulusların birbirine karışmasını önlemek ve ayrı tutmak olduğunu belirtmiştir. Kant, doğanın bu amacını gerçekleştirmek için elinde iki aracı bulunduğunu belirterek bunların dinlerin ve dillerin çeşitliliği olduğunu ifade etmiştir. Bu çeşitliliklerden dolayı karşılıklı olarak savaş bahanelerinin üretildiğini açıklamıştır. Ayrıca onun düşüncesine göre, barışın gerçekleşmesini istemeyecek hiçbir devlet bulunmamaktadır. Filozof bu savaş halinin bitmesi konusunda ümitsizce bir tavır içerisine girmeyerek kültürün yükselmesi ve insanlığın ilerlemesiyle birlikte bu zıt gibi görülen durumların bir dengeye oturarak güvence altına alınan bir barış ile sonuçlanacağını düşünmektedir (Kant, 2010a: 304-305). Doğanın insana vermiş olduğu en üstün görevin ise özgürlüklerin dışsal yasalar aracılığıyla birleştirilerek toplumun oluşumuna verdiği katkı olduğunu söylemektedir. Filozof akıl konusunda ise aklın yasadışıktan kurtularak barışın ortaya çıkmasını sağlayacak olan kapıyı aralayacağını belirtmiştir. Kant, bu kapının aralanabilmesi için gerekli olan imkânın insanlarda var olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır (Kant, 2010a: 232).

Filozof, devlet ve birey arasında kurmuş olduğu benzerliği devletlere de uygulamıştır. Bu benzerlik de devletler bireylere benzetilerek güvenlikleri bulunmadığında devletlerin de insanlar gibi olduğunu yani hukuk durumundan yoksunluğu belirtilmiştir. Filozof ulus içi topluluktan talep ettiklerini uluslar arası topluluktan da talep etmiştir. Şiddetli savaşlardan kaçınılması için tek geçerli yolun devletlerin yasadışıktan kurtularak tıpkı insanlarda olduğu gibi kamusal yasaların yaptırımını altına girmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu şekilde halkların devletini oluşturmak filozofa göre en uygun yol olarak görülmektedir. Bu sayede devletlerden her biri kendi güvenliğini garanti altına alarak diğer devletleri de kapsayacak ve herkesin haklarını sağlayacak bir anayasanın kurulmasını isteyebilecektir. Bu sayede bir uluslar birliği kurulacaktır (Kant, 2010a: 292). Bunun için gerekli olan halklar federasyonu katılımcılarından hiçbirinin mevcut egemenliklerinden vazgeçmeyeceği bir hukuk topluluğunun ve dolayısıyla

devlet karakterine sahip olmayan bir yapının kurulmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Filozof bu kurulacak birliğe ise federasyon adını vermiştir (Höffe, 2010: 230).

Filozof, uluslar arasında cumhuriyetçi yönetimlerin artmasıyla birlikte barış ortamının hâkim olacağına inanmaktadır. Çünkü cumhuriyet ile yönetilen devletler savaş kararını tek başlarına alamazlar ve bu yönetimlerde halk savaşın getireceği maliyet, can kaybı, yaşanan kaygılar vb. nedenlerden dolayı savaşa girmek istemeyecektir (Kant, 2010a: 289). Böylece devletlerarasında barışın halkın istemesiyle birlikte gerçekleşme imkânı bulunmaktadır. Filozof uluslar arasında savaşların ortadan kalkabilmesine yardımcı olarak ticaretin gelişmesini de göstermektedir. Çünkü devletlerin içinde ekonomik açıdan görülen gelişmeler ve dışsal ticaretinde ki artışın olması ileriye dönük olarak savaşı karsız bir duruma dönüştürecektir. Onun düşüncesine göre ticaretin gelişmesiyle beraber artık üstünlüğün ölçütü değişerek iktidar değil zenginlik olacaktır. Yani artık fetihlerin yerini ticaret alacaktır (Hassner, 2010: 115).

Filozof, hukuk idesine karşı bütün devletlerin sözle de olsa saygı duymasının ahlaka yönelik bir eğilimin varlığına kanıt olarak görülebileceğini ifade etmiştir. Kant zamanla bu eğilimin kötülük ilkesine üstün gelebileceğini belirtmiştir. Buna kanıt olarak da eğer böyle bir durum söz konusu olmasa savaş hazırlığında olan devletlerin hukuk sözünü ağızlarına bile almayacaklarını söylemiştir. Filozof, devletlerin haklarına sahip çıkmak için kullandıkları yöntemin savaş olduğunu belirtmiştir. Fakat yapılan savaş sonucunda sadece haklı olan tarafın kazanması gibi bir durumla karşılaşmamaktadır. Dolayısıyla bu durum kimin haklı kimin haksız olduğuna dair bizlere her hangi bir kıstas vermemektedir. Savaş sonucunda ortaya çıkan sonuç ne olursa olsun yeni bir savaşın bahanesi olma ihtimali de bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında savaşlar her hangi bir çözümün ortaya çıkmasına yol açmamaktadır. Zaten bütün ahlaksal yasaların yüce mahkemesi durumunda olan akılda savaşı hukuksal bir yol olarak desteklememektedir. Filozof, barış durumunun mutlak bir yükümlülük olarak benimsenmesini istemektedir. Fakat uluslar arası bir

antlaşma olmadan barış durumunun kurulmasının güçlüğü göz önünde bulundurulursa bu devletlerin bir ittifak gerçekleştirmelerinin önemi ortaya çıkacaktır. Kant açısından barış ittifakı ile barış antlaşması arasında fark bulunmaktadır. Bu farkı açıklarken filozof, ittifakın bütün savaşları sona erdirebileceğini, antlaşmanın ise sadece bir savaşı sona erdirebileceğini izah etmiştir. Bunun için bütün devletlere zaman içerisinde yayılarak onları sürekli ve adil bir Ebedi Barış'a götürecektir olan federalizm düşüncesinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Kant'ın düşüncesine göre kurulacak olan federasyon da, bu federasyona katılacak olan devletlerin rızası aranmaktadır. Yani devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde tıpkı insanlar da olduğu gibi başıboş özgürlüklerinden vazgeçerek genel yasaların yaptırımını altına girmeleri ve sonunda bütün dünya devletlerini kuşatıcı özellikte olan bir federasyon kurulmalıdır. Filozof bu federasyonun her an bozulma ihtimalinin bulunduğunu da göz ardı etmemektedir (Kant, 2010a: 294-296).

Kant açısından uluslar arasında kurulacak ilişkilere bakıldığında bu ilişkilerde uyulması gereken bir takım kurallar da bulunmaktadır. Filozof bu kuralları maddeler halinde sayarak açıklamalarda bulunmuştur. Uluslar arasında kurulacak olan ebedi barışın gerçekleşmesi açısından bu ilkelere uyulmasının önemini belirtmiştir. Kant içerisinde gizli maddeler bulunan antlaşmaların bulunmaması gerektiğini dile getirmiştir. Çünkü böyle bir antlaşma yeni savaşların doğmasını kaçınılmaz hale getirecektir (Kant, 2010a: 279). Dolayısıyla yapılan antlaşmalar savaşların ortaya çıkmasına dair olan nedenleri kaldırmayarak bir süreliğine askıya almayı yani bir silah bırakmayı ifade etmiş olacaktır. Filozofun bakış açısına göre içerisinde gizli madde barındıran antlaşmalar ise doğacak yeni bir savaşa hazırlık içermesi için devletlere süre tanımanın ötesinde bir anlam taşımayacaktır. Bu da savaşların devam etmesine yol açacaktır. Dolayısıyla barış ortamının oluşmasına engeldir. Kant, bağımsız olan bir devletin (sınırları büyük ya da küçük olsun fark etmez) başka bir devletin egemenliği altına (miras, değişim, alım-satım ya da bağış vb. yolla) hiçbir zaman geçmemesi gerektiğini belirtmiştir. Filozof her bir devletin bir ağacın gövdesinde olduğu gibi kendine özgü yapısının bulunduğunu belirterek bir devletin

başka bir devlete katılmasının o devleti manevi kişiliğinden mahrum bırakacağını belirtmiştir. Bu durumun temel sözleşme düşüncesine aykırı olduğunu, halkların hakkını ihlal ettiğini dolayısıyla kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir. Devletlerarası birleşmeye Avrupa da çokça rastlandığını belirten filozof, bu yöntemle güçlerini, sınırlarını büyüten devletlerin gerektiğinde düşmanı olmadığı halde sırf diğer devletle birleşmesinden dolayı o devletin düşmanına karşı kullanılmak üzere kendi askerlerini diğer devletin hizmetine vermemesi gerektiğini söylemiştir. Böyle bir uygulamanın kendi halkını keyfe göre kullanılacak bir eşya olarak görmek manasına geldiğini belirtmiştir (Kant, 2010a: 280).

Devletlerarası ilişkiler açısından sürekli ordular bulundurmanın devletlerin gözünü korkuttuğunu belirterek, böyle bir durumda her devletin kendini hazırlıklı hissetmek adına sürekli ordular bulundurarak her an patlak verebilecek bir savaşa karşı hazırlıklı olmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Bu durumun da sınır tanımayan bir üstünlük yarışına girilmesine yol açtığını belirtmiştir. Bu nedenlerden dolayı sürekli orduların kalkması gerektiğini savunmuştur (Kant, 2010a: 280-281). Filozof devletlerin silahlanmasının - başka hiçbir tehdit edici unsur olmasa da- diğer devletleri rahatsız edeceğini ifade etmektedir. Çünkü onun anlayışına göre doğal durum bir arada yaşayan insanlar arasında her an patlat verebilecek bir savaş halini ifade etmektedir.

Bir devletin başka bir devletin işlerine karışma hakkını kendisinde görmemesi gerektiğini açıklamıştır. Bu durumun istisnası olarak sadece devlet içerisinde yaşanan bölünme durumunda müdahalenin olabileceğini ifade etmiştir. Bu müdahalenin devletin anayasasına karışmak anlamına gelmediğini çünkü ortada anarşi durumunun olduğunu belirtmiştir. İç anlaşmazlıkların anarşi durumuna gelmediği müddetçe devletlerin o devletin işlerine karışma hakkına sahip olmadıklarını vurgulamıştır (Kant, 2010a: 282-283). Filozofun bu düşüncesi uluslar arası ilişkiler açısından oldukça önemlidir. Keza günümüzde devletler başka devletlerin işlerinde meydana gelen durumlardan ötürü bu devletlere müdahale hakkını kendilerinde görmektedirler. Bu ise müdahale edilen devletlerin halkına birçok yönden

zarar vermektedir. Bu duruma örnek olarak BM'in 2011 yılında Libya'ya yapmış olduğu müdahale gösterilebilir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2011). Burada ülkede ki karışıklıklar gerekçe gösterilerek müdahale edilmişse de benzer durumda olan başka ülkelere karşı aynı tutumun gösterilmemesi bu müdahalede esas alınan ölçüler nelerdir? sorusunu akla getirmektedir. Bazen devletler ellerinde kesin kanıtlar olmadan kamuoyunu yanıltarak diğer devletlere müdahale hakkını da kendilerinde görmektedir (Şahin, 2013). Bu durum binlerce insanın ölümüne ya da ülkelerini terk ederek başka ülkelerde sığınmacı konumunda yaşamalarına yol açmaktadır.

Devletlerarasında savaş durumunda bile uygulanmaması gereken yöntemler bulunduğunu belirterek devletlerin bu konuda dikkatli olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bunlar artık savaş suçu olarak görülen konular arasındadır. Yine filozof düşman devlet arasından birilerini ihanete zorlamanın ya da antlaşmalara aykırı hareket etmenin de yapılmaması gereken davranışlar olduğunu belirtmiştir. Bunları sayarken de devletlerarasında ast-üst ilişkisi olmadığından bahsederek bu durumun yargılanamayacağını, yapılan bu davranışların hukukun bütünlüğünün ortadan kalkmasına yol açabileceğini açıklamıştır. Yaptırım gücünün bulunmamasından dolayı bu hesaplaşmaların sürüp gideceğini ifade etmiştir. Bu nedenlerden dolayıdır ki devletlerarası ilişkilerde özellikle savaş durumunda bir takım yasaların bulunması gerekmektedir (Kant, 2010a: 283).

Devletlerin yönetiminin cumhuriyet olması gerektiği düşüncesini *Yaygın Bir Söz Üstüne*'de belirttiği gibi *Ebedi Barış*' da da yinelemiştir. Bütün devletlerin hukuka sözle dahi olsa saygı göstermelerinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Uluslar arası bir hukuk olmadan barış durumunun kurulmasının olanaksızlığına değinerek devletlerin barış ittifakında birleşmeleri gerektiğini belirtmiştir. Devletler hukukunu önemseyerek bu hukukun var olan devletlerin anayasaları zaten mevcut olduğundan bu hukukun daha kapsamlı ve devletleri dış baskıya karşı koruyucu bir etkisinin bulunmasının gerekliliğine değinmiştir. Savaşa herhangi bir hukuksal gerekçe tanıyan devletlerin bu düşüncelerinin uygun olmayacağını

ifade etmiştir. Böyle bir durumun bireylerin özgürlüklerinin kısıtlanarak, evrensel değerlere göre hüküm verilmesini engelleyeceğini daha çok özel kuralların işletilerek haklı olanla olmayana ayırt etmekten ziyade güç unsurlarının devreye girmesini sağlayacağını açıklamıştır. Böyle bir durumun devletler hukuku açısından istenilmeyen bir şey olduğunu belirtmiştir. Tek çözüm yolunun devletlerin insanlarda olduğu gibi genel yasaların yaptırımını altına girmeleri ve bu sayede gelişimini sürdürerek devam eden ve nihayetinde dünya üzerindeki bütün ulusları kucaklayacak olan bir uluslar devleti (civitas gentium) kurmanın gerekliliğini ifade etmiştir (Kant, 2010a: 293-295). Filozof bu düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

Kendi adıma insanlar ve devletlerarası ilişkilerin nasıl olması gerektiği hususunda hukuk ilkesinden hareket eden hukuk teorisine güveniyorum. Bu teori, biz dünyevi tanrılara, çatışmalarımız evrensel bir federasyon durumuna öncülük edecek tarzda düzenlememiz gerektiğini söyleyen bir maksim buyurur; bundan dolayı söz konusu teorisinin mümkün olduğunu ve onu gerçekleştirme gücüne sahip olduğumuzu varsaymamız gerekir... O halde kozmopolitan düzlemde de bize şunu iddia etmek düşer: Akılsal temeller üzerinde teoride geçerli olan şey, pratikte de geçerlidir (Kant, 2010b: 56).

Kant ortaya koyduğu bu düşüncesinde savaşı en azından engelleyebilecek önlemler alınmasının önemine değinmiştir. Böyle bir ittifakın kurulmuş olduğunda bile uygulama noktasında yaşanacak sıkıntılarında farkındadır. Filozofun vurguladığı savaş içerisinde suçsuz kimselerin öldürülmemesi, zehirleyici madde kullanılmaması gerektiği gibi uygulamalar bugün savaş suçu olarak görülmek de bunların yapılmasından sorumlu olan kişiler uluslar arası savaş suçları mahkemesi tarafından yargılanmaktadır. Filozof devletlerarası ilişkilerde insan haklarına oldukça önem vermiştir. Ebedi barışın tamamıyla gerçekleşmesinin imkânındaki zorlukların farkında olmasına karşın en azından olması gerekenleri ifade ederek bir filozof duyarlılığı sergilemiştir. Filozof savaş da bile olsa şerefli bir şekilde hareket edilmesini isteyerek ahlak anlayışını burada da adeta

vurgulamıştır. Savaş durumunda bile olsa devletler insan temelli olduklarını ve insanların yaşamlarını uygulamalarıyla etkilediklerini unutmamalıdır.

3. BÖLÜM

3.1. Ebedi Barış Fikrinin Şekillenmesinde Etkili Olan Düşünürler

İnsan var olduğu müddetçe savaşla birlikte barış fikride var olmuştur. Barış düşüncesi, dünya yurttaşlığı kavramıyla beraberce zikredilmiştir. Günümüze kadar gelen sürece bakıldığında evrensellik, dünya yurttaşlığı ve barış fikri arasında bir ilişki olduğu görülmektedir (Önal, 2010: 122). Dünya yurttaşlığı fikrine ilk olarak Sokrates’çi Kyrene okuluna mensup filozoflar da rastlandığını söyleyebiliriz. Bu okulun mensuplarından biri olan Aristippos, yaşadığı dönemde şehir şehir gezerek ülkeleri dolaşmıştır. Böyle bir yaşam tarzıyla hiçbir politik ya da sosyal düzene mensup olarak yaşamadığından dolaydır ki onda özgürlük duygusu güçlenerek dünya yurttaşlığı fikri gelişmiştir. Kyrene okuluna mensup filozoflar yurt sevgisi yerine dünya sevgisini koymuşlardır. Kyrene okuluna mensup olan Theodoros, “*Benim yurdum bütün dünya*” diyerek bu konudaki fikrini açıkça belirtmiştir (Şenel, 1995: 136).

Felsefede dünya yurttaşlığını savunan bir diğer grupta Stoalılardır. Stoalıların kurucusu olan Zenon, kendi kendisine yetebilen filozofların artık devlete ve dolayısıyla topluma ihtiyaç duymayacağını ifade etmiştir. Bu görüşleri dünya yurttaşlığı ve barış fikrinin gelişmesi için önemli bir aşama olarak görülmüştür (Şenel, 1995: 182).

Pek çok kaynak da Kant’ın ebedi barış fikrinin gelişiminde Stoa felsefesinden etkilendiği ileri sürülmektedir. Heimsoeth, Kant’ın hayatını anlatırken, Latin şairleri aracılığıyla onun düşünme ve hayat biçimine Stoacı bir anlam girdiğini ifade etmiştir (Heimsoeth 2012: 15). Stoalılardan etkilenmiş olmasından dolaydır ki Kant, dünya yurttaşlığı fikrinin benimsenmesi için güçlü bir bireysellik algısının ve özgürlük anlayışının gerekli olduğunu savunmuştur (Önal, 2010: 123).

Kant’a gelinceye kadar çeşitli düşünürler “Avrupa Birliği” ya da “Devletler Federasyonu” na ışık olabilecek çeşitli görüşler belirtmişlerdir. Ebedi Barışın oluşmasını isteyen düşünürlerin ilk etapta vurguladıklarının Hıristiyan Hükümdarlar arasındaki çatışma ve anlaşmazlıkların

giderilmesine yönelik olarak Avrupa' da sürekli bir barışı sağlamak isteği olduğu görülmektedir. Ayrıca bu düşüncenin oluşmasının nedenleri arasında Hıristiyanlar açısından kutsal sayılan bölgeleri Müslümanların elinden geri almak ve Avrupa'ya doğru seferler düzenleyen Türkleri durdurmak da yer almaktadır (Gönlübol, 2000: 502-503). Mesela; 1306 yılında Fransız bir avukat olan Pierre Dubois, 1306 yılında Kudüs' Müslümanların elinden kurtarmak için Avrupalı Hıristiyan lkelere Hıristiyan Cumhuriyetler Konfederasyonları şeklinde bir araya gelinmesini ve bu konfederasyonun başında da Fransa'nın olmasını önermiştir (Palabıyık ve Yıldız, 2007: 4). Bu federasyonda ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü için Uluslar Meclisi kurulmasını belirtmiştir. Bu Uluslar Meclisinin de çözüm bulamadığı durumlarda ise dokuz yargıçtan oluşan bir divanın fikrine başvurulmasını önererek bunlarında son karar mercii olmadığını Papa'ya müracaatın da gerekli olduğunu belirtmiştir. Düşüncelerine bakıldığında Dubois'in asıl amacının Haçlı Savaşlarını desteklemek olduğu görülmekle birlikte uluslararası bir mahkemenin kurulmasını ilk öneren kişi olması açısından önemli görülmektedir (Gönlübol, 2000: 503). Dobois ile aynı zamanda yaşayan Dante, *İlahi Komedi (Divina Comedia)* ve *Monarşi zerine (De Monarchia)* adlı yapıtlarında hem dünya kardeşliğini hem de Avrupa'da kültür birliği fikrini işlemiştir (Canbolat, 1998: 71). İtalyan Padovaalı Marsilia *Barışın Savunucusu (Defonson Racis)* eserinde Kral yanlısı ve Papa karşıtı bir düşünceyi savunmuş ve Avrupa Devletlerinin de içinde bulunduğu büyük bir dünya devletini önermiştir (akmak, 2007: 13).

Avrupa'nın bütünleşmesi düşüncesinde Osmanlı Devleti'nin önemli rol oynadığı görülmektedir. Hıristiyan Avrupa devletleri İstanbul'un fethedilmesini kabul etmek de zorlanarak Osmanlı Devleti tarafından Avrupa'ya yapılan seferlere karşı birlikte hareket etme düşüncesi içerisine girmişlerdir. Bu düşünce 17. yy. a kadar devam etmiştir. Bu yüzyıldan itibaren Avrupa'nın coğrafi keşifler ve buluşlar sonucunda güçlenmesi sonucunda Osmanlı Devleti'nin tehdidine karşın birlik fikri ikinci plana atılmıştır (Alganer ve etin, 2007: 290).

Uluslar arası barış tasarıları arasında 1638 yılında Duc De Sully'nin *Grand Dessein (Büyük Özlem)* adlı yapıtı yer almaktadır. Fransız kralı IV. Henri'nin yakın arkadaşı ve Maliye Bakanlarından olan Sully barış tasarısında, Avrupa'da yer alan devletlerin on beş devlet arasında paylaştırılarak bir devletin başka bir devletin gücünden korkmamasının sağlanmasını ve devletlerarasında işbirliği yaparak barışı korumaya çalışmaları gerektiğini belirtmiştir. Sully, Avrupa'da mezheplerin güvence altına alınmasını ve Hıristiyan olmayanların Avrupa'dan kovulmasını önermiştir. Bu fikrinden dolayı da tepki çekmiştir (Gönlübol, 2000: 804).

Avrupa'da yaşanan Otuz yıl ve Seksen yıl savaşlarının ardından 1648 yılında imzalanan Münster ve Osnabrück Antlaşmalarının bir bütünü olan Westpahlia Barışı Avrupa tarihi açısından oldukça önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu barışla birlikte Avrupa'da yaşanan din savaşları sona ermiş ve Avrupa haritası yeniden çizilmiştir. Westpahlia Barışı bugünkü uluslar arası ilişkiler teorisinin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır (Uysal, 2006: 29-30). Westpahlia'ya göre devletler iç işlerinde bağımsız olacak dış ilişkilerinin sürdürülmesinde ise bir hukuk sistemi geliştireceklerdir. Bu barış savaşlar arasında düzenlenen ilk konferans olması açısından önemlidir. Bununla birlikte Avrupa'da barışın oluşabileceğine dair inancın artmasına da yol açmıştır (Dedeoğlu, 2003: 27-28).

Önemli barış tasarılarından biri de Emeric Cruce'ye (1590-1648) ait olan *Le nouveau Cynee (Yeni Cynee)* adlı yapıtı olmuştur. Bu eser Avrupa'da derebeyliklerin yıkılarak bunların yerine bağımsız devletlerin kurulmaya başlanmasından sonra kaleme alınan ilk eser olması açısından da önem arz etmektedir. Cruce ortaya koymuş olduğu önerisinde tarafsız bir kent de bütün hükümdarların elçilerinden oluşan sürekli bir meclisin kurulmasını ve ortaya çıkan anlaşmazlıkların bu meclis tarafından çözüme kavuşturulması fikrini ortaya koymuştur. Bu meclise sadece Hıristiyan hükümdarların değil, dünya üzerindeki bütün devletlerin hükümdarlarının temsilci gönderebileceklerini ifade etmiştir. Cruce ortaya koymuş olduğu düşüncesinde bu meclise gönderilen elçilerin sınıflandırılmasına ve

protokoldeki konumlarına önem vermiştir. Cruce yapmış olduğu planlama da ilk sıraya Papa'yı, ikinci sıraya Osmanlı Padişahını, üçüncü sıraya Kutsal Roma İmparatorunu ve dördüncü sıraya ise Fransız Kralını yerleştirmiştir. Ayrıca bu mecliste temsil edilecekler arasında İran, Çin, Mongol, Hint ve Afrika hükümdarlarına da yer vermiştir (Gönlübol, 2000: 503-504).

İngiliz William Penn, *Avrupa'nın Şimdi ki ve Gelecek de ki Barışı Üzerine Deneme* adlı eserinde İngiltere ve Fransa arasındaki savaşı bitirmek için Rusların ve Türklerin de içinde olacağı bir Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Pasaportu fikrini ortaya atmıştır. Penn'in tasarısı savaşları önleme amacı gütmektedir (Gönlübol: 2000: 504). Bununla birlikte İngiltere'de Penn, Fransa'da rahip Saint Pierre, İtalya'da Vico, Portekiz'de Pombal barış getirebilecek "birlik" fikrini savunmuşlardır (Raynaud ve Rials, 2003: 130). Abbe de Saint Pierre' in 1712 yılında *Avrupa'da Barışı Sürekli Kılma Konusunda Muhtıra* adlı eseri bu zamana kadar yayınlanan barış tasarıları içerisinde ayrıntılar içermesi açısından diğerlerinden ayrılmaktadır. Abbe de Saint Pierre tasarısında dünyadaki tüm devletleri içine alabilecek bir birliğin kurulmasını olanaklı görmediğinden dolayı tasarısını Avrupa devletleriyle sınırlandırmıştır. Bu kurulacak olan örgütün amacı ise Hıristiyan ve Müslümanlar arasındaki sınır genişletmelerine engel olmak ve gerekmediği müddetçe birliğin savaştan uzak olmasını sağlamaya çalışmaktır (Gönlübol, 2000: 505).

Fransız filozof Pierre Bayle, 1700'de "*Ben bir dünya yurttaşım; ne imparatorun ne de Fransız kralının, aksine hakikatin emrindeyim*" diye yazmıştır. Friedrich Schiller ise 18. yy. sonlarında "*ben hiçbir prensin emrinde bulunmayan bir dünya yurttaşı olarak yazıyorum. Küçük yaşta anayurdumu kaybedip yerine büyük bir dünyayı geçirdim*" demiştir (Hof, 2004: 83).

Aydınlanma düşünürlerinin ortak meselesi insandır. Bu dönemin düşünürleri insanı aklını kullanmaya yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Aydınlanmanın etkisiyle birlikte her türlü gizem, mucize, keramet vb. doğaüstü kabul edilen durumlara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmışlardır. İnsanı eylemlerinde aydınlatmaya çalışmışlardır. İnsan hakları bu dönemde

C. Wolft, Emerich de Vattel ve G. F. De Martens'in yaptığı çalışmalar sonucunda tartışılan bir konu olmuştur. Aydınlanmacıların düşünceleriyle savunulan barış eksenli projelerin federal düşünceyi savundukları görülmektedir. Ticaretin gelişmesiyle birlikte artık insanlar buldukları ülkelerden başka ülkelere seyahat ederek farklı bölgelerdeki insanların adet, gelenek, görenek, inanç vb. gibi konularda bilgi sahibi olmuşlardır. Aydınlanma filozofları ulusların özerkliğine karşı bir özlem duymamışlardır. Fougere de Montbron ister Fransa'da ister Çin'de yaşasın insanının insanlığına vurgu yapmıştır. Valpole, Corracioli, Prusyalı Friedrich evrenin birliğinin bölgesel çeşitlilikten üstünlüğünü savunmuşlardır (Raynaud ve Rials, 2003: 130-131).

Rousseau'nun uluslar arası ilişkilerle ilgili görüşleri 1648 yılında Westphalia Barışı sonucunda Avrupa'da meydana gelen güç mücadeleleri üzerinedir. Rousseau, Avrupa'da ortaya çıkan güç mücadelelerine ilişkin görüşlerini *Abbe de Saint Pierre' in Sonsuz Barış Projesinin Özeti* (1761) ve *Sonsuz Barış Üzerine Yargı* (1782) adlı eserlerinde ele almıştır. Bu iki eserin yayın tarihleri arasında 21 yıl bulunmaktadır. *Sonsuz Barış Projesinin Özet*' inde Rousseau, Avrupa Federasyonu yoluyla barışın nasıl gerçekleşebileceğine dair düşüncelerinden dolayı Saint Pierre' ye övgüler sunmaktadır. Aradan geçen 21 yılın ardından yayınlanmış olan *Sonsuz Barış Üzerine Yargı* da ise bu federasyonun gerçekleşmesinin bir hayal olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Yani düşünür birinde övgüler dizdiği düşünceyi diğerinde hayalî olarak değerlendirmiştir. Rousseau iki yazısında da Avrupa'da devletlerarasında sürmekte olan savaşın nasıl sonlandırılabilmesine dair düşüncelerini sunmasına rağmen mevcut olan devletlerarasında bir barışın gerçekleşebileceğine dair umutsuzluğunu da belirtmiştir (Yalvaç, 2007: 123-124). Rousseau'ya göre, konfederasyon sadece küçük devletlerin büyük devletlere karşı korunmasından ibaret değildir. Bu konfederasyon sayesinde bütün devletler hem özgürlük ve bağımsızlıklarını koruyabilecek hem de ortak çıkarları doğrultusunda beraber hareket edebileceklerdir. Rousseau'nun bakış açısından ele alındığında düşünürün devletlerin ne yapacaklarının öngörülemez olduğunu

ileri sürdüğü görülmektedir. Çünkü düşünüre göre devleti yöneten güçler kendi çıkarlarını halkın çıkarlarından üstün görmekteirler. Her devlet ise kendi çıkarını koruma çabası içinde olacağından dolayı da savaşların meydana gelmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakış açısından ele alındığında Rousseau'nun görüşlerinin devlet davranışlarının rasyonel çıkarlar tarafından belirlendiğini savunan realizmden farklılık gösterdiği görülmektedir (Yalvaç, 2007: 147). Rousseau vatanseverliğin önemini vurgulamıştır. Düşünüre göre vatanseverlik uluslar arası savaş durumunun sonuçlarına ilişkin olarak en iyi korumayı sağlaması açısından önemlidir. Çünkü bu durumda birey kendini topluma bağladığında hiç kimseye bağlanmamıştır. Bundan dolayı da hem yitirdiklerini hem de elindekileri korumak için daha fazla güçle donanmıştır. Rousseau, modern dönemin siyasal kurumlarının ve ulus devletin yapısının şekillenmesinde özgürlükleri yüceltmesi, yurttaşlık övgüsü ve halk iradesinin bireysel hakların üstünde tutulması konularındaki düşüncelerinden dolayı etkili olmuştur (Raynaud ve Rials, 2003: 724). Rousseau'nun toplum sözleşmesi anlayışında siyasal açıdan herkes eşittir. Dolayısıyla herkes aynı yasalara ve sorumluluklara tabi olmaktadır. Bununla birlikte düşünür ekonomik açıdan bireylerin eşitliğinden bahsedilemeyeceğini ifade etmiştir. Bireyler arasında ekonomik yönden var olan bu ekonomik eşitsizliğin siyasal eşitliğe müdahale etmediği müddetçe kabul edilebilir olduğunu belirtmiştir (Tannenbaum ve Schultz, 2007: 295).

Düşünür özgürlüğün ve bireysel eşitliğin gerçekleşebilmesi için devletlerin küçük olmasını savunmuştur. Toplumsal bağların zayıflamaması için devletlerin sınırlarının küçük olması gerektiğini belirtmiştir. Bu küçük devlet anlayışıyla kendi kendine yeter bir devlet modeli planlamıştır. Fakat bu modelin gerçekleşmesi bünyesinde birçok zorlukları barındırmaktadır. Düşünür savaşın nedenleri olarak toplumsal eşitsizliğin zorunlu kıldığı devletlerarası ilişki olarak görmektedir (Yalvaç, 2007: 153). Dolayısıyla barış anlayışında da eşitsizliğin kaynağı olarak görülen devlet bulunmaktadır. Rousseau'nun karamsarlığı burada da karşımıza çıkmaktadır. Düşünüre göre, devletler var olduğu sürece ortaya çıkan

eşitsizliklerden dolayı savaş hali de devam edecektir. Kant, Rousseau'nun devletlerarası ilişkiler konusunda ortaya koyduğu karamsar düşüncelere karşın devletlerin bulunduğu bir sistemde nasıl yaşanabileceğine dair bir çözüm ortaya koymaya çalışmıştır. Rousseau'da olduğu gibi Kant' da da, siyasal toplumun var olma nedeni sadece mülkiyetin, insanların güvenliğinin ve çıkarların korunması olarak açıklanamaz. Siyasal toplum aynı zamanda insanların ahlaki hayatlarını ilerletmesinin de bir yolu durumundadır. Rousseau toplumu insanın düşüşünün nedeni olarak görmektedir. Kant da ise ahlaki ilerlemenin bir şartı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Kant uluslar arası barış sağlanamadığından dolayı bu ahlaki ilerlemenin tam olarak gerçekleştirilme imkânının bulunmadığını belirtmiştir. Bu nedenden dolayı da Kant uluslararası barışı koşulsuz bir buyruk ve bu barışın elde edilmesini de ahlaki bir gereklilik olarak görmektedir. Kant Rousseau'nun düşüncesinde de olduğu gibi devletin kurulmasının bütün sorunların çözümüne neden olmadığını devletlerin varlığının uluslar arasında savaşların ortaya çıkmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Kant için uluslar arası barışın gerçekleşebilmesi ahlaki yaşamın gerçekleştirdiği bir bütünün ön koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır (Yalvaç, 2007: 142).

5 Nisan 1795'de, Basel'de, devrimci Fransa Cumhuriyeti ile monarşiyle yönetilen Prusya Devleti arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır. Aynı yıl, Kant bu sözleşmenin ona verdiği umutla ünlü eseri *Ebedi Barış*'ı yayınlamıştır. Kant'ı dünya düzeyinde bir barış durumunun koşulları hakkında düşünmeye sevk eden Basel Barış Antlaşmasıdır (Ökten, 2012: 420). Filozof, Saint Pierre'in Utrecht (Hollanda) barışından esinlenmesi gibi Basel Barış antlaşmasından esinlenmiştir. Filozofun barış tasarısı genel çizgisi itibariyle kendinden önce yayınlanmış olan Saint Pierre ve Penn'in tasarılarına benzemektedir (Gönlübol, 2000: 505).

Bu antlaşma imzalandığı dönem açısından, sadece iki devlet arasında yapılan bir sözleşmeyi ifade etmenin yanı sıra, aynı zamanda dünya kamuoyuna bir örnekte teşkil etmiştir. Bu sözleşmeyle birlikte dünya, eski büyük monarşilerden birinin devrimci bir cumhuriyeti tanıdığına, daha da

önemlisi onun özgürlük ve eşitlik gibi ilkelerini hukuksal düzlemde kabul ettiğine tanıklık etmiştir. Kant da söz konusu kamuoyunun bir üyesi olmasından dolayıdır ki, onun gözünde Basel Antlaşması, evrensel barışın tarihsel koşullarının gerçeklik kazanmaya başladığının göstergesidir. Nitekim dünya barışının koşullarını sıralayan *Ebedi Barış*, işte bu temel düşünceden hareketle, Devrim'in özgürlük, eşitlik ve bağımsızlık gibi ilkelerini uluslararası ilişkilerin de zeminine yerleştirmeye, bu ilkelerde somutlaşan insan haklarını gelecekteki her politika tarafından kabul edilen temeller haline getirmeye çalışmıştır.

3.2. Ebedi Barış Fikrini Temellendirme Gerekçeleri

Ebedi Barış'ın yazılma nedenleri arasında 5 Nisan 1795'de Prusya ile Fransa arasında imzalanan Basel antlaşmasının imzalanması yer almaktadır. İmzalanan bu antlaşma sembolik açıdan oldukça önemlidir. Çünkü imzalanan bu antlaşmayla birlikte ilk kez devrimin gerçekleştiği Fransa'nın hukuksal yapısı ve toprak bütünlüğü monarşiyle yönetilen bir devlet tarafından tanınmıştır. Dolaylı olarak bu durum Fransız Devleti'nin hukukunu onaylamak anlamına da gelmektedir. Bu antlaşmayla birlikte Aydınlanma çağında var olan ve Monarşiyle yönetilen bir devlet, Devrimin gerçekleştiği Fransa ile antlaşma aramıştır (Gerhardt, 2010: 207). *Ebedi Barış* adlı eserin yazılmasına sebep olan bir diğer durum ise bu kavram üzerine 1713 yılından itibaren devam eden tartışmalar gösterilebilir. Kant bu meseleyi ele alarak Leibniz, Voltaire, Büyük Friedrich ve Rousseau'nun saflarına katılarak siyaset ve hukuk teorisine dair görüşlerini aydınlığa kavuşturmuştur (Kuehn, 2011: 390).

Böyle bir antlaşmanın gerçekleşmesi Kant da tüm devletlerin hukuk aracılığıyla aralarında kalıcı bir barışı sağlayabilecekleri ve sağlanan bu barışı yine hukuk aracılığıyla koruyabileceklerine dair bir umut ışığı uyandırmıştır. Hâlbuki imzalanan bu antlaşma sadece taraflar arasında meydana gelen savaşı sonlandırmak için oluşturulmuştur. Ayrıca imzalanan antlaşma dünya üzerinde oluşması mümkün bir barış durumundan da söz etmemektedir (Çörekçioğlu, 2010: 2). Kant, bu eserinde sadece genel

olarak büyük Fransız Devrimi ve yeni bir dünya düzeni üzerine değil, aynı zamanda beyliklere ayrılmış Almanya'nın bu parçalanmışlığının nasıl aşılacağı üzerine de düşünmektedir (Göçmen, 2008: 182).

Filozof yazdığı eserin başına iş açabileceğini öngörerek metnin başına fikirlerinin sadece bir akademisyenin görüşleri olduğunu ve bunun da devleti tehlikeye düşürecek bir yönünün bulunmadığını belirterek üzerine çekebileceği tepkileri de önlemeye çalışmıştır. Kant'ın siyasi yazıları, aydınlanma çağının genel anlayışı doğrultusunda dini fikirlerin yerine akılcı olanların nasıl geçirilebileceği ve dini fikirleri yeniden yorumlayarak insanların ihtiyaçlarına cevap vermesini sağlamanın zorunluluğunu göstermesi açısından da oldukça önemlidir. Metinde ebedi barışa yönelik olarak klasik hukukun yerine insanların dünya yurttaşı olarak hakları belirlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla eşitlikçi bir anlayış söz konusudur. Bu fikir ele alınırken yazılan metin; iki kısım, iki ek ve uzun bir son ek şeklinde yazılmıştır. Birinci kısımda, devletlerarasında gerçekleştirilecek ebedi barışla ilgili maddeler yer almıştır. İkinci kısımda, devletlerarasında gerçekleştirilebilecek ebedi barışla ilgili zorunlu maddeler ele alınarak açıklanmıştır. Birinci ekte Kant, ebedi barışın güvencesini ele almıştır. İkinci ekte ise barışın gizli bir maddesine yer vermiştir. Son ekte ise ahlak ve politika arasındaki ilişkiyi inceleyerek "*transendental kamusal hak kavramı*" ile bağlantısını incelemiştir (Kuehn, 2011: 391-392).

Filozof, ebedi barışın güvencesi olarak birinci ekte Takdiri İlahi (providence) yi göstermektedir. Kant, kralların filozof olmasını beklememekle birlikte kamusal barışı mümkün kılan şartlar da filozofların maksimlerini dikkate almaları gerektiğini belirtmektedir. Filozofların kamusal alanda konuşmalarına izin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kamusal açıklık olmadan ebedi barışa doğru ilerlemenin imkânsız olduğunu ifade etmiştir. Kant, kendisini bir Prusyalı değil de bir dünya vatandaşı olarak görmüştür. Ortaya koyduğu kozmopolitlikle ilgili görüşleri ise hala tartışılmaktadır. Filozofun kozmopolitlikle ilgili görüşlerini kimileri "Avrupa merkezci bir yanılğı" diyerek reddetmekte, kimileri ise (örneğin

Rawls,) “insanlığın hayatta kalma sorununa” bir yanıt olarak görüp övmektedir (Kuehn, 2011: 391-392).

Filozof barışın gerçekleşebilmesi için yapılan antlaşmalarda gizli maddelerin bulunmaması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü içinde gizli maddeler barındıran antlaşmalar yapılacak yeni bir savaşın gerekçesi olmaktadır ve yapılan antlaşma adeta yeni bir savaşa hazırlık yapmak için ilan edilen bir ateşkes antlaşması durumuna dönüşebilmektedir. Bu nedenle barış antlaşması olarak değerlendirilmesi mümkün görülmemektedir. Kant, devletlerin bir başka devlet tarafından miras, hediye, kalıtım vb. yollarla bir başka devlete dâhil olmasının da kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Avrupa’da ki devletlerin bu tarz birleşmelerden dolayı birçok sıkıntılar yaşadığını ve bunun keyfilige yol açarak o devletin bünyesinde yaşayan insanlara eşya muamelesi yapmak anlamına geldiğini belirtmiştir (Kant, 2010a: 279-280). Devleti oluşturan insan toplulukları yaşadıkları devlete ve o devletin değerlerine sahiplenme duygusuyla bağlanma ihtiyacı duymaktadır. Yaşadığı devletin bir bireyi olarak kendisine değer verilmediğini düşünen insanlarsa devlete ve onun değerlerine yeterince sahip çıkmayabilirler. Bu durum ise zaman içerisinde karışıklıkların çıkmasına ya da devletin diğer devletler nezdinde itibar kaybetmesine yol açabilir ki bu durum o devletin zayıf görünmesine ve diğer devletler tarafından müdahale edilmesine yani yeni bir savaşın ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

Filozof daimi orduların ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmiştir (Kant, 2010a: 280). Daimi orduların bulunması devletlerarasında bir yarışa dönüşmüş bulunmaktadır. Günümüzde de devletler savunma sanayine yaptıkları yatırımı her yıl biraz daha arttırmaktadırlar. Bu anlayış da personel, teçhizat vb. ihtiyaçların sürekli arttırılmasını beraberinde getirmektedir. Artık devletler sahip oldukları teknolojik donanımlarla güçlerini arttırmakta bununla övünmekte ve bilimin ilerlemesiyle birlikte savunma sanayi alanında yeni buluşlar yapılarak orduların hizmetine verilmektedir. Hâlbuki Kant’ın belirttiği gibi daimi orduların sayısı azaltılarak zaman içerisinde ortadan kaldırılrsa bu alana yapılan yatırımlar ve

giderler de düşmüş olacak ve devletlerarasında yaşanan bu yarışın da önüne geçilecektir.

Kant *Ebedi Barış* adlı eserinde savaşların kötülüğüne değinerek orduların, devletlerarasında yapılan ittifakların ve paranın gücünün savaşların ortaya çıkmasında etken olduğunu belirtmiştir. Bu üç güç içerisinde ise paranın gücünün daha etkili olduğunu ve bu gücün etki derecesini kestirmenin zor olduğunu belirtmiştir (Kant, 2010a: 281). Bu savaşların yol açtığı olumsuz durumları da gözler önüne sermeye çalışmıştır. Barış ortamının oluşması için gerekli olan unsurları sayarak bu unsurların hukuk aracılığıyla garanti altına alınması gerektiğini vurgulamıştır. Hukuki temeli olmayan unsurların her an yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğinin bilincinde olan filozof, hukuki ve akli unsurların devreye girmesi için gerekli olan adımların atılmasını savunmuştur. Bu açılardan bakıldığında Kant'ın Birleşmiş Milletler düşüncesinin oluşmasına katkıda bulunduğu ifade edilebilir (Önal, 2010: 128).

Devletlerin borçlanmaması gerektiğini ifade eden filozof borçlanan devletlerin zengin birikiminin devletleri savaş ilan etme noktasında güçlü kıldığını belirterek bunun yanlışlığını ifade etmiştir. Bu durumun diğer devletleri aralarında ittifak yaparak kendilerini güçlendirme isteğine yönlendirdiğini belirtmiştir (Kant, 2010a: 282). Hakikaten de zaman içerisinde yaşanan kutuplaşmaların ileride en ufak bir kıvılcımla savaşların patlak verme ihtimaline yol açtığı (Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi) görülmektedir. Filozofun bu konudaki görüşlerinin isabetliliği daha sonra yaşanan olaylarla kanıtlanmıştır.

Her bir devlet bağımsızdır. Bağımsız olmalarının gereği olarak da iç işlerinde serbesttir. Başka bir devletin bu devletin iç işlerine karışmaya hakkı bulunmamaktadır. Filozof sadece anarşiye varan durumlarda bir devletin başka bir devletin iç işlerine karışabileceğini belirtmiştir (Kant, 2010a: 282). Kant için burada önemli olan iç karışıklıkların çözülerek devlet içerisinde ki istenmeyen durumların, kargaşaların ortadan kalkmasıdır. Ama durumun anarşi boyutuna gelmediği durumlarda yine karışmanın doğru

olmadığı düşüncesindedir. Yani bir devlet içerisinde zaman zaman anlaşmazlıklar yaşanabilir. Her devlet içerisinde yaşayan halkın devletin uyguladığı politikaları eleştirme hakkı da bulunmaktadır. Bu durumda devlet kendi içinde ki sorunlara çözüm bulmaya çalışır dışarıdan bir müdahalenin olması gerekmemektedir.

Kant devletlerin savaş durumunda bile olsa daha sonra ki süreçleri düşünerek güven zedeleyici davranışlar da bulunmamasını gerektiğini belirtmiştir (Kant, 2010a: 283). Yani savaş durumunda bile olsa mümkün olduğu ölçüde ahlaklı davranılmalıdır. Çünkü savaşın sonucunun ne olacağı henüz belli değildir. Bu yapılan davranışlar savaş sonucunda yapılacak antlaşmaya da uyulup uyulmayacağına da adeta bir göstergesi durumunda olacaktır.

Yukarıda sayılanlar filozof açısından barışa ulaşmak için uyulması gereken ön koşullardır. Bu maddelerin yasaklayıcı nitelikleri bulunmaktadır. Kant bu maddelerden bazılarının hemen uygulanması gereken maddeler olduğunu ifade etmektedir. Filozofa göre; bazı maddelerin uygulanması için ise biraz daha esnek davranılabilir (Kant, 2010a: 284).

Kant, ebedi barış için ön koşulları açıkladıktan sonra zorunlu olarak gördüğü üç şartı izah etmektedir. Filozof devletlerin yönetim şekillerini açıkladıktan sonra bu yönetim şekillerinden cumhuriyetçi anayasaya sahip olmanın önemini açıklamıştır. Devletin anayasasının cumhuriyetçi olması özgürlük, kanun koyucuya bağlılık ve eşitlik esasına dayanacağından dolayı önem arz etmektedir. Yine filozof devletler hukuku açısından barışın sağlanması ve korunması için her devletin hakkını koruyacak bir üst oluşum olarak federasyonu önermektedir. Filozofun anlayışında ki federasyon bir dünya devleti ya da ulus devlet değildir. Böyle bir oluşum tiranlık olurdu. Kant'ın önerdiği ise devletlerin güçlü-güçsüz ayrımı gözetmeksizin haklarının korunması anlayışına dayanan bir Birleşmiş Milletler tipi oluşumdur (Arıboğan, 1998: 108). Yine filozof dünya yurttaşlığı üzerinde durarak bir insanın gittiği başka bir ülkede düşmanlıkla karşılaşmayarak ticari ilişkiler geliştirmesinin sağlanmasının önemi üzerinde durmuştur. Kant, dünyanın yuvarlak olmasından dolayı insanların dağınık bir şekilde

yaşayamayacaklarını bundan dolayı da bir arada yaşamaya katlanmaları gerektiğini belirtmiştir (Kant, 2010a: 296-297). Günümüzde de ticari faaliyetlerin artmasıyla birlikte dünya yurttaşlığı düşüncesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Filozofun ebedi barış düşüncesinde ahlak ve hukuk üzerine inşa edilmiş bir anlayış söz konusudur. Kant açısından barışın gerçekleşmesi için eşitsizliklerin son bulması, savaş durumunun ortadan kaldırılması ve insanların özgür bir şekilde yaşamaları gereklidir. Kısacası filozofun düşüncesinde barış bir anda elde edilebilecek bir şey değildir. Ebedi barış idesi bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç içerisinde de federalizm anlayışı bulunmaktadır. Kant tıpkı insanlar da olduğu gibi devletlerin de başıboşluktan kurtulmaları gerektiği anlayışındadır. Devletlerin başıboşluktan kurtulması ve bir takım hukuki yaptırımları kabul etmesi gerekmektedir. Bu yaptırımlar bir devletin başka bir devlete uygulayacağı şekilde olursa savaşların son bularak barışa ulaşılmasından bahsetmenin mümkün olamayacağından dolayı uygulanacak yaptırımların devletler üstü bir birim olan federasyon tarafından uygulanması amaca ulaşılması açısından önem arz etmektedir. Bu federasyon anlayışında tek tek devletlerin bir araya gelmesiyle oluşan fakat bir devlet içinde kaybolmayan bir yaklaşım söz konusu olacaktır. Dolayısıyla karşılıklı haklar söz konusudur (Kant, 2010a: 292).

Filozof tek başına devletlerin savaşların önlenmesi noktasında başarılı olamayacağını farkındadır. Federasyon düşüncesiyle devletlerin bir üst çatı altında birleşmelerinin bu yolda atılacak en uygun adım olduğu görüşündedir. Böylece devletler kendileri dışında belirli normlara göre işleyen bir yapının parçası olarak kendilerini sorumlu hissedeceklerdir. Fakat bu sürecin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi içinde devletlerin yönetimlerinin cumhuriyetçi bir yapı da bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü cumhuriyetçi bir anayasanın kaynağı hukuka dayandığından ve kararların alınmasında yurttaşların oyları da etkili olduğundan dolayı alınacak kararların –özellikle savaş kararı gibi- dikkatli bir şekilde değerlendirilerek alınması gerekmektedir (Kant, 2010a: 288-289).

Devletlerin hukuk anlayışının bir neticesi olarak ortaya konan federasyon düşüncesi savaşların ortadan kalkmasına yol açmayacaktır. Fakat en azından savaşların belirli kurallar çerçevesinde işlemesine neden olacaktır. Bu durum bile kuralsızlıkların yaşandığı durumdan iyi görünmektedir. Kant'a göre hükümetlerin yayılma alanları genişlediği ölçüde yasalarının etkisi azalmaktadır ve bu durum baskıcılık ve anarşiye dönüşme gibi bir tehlikeyi de bünyesinde barındırmaktadır. Bu durumun önlenmesi de federasyon düşüncesinin gerçekleşmesi yoluyla sağlanabilir (Kant, 2010a: 304). Böylece bir devletin diğerlerinin potası içinde erimesine müsaade edilmemiş olacaktır. Filozofa göre; *“Devletin bir ağacın gölgesi gibi kendine özgü kökleri vardır. Onu aşı yaparmış gibi bir başka devlete katmak, manevi kişiliğinden mahrum bırakmak, onu bir eşya düzeyine indirmek olur.”* (Kant, 2010a: 280).

Savaşları tamamen önleyerek yakın zaman içerisinde ortadan kalkmasını sağlamak mümkün olmasa da filozof ticaretin gelişmesiyle birlikte barış ortamının oluşmasını sağlayacağı görüşündedir. Çünkü uluslar arası ticaretin gelişmesiyle birlikte devletler arasında sınırlar ortadan kalkacak ve dünya devletleri arasında ticari ilişkilerin yürütülmediği devletler kalmayacaktır. Uluslar arası ticaretin gelişmesiyle birlikte devletlerin birbirine daha bağımlı hale gelmesi durumu söz konusu olmaktadır. Ekonomik istikrarın önemli olduğu günümüzde filozofun bu yaklaşımının oldukça önemli olduğu görülmektedir. Fakat devletler arasında ticari ilişkiler oldukça artmasına, devletlerin özellikle enerji konusunda bir diğer devlete bağımlılık gibi durumlarının bulunmasına rağmen günümüzde savaşların hala etkisini sürdürdükleri –hatta bu konuların gizli savaş nedeni olarak ortaya çıktığı- görülmektedir. Hâlbuki filozofun düşüncesinde ekonomik ilişkilerin artması barış ortamının bulunmasını beraberinde getirecek ve savaş durumunun oluşmasını engelleyici bir etkide bulunacaktır.

Kant, uluslar arası ticaretin gelişmesinin barışı getireceğine inanmaktaydı. Ebedi barış anlayışını hukuk ve ahlak üzerine temellendirmektedir. Bu metinde barış hukuka bağlıdır, hukukta akla bağlı

konumdadır. Filozof açısından ebedi barışın gerçekleşmesi tıpkı insanların devlet çatısı altında toplandıkları gibi devletlerinde federasyon çatısı altında toplanmalarıyla uygulama imkânı bulabilir. Aklen ve ahlaken ebedi barış düşüncesi inkâr edilemediğinden dolayı Kant'a göre, bu düşüncenin sürekli genişleme yoluyla bir amaç olarak mümkün olduğunu kabul etmenin gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır (Karaosmanoğlu, 2012: 6-7).

Kant uluslararası ilişkiler düşüncesine önemli katkılar sağlamıştır. Filozof siyasal düzeni tek bir devlet çatısı altında bir araya getirmektense bir federasyon çatısı altında toplamayı planlamış ve uluslar arası ilişkilerde bile olsa ahlaki kuralların önemine değinmiştir. Devletlerin dış politikaya dair ilişkileriyle iç politika yapılarının bağlantılı olduğu anlayışını belirtmiştir. Bundan dolayıdır ki devletin yönetim biçimi, anayasası vb. durumlar üzerinde durmuştur. Uluslar arası etik konusunda ki düşüncelerinden dolayı oldukça anlamlı katkılarda bulunmuştur (Arıboğan, 1998: 108-109).

Daha önce de ifade edildiği gibi filozof ebedi barışın gerçekleşmesinin bir anda mümkün olamayacağına farkındadır. İnsanlık tarihi içerisinde bir sürecin sonucunda erişilebileceği düşüncesindedir. Belki de ebedi barış insanlık tarihindeki gelişmenin zirve noktasını oluşturmaktadır ve gerçekleşmesi de ahlaki gelişmenin bir neticesi olarak karşımıza çıkacaktır.

3.3. Ebedi Barış Fikrinin Gerçekleşme İmkânı (Günümüze Etkileri)

Bir Kızılderili atasözünde söylendiği gibi; Üç barış vardır: Birinci barış, en önemli barıştır. İnsan ruhundadır o. İnsan, kâinatla ve kâinatın bütün güçleri ile olan ilişkisini, beraberliğini fark ettiğinde, kâinatın merkezinde Büyük Ruh'un durduğunu ve bu merkezin her yerde olduğunu fark ettiğinde birinci barış sağlanmıştır. Bu gerçek barıştır, diğerleri ise bunun akisleridir. İkinci barış iki fert arasında olan barıştır. Üçüncü barış ise iki millet arasında yapılır. Fakat hepsinden önce, anlamalısınız ki 'gerçek barış' denilen birinci barış, insanın ruhunda ki barış yoksa ne fertler ne de milletler arasında barış olabilir (www.wikiquote.org, 2014).

Uluslar arası siyasal örgütlenmeye dair tarih içerisinde birçok düşünürün öne sürmüş oldukları düşüncelerinden daha önceki bölümlerde

bahsedilmişti. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısı ve bunun ardından patlak veren Birinci Dünya Savaşının ardından uluslar arası kuruluşların önemi ortaya çıkmıştır.

19. yüzyılın son yılları Almanya'nın birliğini sağladıktan sonra sömürge elde etme faaliyetlerinde bulunma isteğinde bulunmasıyla birlikte Avrupa Devletleri arasında rekabet iyice artmıştır. Bu rekabetin bir sonucu olarak Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Bu savaşın sonucunda Osmanlı Devleti, Avusturya–Macaristan İmparatorluğu gibi devletler parçalanırken, Avrupa'da ki güç dengeleri sarsılarak dünya üzerinde yeni bir güç olarak Amerika Birleşik Devletleri kendini göstermiştir (Arıboğan, 1998: 140). Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasına zemin olarak savaş öncesi yapılan ittifakların yapılması da gösterilebilir. Kant'ın da *Ebedi Barış*'da belirtmiş olduğu gibi yapılan ittifaklar savaş tehdidi olarak algılanabilmektedir. Her devlet de adeta safını belirleyerek ona göre hazırlıklara girişmektedir. Savaş öncesi yapılan bu ittifaklar kutuplaşmalara yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonucunda milyonlarca can kaybı yaşanmıştır. Ekonomik olarak da milyarlarca kaybın olduğu belirtilmektedir. Bu savaşın finansmanını sağlamak için savaşa katılan devletlerin çoğu kendi kaynaklarını kullanmak yerine savaşın sonucunda yenilen devletlerin maliyeti ödeyeceğini düşünerek dış borçlanmaya gitmiştir. Bu da dış borçlanmaların aşırı derecede artmasına yol açmıştır. Dış borçlanmanın ne kadar arttığıyla ilgili verilere bakılacak olursa 19. yüzyılın sonundaki toplam dış borcun savaşla birlikte altı buçuk kat yükselerek 260 milyar doları bulduğu belirtilmektedir (Arıboğan, 1998: 144). Kant, devletlerin dış borçlanmaya gitmemesi gerektiğini belirterek bu borçlanmaların yol açabileceği sıkıntılardan *Ebedi Barış* adlı eserinde bahsetmiştir (Kant, 2010a: 281). Bu borçlanmaların bir sonucu olarak yenen devletler yenilen devletlerden bunu tahsil etme yoluna gitmişlerdir. Savaştan zaten mağlup olarak ayrılan devletlerin üzerine bir de mali yükler binmiştir.

Birinci Dünya Savaşı birçok açıdan devletleri etkilemiştir. Bu tarzda yaşanan büyük çaplı savaşların ortaya çıkardığı sonuçlar göz önünde bulundurularak devletler barışa yönelme ihtiyacını belki de her

zamankinden fazla istemişlerdir. Barışın tesis edilerek kurumsallaşmasına dair çabalar savaş sonunda hız kazanmıştır. Zaten 19. yüzyıl boyunca yapılmış olan kongre ve konferanslarında vesilesiyle bir örgütlenme içerisine girilmiştir. Burada kısaca 19. yy. da yapılan kongre ve konferanslardan da bahsetmek gerekmektedir. 19. yy. öncesinde gerek filozofların gerek devlet içerisinde görevli bürokratların ortaya koymuş oldukları düşünceler sadece fikir bazında kalmış devleti yönetenler tarafından bu fikirlerden yararlanma yoluna gidilmemiştir. Fakat Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşlarından dolayı Avrupa'da ki devlet sisteminde görülen değişikliklerden ötürü devletler başlarına gelebilecek yeni sıkıntılara karşı önlem alma ihtiyacı duymuşlardır. Yapılan bu karşılıklı temaslar da ise başta protokol olmak üzere tören ve etiket gibi yöntem sorunlarıyla karşılaşmışlardır. Bu sorunların halledilememesinden dolayı mesela Vestfalya Kongresi planlanan tarihten on beş ay sonra toplanabilmiştir (Gönlübol, 2000: 506-507).

Yapılan bu kongre ve konferanslar da elde edilen tecrübe sonucunda 1919 yılında ilk evrensel örgütlenme modeli olarak Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin kurulmasına dair talep Wilson İlkeleri olarak bilinen Amerika Birleşik Devletleri başkanı Wilson'un 8 Ocak 1918'de yaptığı konuşmadan çıkarılmıştır. Savaştan her yönden zararlı çıkmış olan devletler barış ortamının tesis edilebilmesi için bu ilkeleri önemsemişlerdir. Dolayısıyla kurulan örgütün esas amacı dünyada barış ve güvenliğin tesis edilmesini sağlamaktır. Fakat Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın yenilgisinin ilan edildiği Versailles Antlaşması sırasında bu örgütün kurucu öğeleri olan Milletler Cemiyeti Misakı hazırlanmış ve savaştan yenilgiyle ayrılan Almanya, Avusturya, Macaristan, Osmanlı ve Bulgaristan Devletleriyle imzalanan antlaşmalara bu kurucu örgütün 26 maddelik metni de ilave edilmiştir (Gönlübol, 2000: 508-509). Dolayısıyla örgütün daha kuruluş safhasında savaştan yenik olarak ayrılan devletlere diğer devletlerin (yani galip devletlerin) bir baskı unsuru gibi algılanabilecek bir özelliği bulunmaktadır. Milletler Cemiyeti savaşın olumsuzluklarının görülmesi üzerine kurulan ve ilk yıllarında başarılı olan bir kuruluş olmasına rağmen

ilerleyen yıllar da işlevini kaybederek güçlü olanları koruyan güçsüz olanların ise isteklerini görmezden gelen bir yapı haline gelmiştir (Arıboğan, 1998: 145).

Milletler Cemiyeti her ne kadar belirli bir zamandan sonra işlevini yitirse de bünyesinde barındırdığı kurallar ve kuruluş amaçları açısından Kant'ın izlerini taşımaktadır. Her şeyden önce uluslar arası hukuk ve insanların birbirlerine karşı hakları bulunduğu gibi devletlerinde birbirlerine karşı haklara sahip olduğu düşüncesi ve savaşın olumsuzluklarının görülerek barış ortamının tesis edilmesi noktasından hareket edilerek bir federasyon kurma düşüncesi önemlidir. Kant'ın da *Ebedi Barış* adlı eserinde belirtmiş olduğu üzere Milletler Cemiyeti'nin de esas amacı barışı gerçekleştirmeye çalışmaktır.

Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte ilk kez dünya tarihinde uluslar arası sorunların görüşülebileceği bir örgüt oluşturulmuştur. Bu Misak'la birlikte Milletler Cemiyeti'nin sorunların çözümünde yeterince aktif olamasa da dünya sorunlarının dile getirilmesine ve tartışılmasına sebep olduğu görülmektedir (Gönlübol, 2000: 509-510).

Milletler Cemiyeti'nin işlevini yitirmesi ve İkinci Dünya Savaşının başlaması yeni bir örgüt kurmanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Savaştan sonra bu yeni örgütün kurulması için gerekli ilk adımları ABD ve İngiltere atmıştır. 14 Ağustos 1941 tarihinde Atlantik Bildirisi'ni yayınlamışlardır. Bundan bir yıl sonra 1 Ocak 1942 tarihinde Birleşmiş Milletler Bildirisi yayınlanmış ve dünya barışını korumak için kurulduğu ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler Örgütü devletlerarası bir kuruluştur. Kurulan bu örgütün yasamaya dair bir yetkisi bulunmamaktadır. Sadece Güvenlik Konseyi bir takım zorlayıcı kararlar alabilmektedir. Kurulan bu örgütün amacı; uluslararası barışı ve güvenliği korumak, bu alanda dostça ilişkilerin sürdürülmesini sağlamak, uluslar arası ilişkilerde devletler arasında işbirliği çalışmalarını yürütmek ve devletlerin dış politikalarını uyumlaştıran bir merkez olmaktır (Gönlübol, 2000: 511-514).

Kant'ın ileri sürmüş olduğu ebedi barış fikrinin bir yansıması olarak Avrupa Birliği de gösterilebilir. Aynı yüzyıl içerisinde iki dünya savaşı

yaşamış ve büyük kayıplar vermiş olan Avrupa Devletleri öncelikle ekonomik olarak bir araya gelmişlerdir. Daha sonrasında atılan adımların faydalı sonuçlar vermesiyle birlikte işbirliği çalışmaları genişletilerek Avrupa Birliği kurulmuştur. Ekonomik olarak aralarında sıkı bağların kurulmuş olması bu devletlerin tekrar bir savaş ortamına sürüklenmesini önleyerek barışın sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması, ortak para birimleri olan Euro'ya geçilmesi ve birliğe üye ülkelerin vatandaşlarının diğer üye ülkeler arasında her hangi bir sınırlama olmaksızın dolaşabilme imkânının oluşturulması birliğin gerçekleştirmiş olduğu önemli başarılardandır. Fakat birliğin bir anayasa oluşturma çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlık birliğin geleceğine dair olumsuz düşüncelerin oluşmasına da yol açmıştır. Bu türden aksaklıkların yaşanmasına rağmen Avrupa Birliği bütünleşme projesi dünya üzerinde başarıyla uygulanmaya çalışılan uluslar arası bir işbirliği projesi olarak görülmektedir (Mor, 2010: 533).

Birleşmiş Milletler günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Kurulan bu örgütün yanı sıra NATO, Varşova Paktı vb. birçok örgüt bulunmaktadır (Arı, 2004: 155). Her ne kadar kurulan bu örgütlerin amaçları arasında barışı korumak bulunsada günümüzde savaşlar hala devam etmektedir. Günümüz dünyası savaş teknolojilerinin gelişmesi, nükleer silah yapımı, kullanımı ya da tehdidinin bulunması, dünyanın artan nüfusu ve sanayinin gelişmesiyle birlikte artık savaşların cephesinin genişlemesi ve yapılan savaşların bir ülkenin en can alıcı noktalarını etkisiz hale getirerek birçok insanı mağdur etmesi söz konusudur. Bununla birlikte yapılan savaşlarda maliyetlerde daha fazla artmaktadır. Günümüzde yapılan savaşların belirli bir mekânı, zamanı bulunmadığından dolayı devletlerin (özellikle büyük devletler) aralarında savaşa başvurmayı önlediği görülmektedir. Bunun yanı sıra artan ekonomik faaliyetler, devletleri birbirine bağımlı hale getirmiştir. Artan hammadde ihtiyacını karşılamak yeni pazarlar bulmak ve başka ülkelerde de faaliyetler gösteren çok uluslu şirketlerin varlığının artması da devletler açısından yadsınamayacak bir gerçektir. Üçüncü dünya ülkelerin dış yardım almaya duydukları ihtiyaç (ekonomik açıdan kalkınmak, askeri güvenliklerini

sağlamak vb.) onların gün geçtikçe dışa bağımlılıklarının artmasına da yol açmaktadır (Arı, 2004: 162).

Dünya üzerinde ki devletlerin bu faaliyetlerinden dolayı artık diplomatik dil önem kazanarak ekonomi bazen yaptırım aracı olarak da kullanılır hale gelmiştir (İran örneğinde olduğu gibi). Bazen de devletler elde etmek istedikleri amaç için farklı sebepler göstererek de bazı ülkeleri işgal eder hale gelmişlerdir (Irak ve Afganistan örneğinde olduğu gibi). Daha önce kullanılmayan bazı terimler (terör gibi) savaş nedeni olarak öne sürülebilmektedir (11 Eylül'de olduğu gibi). Dolayısıyla günümüz dünyası (21. yüzyıl) birçok yeni gelişmenin ve değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Artık silahlara sadece devletler sahip olmamakta özellikle kitle imha silahları gibi silahlar insanlar tarafından da kolaylıkla ele geçirilebilmektedir (Arı, 2004: 163-164).

Küreselleşen dünyamızda dünya çapında barış ortamının oluşmasından ziyade barış ve güvenlik ortamının ciddi tehdit altında olduğu görülmektedir. Uluslar arasında mevcut olan ekonominin adil olmadığı, kitle imha silahlarının varlığı ve her geçen gün tehdit unsuru olma özelliğinin artması, küresel çapta yaşanan göçler, terör olaylarının yaygınlaşması dünya barışı üzerinde tehdit oluşturan unsurların sadece bir kısmıdır (Mor, 2010: 534).

Böylesine gelişmelerin yaşandığı bir dünyada Kant'ın gerçekleşmesini tasarladığı ebedi barış düşüncesini uygulamaya çalışmak her zamankinden daha da zor görülmektedir. Devletlerarasında kurulan örgütlerin de (Birleşmiş Milletler gibi) etkilerinin ve yaptırımlarının oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Kurulan örgütlerin hukuki yapısının daha da sağlamlaştırılarak sadece güçlü devletlerin etkin olduğu onların olmaz dediği bir konuda karar çıkarmanın mümkün olmadığı yapısından sıyrılması gerekmektedir. Kant'ın ileri sürmüş olduğu düşüncesinde güçlü devletlerin egemenliği anlayışı bulunmamaktadır. Bu anlayışın günümüz kuruluşlarına da aktarılması gerekmektedir. Aksi takdirde bu örgütler güçlü devletlerin denetimi ve isteğiyle hareket eden görünümünden sıyrılamazlar. Etkileri de gün geçtikçe azalacağından dolayı zaman içerisinde varlıklarının son

bulması tehdidiyle karşı karşıya kalabilirler. Günümüz devletlerinin ve insanların ihtiyaç duyduğu şey adilane tavrın her devlete gösterilmesidir. Güçlü devletler ve onların halkları zaten haklarını savunmaktadırlar. Ama öte yandan güçsüz ve mazlum durumda olan devletlerin ve bunların halklarının da sesinin duyulmasına ihtiyacımız vardır. Bunun yolu da adalet uğruna çıkarlardan vazgeçmekten geçmektedir. Adaletin hüküm sürmediği bir kurumun meşruiyeti de tartışmalıdır. Kant'ın öne sürmüş olduğu fikirlerin uygulamalarının günümüz devletleri için zor ama imkânsız olmadığı görülmektedir. Ticari ilişkiler noktasında filozofun ileriye çok iyi bir şekilde okuduğu ve doğru tespitlerde bulunduğu görülmektedir. Fakat ticari ilişkilerin gelişmesi de beraberinde pazar elde etmede rekabeti, hammadde ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Bütün bunlar ise, bünyesinde yeni bir savaşın ortaya çıkması ihtimalini barındırmaktadır.

3.4. Ebedi Barış Fikrine Yapılan İtirazlar

Kant içinde yaşamış olduğu dönemden hareketle görüşlerini ifade etmek amacıyla *Ebedi Barış* adlı metni yayınlamıştır. Bu metnin etkisi sadece yazıldığı zamanla sınırlı kalmayarak günümüze değin gelen tartışmalara yol açmıştır. Bu bölümde Ebedi Barış fikrine yönelik eleştiriler üzerinde durulacaktır.

Filozofun görüşlerine yapılan itirazların birçok yönü bulunmaktadır. Bilindiği üzere Kant'ın eserini yazdığı zamandan bu yana dünya üzerinde siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel, teknolojik vb. değişimler yaşanmıştır. Filozofun düşünceleri yaşadığı dönem bağlamında ele alınırsa yapılan eleştirilerin daha tutarlı olacağını düşünmekteyim. Aksi takdirde yapılan eleştiriler eserin amacında yer almamasına karşın başka yönlere çekilmesine neden olacaktır.

Kant getirmiş olduğu orijinal fikirler ve bu fikirlerin bir uzantısı olarak ortaya çıkan gerilimlerden dolayı kendisinden sonraki nesillere tartışılması açısından geniş bir konu alanı bırakmıştır (Çörekçioğlu, 2010: 2). Filozof devletin görevinin devlet içerisinde yaşayanların dışsal özgürlüğünü güvence altına almak olduğunu ifade ederek, dışsal özgürlükle birlikte

adalet anlayışını oluşturmaya çalışan bir sözleşme devleti geliştirmiştir. Kant'ın kurmuş olduğu sistem içerisinde ben anlayışından bize, bizden de tüm insanlığa geçmenin imkânı oluşturulmuştur (Çörekçioğlu, 2010: 7).

Filozof devletlerin sonu gelmez savaşlar nedeniyle eninde sonunda kozmopolitan bir anayasa üzerinde uzlaşacaklarını ifade etmiştir. Aşırı ölçüde büyüyen devletlerin özgürlükler için büyük tehlike oluşturduğunu düşünen filozof böyle bir durumda da kozmopolitan bir cumhuriyetin değil halkların hukuku olan bir federasyonun kurulması gerektiğini savunmuştur. Barış ortamının savaşta harcananları telafi edebilecek kadar uzun sürmediğini belirten filozof bu durumda devletlerin borçlanması, halkın üzerindeki vergi yükünün artırılması vb. durumlarla kapatılmaya çalışılacağını belirtmiştir. Avrupa güç dengesi adı verilen sistemin evrensel barışı sağlama noktasında başarılı olamayacağını belirten filozof, barış için en uygun yolun bütün devletlerin benimseyeceği federasyon çatısı altında birleşmeden geçtiğini ifade etmiştir (Kant, 2010b: 54-55).

Doğan Göçmen, bugün dünyanın yaşamış olduğu örgütleniş biçiminin sorununu ulusal egemenlik anlayışına bağlamaktadır. Bu anlayışa göre devletler egemenlikleri altındaki toprak parçasından geriye kalanları bir kara parçası olarak tanımlamakta ve parça-bütün anlayışı dünyaya hâkim durumda bulunmaktadır. Göçmen bu parça-bütün anlayışının bir an önce değişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kant'ın bu ulus-devlet anlayışını geliştirmeye çalıştığını belirtmiştir. Göçmen, ulus-devletlerin kurulduklarından sonra korumacılık, dışlamacılık ve saldırganlık gibi ilkeleri benimsediklerini ve bununda hem kendi halklarına hem de diğer halkalara zarar verdiğini belirtmiştir (Göçmen, 2008: 5). Bu anlayışın uluslar arası ilişkilere de yansımalarını ifade etmiştir. Kant dünyanın şekli gereği halkların ortak dış sınırlara hapsediklerini bu nedenle de beraber yaşamak için ilişkilerini düzenlemeye ihtiyaçları bulunduğunu belirtmektedir. Aksi takdirde savaşların bitmesi mümkün değildir. Dünyanın sınırları bir dış etken olarak toplumları sözleşmeye iten bir etkidir fakat bir de iç etkenler söz konusudur. Bu Kant'ın *Dünya Yurttaşlığı Üzerine Genel Bir Tarih Düşüncesinde* ifadesini bulan toplumcu olmayan toplumculuk

anlayışıdır. Bu ilke uyarınca insanların hem birbirlerine karşıt bir durumda olup hem de bir arada yaşamaya çalışmalarını örnek göstermektedir. Bu durumun devletler içinde söz konusu olacağı ve bir federasyonun kurulması anlayışının oluşacağını ifade etmiştir (Kant, 2014).

Gerhardt, Kant'ın politika değil bir politika teorisi geliştirdiğini açıklamaktadır. Gerhardt, filozofun bu teoriyi ortaya koyarken barış düşüncesini iddiasız bir şekilde metnin ana teması olarak ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Bu metinde barış düşüncesinin teoriden pratiğe geçebilmesinin yolunu açmaya çalıştığını belirtmiştir. Bu düşüncelerine dayanak olarak da barış konusunda eskiden beri var olan bir teori geleneğinin bulunduğunu açıklamıştır. Antik Yunan'dan günümüze değin klasik politika teorilerinde barış düşüncesi hâkim durumda bulunmaktadır. Gerhardt'a göre, mevcut olan bu teoriler sınırlı bir mekân ve insan toplulukları için barışı mümkün kılma gayreti göstermektedir. Kant'ın yaptığı ise bu sınırları ortadan kaldırarak dünya çapında bir barış getirmektir. Devlet kurmak adeta bir barış antlaşması yapmak demektir. Burada kastedilen barış ise elbette ki devlet içerisinde iç barışın gerçekleştirilmesidir (Gerhardt, 2010: 217-218). İç barışı gerçekleştiren devletler bunu uluslar arası barış (dış barış) içinde kullanma gayreti içinde olmalıdır.

Kant'ın ortaya koymuş olduğu barış düşüncesinde cumhuriyetçi yönetim ve uluslararası bir federasyon fikri temeldedir. Bu federasyon düşüncesinin de tabiat hali olan savaşı tamamen ortadan kaldırmak için değil de bir düzene koymak açısından var olması gerektiğini belirtmiştir (Kant, 2010a: 289-292). Filozofun düşüncesine göre devletlerin çeşitliliği savaşların önlenmesi noktasında tamamen önleyici noktada olamasa da en azından kuracakları düzenden dolayı barış içinde bir antlaşmaya götürebilme ihtimali bulunmaktadır (Karaosmanoğlu, 2012: 6).

Filozof ebedi barış idealini ahlak ve hukuk üzerine bina etmektedir. Aklen ve ahlaken ebedi barış düşüncesi inkâr edilemeyeceğine göre bu düşüncenin gerçekleşme imkânının bulunduğunu savunmaktadır. Yani; Ebedi Barış bir amaçtır. Bu amaca gidilirken özgür, akılcı ve barış

durumunun hâkim olacağı bir dünya düzenine göre doğru bir gidiş söz konusu olacaktır (Karaosmanoğlu, 2012: 6).

Kant'ın ebedi barış düşüncesini eleştirenler bulunmaktadır. Bu eleştirilerin bir kısmı Frankfurt Okulu'ndan gelmiştir. Habermas'a göre, Kant'ın ortaya koymuş olduğu bu düşünceleri baskıcı bir anlayışın oluşmasına yol açmaktadır.

İnsan hakları politikası, ahlaki bir nitelik kazanmak için bir tür kolluk eylemi kılığına bürünerek savaflara yol açar; bu ahlakileşme, düşmanı insanlığını yitirmiş bir suçlu olarak damgalar ve böylece benzer tavırların hızla gelişmesine neden olur (Habermas, 2012: 403).

Savaşın tamamen ortadan kaldırılabilceğini düşünmenin ütöpk olduğunu belirtmiştir (Habermas, 2012: 408). Habermas bu düşüncelerini Carl Schmitt'e göndermeler yaparak da desteklemeye çalışmıştır. Schmitt, en korkunç savaşların barış adına gerçekleştirildiğine vurgu yapmıştır. İnsanlık adına yapılan savaşlar da insanlık kavramının ideolojik bir araç olarak kullanıldığını belirtmiştir. Bu şekilde gerçekleştirilen savaşların barış, adalet, ilerleme gibi kavramlarında kötüye kullanılması anlamına gelebileceğini açıklamıştır (Schmitt, 1996: 36-52). Ahlaki ayırimlarda (iyi-kötü, adil olan-adil olmayan vb.) savaşların sınırlılıklarını ortadan kaldırarak savaşları tırmandırabilmektedir (Yıldırım, 2006: 518). Habermas, Kant'ın insan hakları düşüncesinin hukuk öğretisinden çıkarılabileceğini belirterek dolayısıyla insan haklarının ahlaki bir içeriği olduğunu açıklamıştır. İnsan haklarının ahlaki haklarla bağlantılı olduğunu düşünmenin ise bu hakların kendilerine özgü doğaları gereği bir hata olduğunu belirterek, insan haklarının uluslar arası hukukta zayıf bir geçerliliğe sahip olduğunu ve kurumsallaşmayı beklediğini düşünmektedir (Habermas, 2012: 406). Politikanın ahlaklaştırılmasının uluslar arası alanda zararlı olabileceğini belirtmektedir. Bu zarardan kastettiğinin ise devletlerin kendi tasarruflarıyla yasaları yanlış değerlendirebilmesi ve bunun ahlakileştirilerek 'iyi' ve 'kötü' gibi ölçütlere göre değerlendirilip zamanla yasal veya yasal olmayan hale bürünebilme ihtimali bulunmasını göstermiştir. Bu ahlaki

meşrulaştırma anlayışının uluslar arası örgütler yoluyla yapılmaya başlanmasının hukuksal bir prosedürü yerine getirmek amacından uzaklaştığında tehlikeli olabileceğini ifade etmiştir (Habermas, 2012: 414).

Hannah Arent, Kant'ın savaşla ilgili düşüncelerine değinerek savaşı yüceltme eğiliminde olduğunu belirtmiştir.

*Savaş “evrensel bir monarşinin cansızlığı kadar kötü değildir.”
Ulusların sayıca çokluğu, yarattığı çatışmalarla birlikte, ilerlemenin aracıdır... Ve savaş, barışa yönelik olarak bile bir ilerleme getirir. Savaş öylesine kötüdür ki, ne kadar kötüleşirse insanların daha mantıklı hareket etmeleri ve sonunda kendilerini barışa götürecek olan uluslar arası anlaşmalar için çalışmaları o kadar yakın olacaktır (Arent, 2012: 354-355).*

Yine Arent'e göre, ticaret ve cumhuriyetçi federasyon bir ilerleme aracı olarak Kant tarafından gösterilmektedir ama savaş da aynı zamanda bir ilerleme aracıdır. Arent, Kant düşüncesinde ilerlemenin sürekli olduğunu dolayısıyla sonu bulunmadığını dile getirmektedir. Buna göre tarihin sonu yoktur ve ebedi barış sadece bir umut olarak kalacaktır ve gerçekleşme ihtimali bu ilerlemeci anlayış nedeniyle mümkün görünmemektedir (Arent, 2012: 357-359). Bu açıdan bakıldığında Kant, ebedi barışa giden yolları kapatmış görünmektedir. Fakat bu yollar sanki kapalı değilmiş gibi de davranarak bunun ahlaki bir yükümlülük olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla bu düşünce idealar dünyasına ait görülmektedir. Kant, ticari ilişkilerin artması, federasyon anlayışının yerleşmesi gibi durumlarla barış haline geçileceğini varsaymaktadır. Fakat bütün bunlar gerçekleşse de tabiat halinin ötesine geçilmesi sağlanamayacaktır. Savaş hali tümüyle ortadan kalkamayacağı için savaş durumunu barış için kullanmak gerekmektedir (Karaosmanoğlu, 2012: 14).

Slavoj Zizek, Kant'ı ebedi barışa ulaşılmasının imkânsızlığını bildiği halde bu yönde çaba gösterilmesi ve bunu ahlaki yükümlülük olarak ifade etmesinden dolayı eleştirmektedir.

Kantçı yasanın tıpkı öğrencilerine olanaksız ödevler vererek onlara işkence eden ve bu arada başarısızlıklarından gizli bir haz duyan bir öğretmen gibi, öznenin içine düştüğü çıkmazdan, sonu gelmez buyrukları karşılayamamasından sadistçe bir haz duyan bir süper ego ajanı olduğunu, herkes bilmekte değil midir? (Zizek, 2012: 181-182).

Hegel'e göre, tarihin amacı ve nihayetinde de sonu insanın özgürleşmesindedir (Hegel, 2006: 25). Dünya üzerindeki ulusların özgürlük anlayışlarının onlar üzerinde önemli bir ayrıma neden olduğunu belirtmiştir. Devletler içerisinde belli bir devletin dünya tininin gelişimine etkisi olduğunu ifade ederek dünyaya egemen olduğunu açıklamıştır. Görevini yerine getiren devletin adeta tarih sahnesinden silindiğini ve aklın yeni bir ilkeye geçerek tarihsel önemi olan yeni bir ulusu ortaya çıkardığını ifade etmiştir (Hegel, 2003: 64-77). Hegel, devleti açıklarken farklı kavramlar kullanmıştır. Fakat açıklamak istediği daha çok devletin felsefi tanımıdır. Devleti kişinin özgürlüklerinin gerçekleştiği alan olarak görmektedir. Kişi kendi tikelliğini devletin evrenselliğine dönüştürmektedir. Hegel, devleti bir amaç değil araç olarak gördüğünden dolayı liberal devlet kuramını eleştirmiştir. Devlet, sözleşmecî kuramcılarının yaptıkları gibi kişilerin iradelerinin sonucuna indirgenmemelidir. Kişinin devlete dair yapması gereken yükümlülükleri ancak devleti bir amaç ve ahlaki bir kurum olarak görebildiğinde anlamlı olduğunu belirtmiştir. Hegel, temsili yönetim anlayışından ziyade monarşi yönetimini benimsemiştir (Yalvaç, 2009: 18). Devletler sisteminde devletlerin üstünlüğü ilkesini benimseyen Hegel, Kant'ın öngördüğü federasyon sistemini eleştirmiştir. Böyle bir federasyonun her bir devletin çıkarını esas almaktan ziyade güçlü olan devletlerin iradesine boyun eğeceğini belirtmiştir. Devletler üstü bir oluşumun ahlaki yaşamı gerçekleştiremeyeceğini, bölünmüş sadakatlerin devlet açısından tehlike oluşturacağını, bireysel özgürlükler ile siyasal bütünün uzlaşamayacağı ifade etmiştir (Hegel, 2003: 368). Evrensel bir devletin savaşı önleyebilme gücünü elinde bulundursa bile bireylerin özgürlüklerini sağlayabilmesi mümkün görünmemektedir çünkü kendisi özgür bir durumda bulunmamaktadır (Yalvaç, 2009: 27).

Kant, ebedi barış düşüncesinin gerçekleşmesinin hemen mümkün olmadığını farkındadır. Fakat ahlak anlayışının bir sonucu olarak ahlaken ve aklen var olan bir durumun pratikte uygulanma ihtimalinin de olması gerektiği akıl yürütmesinden yola çıkarak böyle bir yaklaşımı geliştirmiştir. Filozofun ortaya koymuş olduğu ilerleme anlayışının barış getireceği düşüncesinin gerçekleşmesi uzak bir olasılık olarak görülmektedir. İnsan topluluklarında ahlaki bir ilerlemenin olduğuna dair bir anlayışın ispatlanması nasıl gerçekleştirilecektir? Ayrıca ahlaki ilerlemenin ölçütü nedir veya nelerdir? Bu soruların cevabı net olarak ortaya koyulmuş değildir. Filozof düşüncelerini ortaya koymuştur. Onun görüşlerine paralel olarak devletler bir takım adımlar da (Birleşmiş Milletlerin kurulması gibi) atmışlardır. İlerleyen zaman ne gösterir bilinmez ise de saldırganlık insan psikolojisinin bir ürünü olduğuna göre bunun yansıması olan savaşlarında bu davranışın bir yansıması olarak devam edeceği görülmektedir.

SONUÇ

Bir politika filozofu olarak pek fazla anılmayan Kant'ın politikaya dair yazmış olduğu bir metni tezimizde incelemiş bulunmaktayız. Kant yaşadığı dönemde ne kadar ilgi gördüyse günümüzde de görmeye devam etmektedir. Aydınlanma anlayışının hâkim olduğu bir dönemde yaşamış olan filozof görüşlerini bu aydınlanma anlayışıyla bağlantılı olarak ifade etmiştir. Aklın ve akli kullanmanın ön planda olduğu dönemde Kant “aklını kullanma cesaretini göster!” diyerek bireylere çağrıda bulunmuştur. Filozof Fransız Devriminin yaşanmasıyla birlikte hem cumhuriyetçi yönetimlerin artmasına dair umutlanmış hem de bu devrimin oldukça kanlı olmasından dolayı da devlet başkanına isyanı doğru bulmamıştır.

Kant'ın özellikle insan haklarına dair ortaya koymuş olduğu düşünceleri oldukça önemlidir. Bireylerin devlet karşısında eşit olduklarını savunarak soy üstünlüğü anlayışının karşısında durmuştur. Adalet, filozof açısından önemli bir kavram olarak yerini almıştır. Bireylerin birbirlerine karşı eşit olabilmeleri için devlet çatısı altında toplandıklarını belirten filozof, bu anlayışını uluslar arası ilişkilere de uygulamaya çalışmıştır. Uluslar arası ilişkiler de tıpkı insanların devlet çatısı altında toplanması gibi devletlerinde kendilerinden üst bir yapı içerisinde toplanması gerektiğini ifade etmiştir. Kant, bu yapının federasyon olduğunu belirtmiştir. Böyle bir federasyona katılmanın devletler için bir baskı unsuru olmadığını dile getiren filozof, devletlerin bu federasyona katılımı konusunda gönüllü olmalarını savunmuştur. Aksi takdirde bunun bir zorbalık olacağını ifade etmiştir. Gönüllülük bulunmadığında ebedi barışın oluşmasına katkıda bulunmaktan ziyade daha çok sıkıntıların ortaya çıkmasına yol açma ihtimali bulunmaktadır. Bunun için Kant, devletlerin kendi içerisinde güçlü olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu güçten anlaşılması gereken ise devlet içerisinde yaşayanların yönetimde temsil edilmesidir. Devlet içerisinde yasama, yürütme ve yargı organlarının etkin bir şekilde çalışması esastır. Bu sistemin sağlıklı bir şekilde yürüebilmesi için ise cumhuriyetçi yönetim gerekmektedir. Bu sayede alınan kararlar halkın isteyeceği tarzda olmak zorundadır. Çünkü halka hesap verme gibi bir yükümlülük söz konusudur.

Bu nedenden dolayı filozof savaş kararının cumhuriyetçi yönetimler de kolay bir şekilde alınamayacağını savunmuştur. Cumhuriyetle yönetilen devletler halkın savaş konusunda ki tavrını bilirse savaşa direk başvurmaktan ziyade başka yollarla çözüm arayışı içerisine girebileceklerdir. Bu sayede cumhuriyetçi yönetimlerin çoğalması savaşların azalmasına katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla Ebedi Barışın gerçekleşmesi yolunda cumhuriyetçi yönetimlerin artması önem kazanmaktadır. Bu sayede cumhuriyetçi yönetimler federasyon çatısı altında da toplanabileceklerdir. Çünkü sorunların çözüme ulaşabilmesi için başvurulabilecek bir merciinin bulunması ihtiyacı doğacaktır.

Günümüzde kurulmuş olan Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin çoğu cumhuriyetçi ilkeleri benimsemiştir. Mevcut durumları göz önünde bulundurulduğunda aralarındaki anlaşmazlıkları savaşa başvurmadan çözdükleri görülmektedir. Bu topluluğa üye olmak Kant'ın da olmasını istediği gibi gönüllülük esasına dayanmaktadır. Avrupa kıtasında yer almasına karşın üye olmak istemeyen devletler (İsviçre gibi) de bulunmaktadır. Bu birlik, Kant'ın *Ebedi Barış* adlı metninde öngördüğü gibi üye devletler arasında serbest dolaşımı benimsemiştir. Üye ülkeleri kapsayan insan, eşya, sermaye vb. durumların dolaşımına izin veren ortak bir pazar görünümünde bulunmaktadır. Bu uygulama da Kant'ın kozmopolitan düşüncesine uygundur. Bazı durumlar da uluslar arası yönetim organları devletler adına kararlarda alabilmektedir. Son yıllarda birliğe üye olan bazı devletlerin yaşamış olduğu ekonomik sıkıntılar karşısında bu devletlere yardım edilmesi üye devletler arasında sıkıntıların yaşanmasına yol açsa da bu durumlar aşılmış görünmektedir. Giderek örgüt yapısını daha etkin hale getirmek için çalışmalar yürütülmektedir. Bir kıtada uygulanan bu birlik şu an için başarılı görünse de dünya çapında bir örgüt olan Birleşmiş Milletler için aynı şeyi söylemek pek mümkün görünmemektedir. Çünkü BM yapısı itibariyle dünya üzerindeki birçok devleti bünyesinde barındırmaktadır. Bu devletler içerisinde cumhuriyetçi ilkeleri benimseyenler olduğu gibi monarşiyle yönetilen birçok devlet de bulunmaktadır. Bütün devletlerin eşit hakka sahip olmamalarından dolayı

karar alma mekanizmaları etkin bir şekilde işlev gösterememektedir. Veto hakkı bulunan devletler, kararların çıkması noktasında siyasi çıkarlarına göre tavır alabilmektedir. Bu durum ise, örgütün sağlıklı bir şekilde yürümesinin önünde büyük engeller oluşturmaktadır. Hâlbuki Kant'ın belirttiği gibi topraklarının büyüklüğü küçüklüğü ya da gücü değil devlet olmalarından dolayı eşit derecede temsil hakkı elde edilebilse belki de daha başarılı sonuçlar alınmasına sebep olunacaktır. Başarılı işleyen bir kuruluşunda daha farklı alanlarda önemli hizmetler vermesinin yolunun açılacağına şüphe yoktur. Bu örgütlerin insani yardım adına sosyal ve kültürel hizmetleri bulunmaktadır fakat bu yeterli görülmemektedir. Kant'ın görüşlerine dönülecek olursa filozof, ebedi barışı bir süreç olarak görmektedir. Buna dayanak olarak da öne sürdüğü argümanlarından biri doğadır. Filozof doğanın rastlantısal olmayan bir mekanik anlayışa sahip olduğunu belirtmektedir. Doğada mevcut olan bu durum, insanlar arasındaki karşıtıklara bir uyum yaratma amacı gütmektedir. Bunu akıl yoluyla çıkaramayacağımızı ve deney yoluyla da ispatlayamayacağımızı ifade eden Kant, aklın bize buyurduğu ahlaksal erek olan amaçla doğanın ilişkisi her ne kadar deneyüstü bir durum olsa da pratik de doğanın bu mekanizmayı ebedi barışın gerçekleşmesi yönünde kullanacağını ifade etmiştir.

Ebedi barış fikri bazı filozoflarca ütöpik olarak görülse de Kant'ın bu durumun hemen gerçekleşemeyeceğinin bilincinde olması önem arz etmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için bir takım maddeler sıralamıştır. Bu da filozofun konu üzerinde durarak kendi görüşlerinin temellendirmesini yaptığını göstermektedir. Ebedi barışın gerçekleşebilmesinin bir süreç içerisinde mümkün olabileceğini belirten filozof, bu süreç içerisinde ahlak ve tarihe vurgu yapmıştır. Ahlaki ve tarihsel ilerlemeyle birlikte Ebedi Barışın gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Fakat bu ilerlemenin ölçütü nedir? Bu konuda net veriler ortaya koymamıştır. Şüphesiz ki insanoglu bir ilerleme içerisindeyiz. Özellikle içerisinde yaşamış olduğumuz yüzyıl teknolojik anlamda önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Fakat teknolojide yaşanan gelişmeler insanların ahlaki gelişimini etkiler mi? sorusunun cevabı da net bir şekilde ortaya konamamaktadır. Çünkü sosyal

durumların ispatı oldukça güçlükler içermektedir. Kant'ın olmasını öngördüğünü biz ancak temenni edebiliriz. Muhakkak ki savaşlar devletlerin istemediği bir durumdur. Fakat günümüzde savaş sanayisi oldukça önemlidir. Bu sektörün gelişimi savaşlara ve savaş olabileceğine dair ihtimallere dayanmaktadır. Filozofun da belirttiği gibi “her an patlak verebilecek bir hal” olan savaşa dair devletler hazırlıklı olmak istemektedirler. Yani doğal durum, barış hali değildir. Kant, yaşanan bu savaşların ardından hatta savaşlar devam ederken bile insanların barışı istediklerini ve barışa ulaşmaya çalışacaklarını düşünmektedir. Bu dünyada her şey zıddıyla mevcut olduğuna göre savaşında bir zıddı olacaktır ve bu barıştır. Ama bu zıtlıklar bir gün tamamen ortadan kalkabilir mi? bunun cevabını vermek çok zor görünmektedir. İnsan tabiatı ve dünya üzerinde savaşın yaşanmadığı bir zaman diliminin de bulmadığı göz önünde bulundurulursa ebedi barışa ulaşılabilme ihtimalinin ne denli zorluklar içerdiği görülecektir.

Kant, insan zihninde mevcut olanın gerçekleşme olasılığı bulunduğunu belirtmiştir. Teoride mevcut olanın pratikte de gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Ebedi barışın gerçekleşmesi için gerekli olduğunu düşündüğü maddelere bakıldığında bu maddelerde ütöpik unsurlara rastlanılmamaktadır. Gerçekleştirilmesi için devletler arasında oldukça sıkı bir işbirliğinin olması gerekmektedir. Bir devlet diğer bir devlete karşı güven içerisinde bulunmalıdır. Bunun gerçekleşebilmesi için uygun yasaların ortaya konulması gerekmektedir. Federasyon bu yasaların ortaya konması ve uygulanması noktasında devreye girmelidir. Federasyon içerisinde ortaya konan yasalar bütün devletlerin benimseyeceği ve uygulayacağı kurallardan oluşmalıdır. Ortaya konulan ve uygulanan kurallar sayesinde keyfi ya da kasti yaklaşımların son bulması söz konusu olacaktır. Devletler, devlet olma noktasında birbirlerinin haklarına daha saygılı yaklaşacaklardır. Bu da savaşların ortaya çıkmasının engellenmesini beraberinde getirecektir.

Kozmopolitan bir anlayışı benimseyen Kant, dünya üzerinde farklı ülkelerde yaşayan bireylerin başka bir ülkeye gittiğinde o ülke tarafından misafir olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Filozof burada her ne kadar farklı yerler de yaşasak da ortak paydamızın dünya olduğunu belirterek evrensel misafirlik anlayışını benimsemiştir. Ebedi barış düşüncesinin gerçekleşebilmesi için bu anlayışın yerleşmesi gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü misafirlik hakkı aynı zamanda doğal hukuka dayanan bir haktır. Bu sayede farklı bölgelerde yaşayan insanlar birbirleriyle iletişime geçerek dünya vatandaşlığının ortaya çıkmasına katkıda bulunabileceklerdir.

Ticarete büyük önem vermiş olan filozof, bu sayede ebedi barışın gerçekleşmesine katkısı olacağını belirtmiştir. Ticaret sayesinde devletler birbirleriyle alış-veriş noktasında bağ kuracaklardır. Günümüz dünyasına bakıldığında devletler arası ilişkiler de ticaretin tek başına yeterli olmadığı görülmektedir. Dünya ticaretinde en etkin ülkelere olan ABD aynı zamanda birçok ülkeyle de sorunlar yaşamak da hatta zaman zaman savaş ilanına gitmektedir. Hâlbuki Kant'ın gözüyle bakıldığında bu devletin ticari ilişkilerinin zarar görmemesi uğruna savaşı düşünmemesi gerekirdi. Fakat ticaretin gelişimi hammadde ihtiyacını arttırdığından ve başka ülkelerin gelişmemesi, gelişen ülkelerin ürettiği mallarını buralara satarak karlarını arttırmak manasına geldiğinden hem savaş ilan edip hem de bu ülkelerle ticari anlamda ilişkiler sürdürülebilmektedir. Zaten ihtiyaç içerisinde bulunan devletlerin ise böyle bir durumda itiraz hakları dahi bulunmamaktadır. Çıkarıcılık üzerine yürüyen ticari ilişkilerin savaşların önlenmesine katkıda bulunmayacağı görülmektedir. Öyleyse uluslar arası ilişkilerde yasaların hâkim olması ve ahlaki ilkelerin esas alınması gerekmektedir. Kant'ın hukuk öğretisini ahlak anlayışı üzerine temellendirmesinden dolayı yasaların gerçekleştirilmesi aynı zamanda ahlaki olanı ortaya koyarak uygulamaya geçmek anlamına gelmektedir.

Filozofun öne sürmüş olduğu düşüncelerinin gerçekleşen yönleri bulunmakla birlikte günümüz şartları içerisinde ele alındığında ebedi barış düşüncesine ulaşmanın zorlukları olduğu görülmektedir. Nasıl ki bireysel

çıklarlar belli ölçüler de yasalarla denetim altına alınıyorsa devletlerin çıkarları da ancak belirli bir yöne kadar denetim altına alınabilecektir. Üstelik devletlerin bu duruma razı olması gerekmektedir. Zaten çok güçlü durumda olan devletler ise bu durumu kabullenmek istememektedirler. Örneğin, dünya ve dolayısıyla insanlığın geleceği için oldukça önemli olan Kyoto Sözleşmesini gelişmiş ülkelerden bir kısmı (ABD gibi) imzalamamaktadır. Böyle bir durumda her hangi bir yaptırım da bu ülkeye uygulanmamaktadır. Sonuçta kaybeden dünyamız ve insanlık olacaktır. Bu konuda nasıl ki devletler çıkarlarını ön plan da tuttuğu için hem kendileri hem de insanlık için adım atmak istemiyorlarsa aynı durum ebedi barış içinde söz konusudur. Ne zaman ki çıkarıcı ilişkilerden vazgeçilir ve uluslar arasında Kant'ın da belirttiği gibi karşılıklı anlaşmalara dayalı federasyon anlayışı tam manasıyla gerçekleştirilip uygulanabilirse işte o zaman barış ümidi doğacaktır. Fakat şu ana kadar tarih bize böyle bir durumun gerçekleşmediğini göstermektedir. Dünya üzerinde teknolojik gelişmeler arttıkça, hammadde ve pazar arayışı da devam edecektir. İlerleyen yıllarda yaşanması muhtemel iklim değişiklikleri, temiz su kaynaklarında azalma vb. durumlar belki de barışı değil, yeni savaşları beraberinde getirecektir. Günümüz şartları itibariyle ebedi barışın gerçekleşmesini bekleyemeyiz. Ancak olması yönünde iyi dilekler de bulunabiliriz. Tıpkı Kant'ın yaptığı gibi.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. ve Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, çev. Nihat Ünler ve Elif Öztarhan Karadoğan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (2004). *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ağaoğulları, M. A. (ed.). (2011). *Batıda Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ağcan, M. A. (2012). “Immanuel Kant ve Uluslararası: Egemen Devlet, Kozmopolitan Siyaset ve Evrensellik/Farklılık”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, C. 8, S. 32, ss.1-41.
- Aktan C. C. (1999). *Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Alganer, Y. ve Çetin, M. Ö. (2007). “Avrupa’da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri”, *Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.23, S.2, ss. 285-309.
- Arendt, H. (2012). “Kant’ın Siyaset Felsefesi Üzerine Notlar”, *Cogito Dergisi*, S.41-42, ss. 340-380.
- Arı, T. (2004). *Uluslar arası İlişkiler*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arıboğan, D. Ü. (1998). *Kabileden Küreselleşmeye Uluslar arası İlişkiler Düşüncesi*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Armaoğlu, F. (2010). *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Arslan, A. (1999). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Vadi Yay.
- Aşkın, Z. (2008). “Kant ve Heidegger’de Özgürlük Sorunu”, *Kaygı Dergisi*, S.11, ss. 53-67.
- Baum, M. (2012). “Kant ve Saf Aklın Eleştirisi”, *Cogito Dergisi*, S.41-42, , ss. 31-54.
- Bauman, Z. (2003). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, çev. Kemal Atakay. İstanbul: Metis Yayınları.
- Beriş, E. (2006). “Teoride ve Pratikte Demokrasi: Tarihsel ve Siyasal Gelişim”, *Feodaliteden Küreselleşmeye*, (ed.). Tefik Erdem, Ankara: Lotus Yayınevi.

- Bıçak, A. (2004), *Tarih Düşüncesi III. Tarih Felsefesinin Oluşumu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bıçak, A. (2005). *Tarih Düşüncesi IV. Tarih Metafizikleri*. İstanbul: Dergah Yay.
- Bodin, J. (2011). “Devlet Üstüne Altı Kitaptan Seçme Parçalar”, *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi Seçme Yazılar*, der. M. Tunçay, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Canbolat, İ. S. (1998). *Ulus-üstü Sistem ve Avrupa Birliği*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Cassirer, E. (1996). *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, çev. Doğan Özlem. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Cassirer, E. (1984). *Devlet Efsanesi*, çev. Necla Arat. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağıl, O. M. (1947). “Filozof Immanuel Kant’ın Sisteminde Ahlak ve Hukukun Felsefi Esasları”, *İ.Ü.H.F.M.*, C. XIII., S.3, ss. 1106-1133. <http://journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/viewFile/1023005681/1023005212>, (Erişim: 21.04.2014).
- Çakmak, E. E. (2012). “Kant: Filozof Kral”, *Cogito Dergisi*, S.41-42, ss. 8-27.
- Çakmak, H. (2007). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*. Ankara: Platin Yayınları.
- Cevizci, A. (2002). *Aydınlanma Felsefesi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yay.
- Cevizci, A. (2007). *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Ceylan, Y. (1998). “Din ve Ahlak”, *Doğu-Batı Dergisi*, S. 4, ss. 79-86.
- Çilingir, L. (2000). “Kant’ta Pratik Aklın Doğal Diyalektiği”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, S.32, ss. 67-75.
- Çörekçioğlu, H. (2010). “Giriş: Kant, Çağdaş Politik Düşüncenin Ufku”, *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, der. H. Çörekçioğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çörekçioğlu, H. (2012). “Kant ve Benjamin’de Şiddetin Tarihi Ve Hatırlama”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Bahar, sayı: 13, s. 1-9.

- Dedeoğlu, B. (2003). *Avrupa Birliği Bütünleşme S¼reci I.: Tarihsel Birikimler*, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Deleuze, G. (2007). *Kant Üzerine Dört Ders*, çev. Ulus Baker. İstanbul: Kabalcı Yay.
- Duralı, T. (2004). “Vefatının İki Yüzüncü Yılında Tarihte En Önemli Fikir Binalarından Birinin Mimarı Immanuel Kant’ı Anarken II”, *Kutadgu Bilig*, C. 6, ss. 4-16.
- Erdemli, A. (1999). Savaş ve Aydınlanma, *Felsefelogos Dergisi*, S.8, ss. 51-84.
- Gerhardt, V. (2010). “Eleştirel Bir Politika Teorisi: Kant’ın Ebedi Barış Taslağı Üstüne”, *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, der. H. Çörekçioğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göçmen, D. (2008). *İnsanlığın Büyük Toplumu ve Ebedi Barış*, Haz. Fehmi Ünsalan, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, ss.177-211.
- Gönlübol, M. (2000). *Uluslar Arası Politika*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Grotius, H. (1967). *Savaş ve Barış Hukuku*, çev. Seha L. Meray. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Güçlü A. vd. (2003). “Aydınlanma”, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gülsoy, M. T. (2000). “John Locke’un Siyaset Teorisinin Temel Kavramları ve Yasama Gücü”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 4(1-2), ss. 275- 296.
- Güriz, A. (2011). *Hukuk Felsefesi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Habermas, J. (2012). “İki Yüzyıl Sonrasından Geriye Bakışın Kazanımıyla Kant’ın Ebedi Barış İdesi”, *Cogito Dergisi*, S. 41-42, ss. 381-417.
- Hassner, P. (2010). “Kant’ta Ahlak-Politika İlişkisi”, *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, der. H. Çörekçioğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2003). *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sezer. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2003). *Elements of the Philosophy of Right*, (çev. ve der.) H.B. Nisbet ve A. W. Wood. UK: Cambridge University Press.

- Hegel, G. W. F. (2006). *Tarih Felsefesi*, çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları.
- Heimsoeth, H. (2012). *Kant'ın Felsefesi*, çev. Takiyettin Mengüçoğlu. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Heller, A. (2010), Kant'ın Politika Felsefesinde Mutluluk ve Özgürlük, *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, der. H. Çörekçioğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Herakleitos. (2005). *Fragmanlar*, çev. Cengiz Çakmak. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Hirş, E. (2001). *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri*, çev. Selçuk Baran Veziroğlu. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hobbes, T. (2011). *Leviathan*, çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobbes, T. (1993). *Leviathan*, çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hof, U. I. (2004). *Avrupa'da Aydınlanma*, çev. Şebnem Sunar. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Höffe, O. (2010). "Uluslar arası Hukuk Topluluğunun Teorisyonu Olarak Kant", *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, der. H. Çörekçioğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İktisadi Kalkınma Vakfı e-bülten, "BM Güvenlik Konseyi Libya'ya Karşı Bir Operasyon Başlattı". (14-20 Mart 2011), http://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=1372&id=2310, (Erişim: 29.11.2013).
- Kant, I. (1980). *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. İoanna Kuçuradi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kant, I. (1982). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kant I. (2004). *Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı*, çev. Seçkin Selvi. İstanbul: Mopa Kültür Yayınları.
- Kant, I. (2010a). *Kant*. çev. Nejat Bozkurt. İstanbul: Say Yayınları.
- Kant, I. (2010a). *Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt, Kant*. çev. Nejat Bozkurt. İstanbul: Say Yayınları.

- Kant, I. (2010a). *Ahlak (Törelere) Metafizikini Temellendirme*, Kant. çev. Nejat Bozkurt. İstanbul: Say Yayınları.
- Kant, I. (2010a). *Ebedi Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme*, Kant. çev. Nejat Bozkurt. İstanbul: Say Yayınları.
- Kant, I. (2010a). *Pratik Aklın Eleştirisi*, Kant. çev. Nejat Bozkurt. İstanbul: Say Yayınları.
- Kant, I. (2010b). “Yaygın Bir Söz Üstüne: Teoride Doğru Olabilir Ama Pratikte İşe Yaramaz”, *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, der. H. Çörekçioğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kant, I. (2014). “*Dünya Yurttaşlığı Üzerine Genel Bir Tarih Düşüncesi*”, çev. Uluğ Nutku. <http://ayevrenkenti.com/kant-dunya-yurttasligi/>, Erişim: 11.05.2014.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2012). “Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz”, *Uluslar arası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, der. M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpala, U. O. Spring, N. Polat, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 1-16.
- Kart, B. (2010). “Immanuel Kant’ta Etik Özgürlük-Toplumsal Özgürlük İlişkisi”, *1. Uluslar Arası Felsefe Kongresi(14-16 Ekim 2010)*. Bursa: Asa Yayınları, ss, 232-241.
- Kavas, Z. (1997). “Kayıtsızlık Olarak Özgürlük”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, S.23, ss. 227-231.
- Kersting, V. (2010). Politika, Özgürlük ve Düzen: Kant’ın Politika Felsefesi, *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, der. H. Çörekçioğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kılıçaslan, E. A. (1998). “Alman İdealizminin İki Dönemi”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, S.29, ss. 89-100.
- Kuçuradi, İ. (1988). *Uludağ Konuşmaları-Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuehn M. (2011). *Immanuel Kant*, çev. Bülent O. Doğan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Locke, J. (2004). *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Bakırcı. Ankara: Babil Yayınları.
- Locke, J. (2011). “Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme’den Seçme Parçalar”, *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi Seçme Yazılar*, der. M. Tunçay, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Machiavelli, N. (1994). *Prens*, çev. Nazım Gönenç. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Mendus, S. (2010). “Kant: Dürüst ama Dar Kafalı Bir Burjuva Mı?”, *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, der. H. Çörekçi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Montesqueiu. (2011). “Yasaların Ruhundan Seçme Parçalar”, *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi Seçme Yazılar*, der. M. Tunçay, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Montesquieu. (1998). *Kanunların Ruhu I*, çev. Fehmi Baldaş. İstanbul: Kuram Yayınları.
- Mor, H. (2010). “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci Ve Sorunları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.14, S.1, ss. 499-541.
- Ökten, H. K. (2012). “Kant’ta Barışın Yazgısallığı”, *Cogito Dergisi*, S.41-42, ss. 419-432.
- Öktem, N. ve Türkbağ, A.U. (2009). *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*, İstanbul: Der Yayınları.
- Önal, M. (2010). “Dünya Yurttaşlığı, Barış Ve Kardeşlik Üzerine Düşünceler Immanuel Kant Örneği”, *Birinci Uluslar arası Felsefe Kongresi- Özgürlük, Barış ve Kardeşlik*, Bursa: Asa Yayınları, ss. 122-130.
- Özlem. D. (1984). *Tarih Felsefesi*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Palabıyık, M. S. ve Yıldız, A. (2007). *Avrupa Birliği*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Popper, K. R. (2005). “Daha İyi Bir Dünya Arayışı”, *Son Otuz Yılın Makaleleri ve Bildirileri*, çev. İlknur Ata. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Raynaud, P. ve Rials, S. (2003). *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, çev. İsmail Yerguz vd. İstanbul: İletişim Yay.
- Recki, B. (2012). “Kant ve Aydınlanma”, *Cogito Dergisi*, S.41-42, ss. 192-213.
- Robert, J. M. (2010). *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

- Rosenfeld, M. (2008). “Hukuk Devleti ve Anayasal Demokrasinin Meşruiyeti”, *Hukuk Devleti: Hukuki Bir İlke Siyasal Bir İdeal*, (ed.). Ali Rıza Çoban, Bilal Canatan ve Adnan Küçük, Ankara: Adres Yayınları.
- Rousseau, J. J. (1992). *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol. İstanbul: Adam Yayınları.
- Rousseau, J. J. (1986). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*, çev. R. Nuri İleri. İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2011). “Toplum Sözleşmesinden Seçme Parçalar”, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi Seçme Yazılar*, der. M. Tunçay, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sander, O. (2004). *Siyasi Tarih*. Ankara: İmge Yayınları.
- Schmitt, C. (2006). *Siyasal kavramı*, çev. Ece Göztepe. İstanbul: Metis Yayınları.
- Schmitt, C. (1996). *The Concept of the Political*, <http://ebookbrowse.net/carl-schmitt-the-concept-of-the-political-pdf-d674407707>, (Erişim: 15.05.2014).
- Solomon, R. C. (2004). *Adalet Tutkusu, Toplum Sözleşmesinin Kökenleri ve Temelindeki Duygular*, çev. Ertuğ Altınay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Spinoza, (2011). “Din ve Siyaset Üstüne’ den Seçme Parçalar”, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi*, Yeni Çağ içinde, der. M. Tunçay, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, M. (2013). “ABD’nin Irak’ı İşgali Üzerinden Suriye Politikasını Okumak”, ORSAM Ortadoğu Danışmanı Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ORSAM Ortadoğu Strateji Araştırmalar Merkezi, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4301>, (Erişim: 29.11.2013).
- Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Tannenbaum, D. ve Schultz, D. (2007). *Siyasi Düşünceler Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*, çev. Fatih Demirci. Ankara: Adres Yayınları.
- Timuçin, A. ve Timuçin, A. (2010). *50 Soruda Aydınlanma*, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

- Timuçin, A. (2005). *Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi*, Cilt II, İstanbul: Bulut Yayınları.
- Toku, N. (2003). *John Locke ve Siyaset Felsefesi*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Tozlu, N. (1998). “Batı’da ve Doğu’da İnsan Anlayışı”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, S. 27, ss. 6-37.
- Tuğcu, T. (2001). *Immanuel Kant ve Transendental İdealizm*, Ankara: Alesta Yayınları.
- Türk, H. B. (2003). “İdeoloji”, *Siyaset*, (ed.). M. Türköne, Ankara: Lotus Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uysal, B. T. (2006). *Batı Haçlı Seferlerinden Avrupa Birliğine*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Vural M. (2002). Aydınlanma Felsefesi ve Siyasal Muhafazakârlık, *Felsefe Dünyası Dergisi*, S. 35, ss. 127-136.
- Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi*, çev. Vehbi Eralp. İstanbul: Sosyal Yay.
- West, D. (2008). *Kıta Avrupa’sı Felsefesine Giriş*, çev. A. Cevizci. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- wikiquote.org/wiki/Kızılderili_atasözleri, (Erişim: 22.01.2014).
- Yalvaç, F. (2007). “Rousseau’nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış”, *Uluslar arası İlişkiler Dergisi*, C. 4, S. 14, ss. 121-160.
- Yalvaç, F. (2009). “Hegel, Dünya Tarihi ve Özgürlük Mücadelesi Olarak Uluslararası İlişkiler”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 6, S. 21, ss. 3-37.
- Yayla, A. (2002). *Liberalizm*. Ankara: Liberte Yay.
- Yıldırım E. (2006). “Kalıcı Barış Özlemi Üzerine, Immanuel Kant”, *Muğla Üniversitesi Uluslar arası Kant Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Vadi Yayınları, ss. 513-522.
- Yıldırım, M. (2003). “Sivil Toplum ve Devlet”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, No: 2, ss. 226-242.

Zizek, S. (2012). "Kant İle Sade; İdeal Çift", *Cogito Dergisi*, S. 41-42, ss. 182-189.